

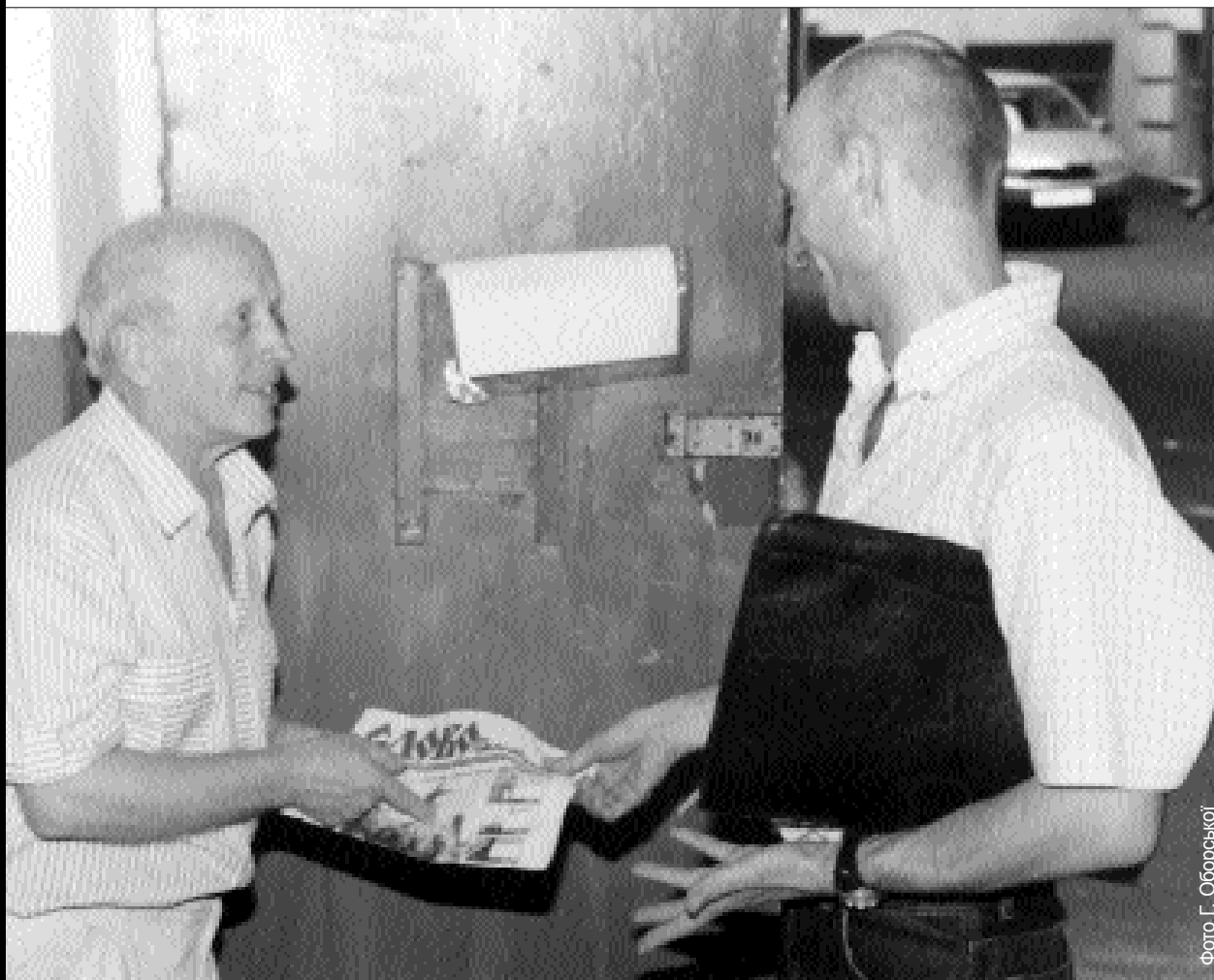

фото Г. Оберської

студіях — ремонти, а молоді дуріє з пляшками в руках. Демократія! Роби, що хочеш. Особливо для так званої "виконавчої гілки".

Бо не обов'язково — під пекучим сонцем і з сапкою. От, наприклад, урядова команда на чолі з першим віце-прем'єром п. Азаровим, не приховуючи радості, домовлялася в Москві про конструктивні й технологічні деталі створення СЕП (спільного економічного простору) чотирьох держав — Росії, України, Білорусії й Казахстану. Дуже вже хочеться тій "гілці" й конкретним виконавчим особам, що сидять на ній, якнайбільше і якнайтісніше пов'язати Україну обов'язками щодо Росії у черговому союзі через різноманітні спільні простори: повітряний, транспортний, інформаційний, культурний, мовний, продуктивний, енергетичний, демографічний, військовий, валютний, економічний тощо. Так, щоб врешті від української незалежності нічого не залишилося, щоб росіяни господарювали в Україні, як у себе вдома.

Отже, для кого відпочинок, а для кого — якраз гаряча пора. Якщо пам'ятаєте, багато важливих наступальних організаційно-політичних акцій з боку Кремля щодо України проводилося якраз влітку, без краваток, коли парламент не заважає, бо солідні колеги з гілки законодавчої ходять по берегах теплих морів не тільки без краваток, а й без штанів.

Літо швидко проходить і потім лише згадується, як сон. Або як смак, коли запариємо малину з липовим цвітом від зимової застуди.

Отак і живемо — од літа до літа. Потім кажуть: а йому вже ого-го скільки літ!

А нам усім в Україні формально ось-ось має "стукнути" 12 літ. І таке враження, що ми оці 12 літ переважно лише те й робили, що нїжилися без штанів, тоді як дехто не лише торував, а й будував нам зовсім іншу дорогу зовсім в іншому напрямку.

Навіть оту трубу, що її будували як мокре горить, і що мали наповнювати зовсім не російською нафтою, нині, саме цього літа хо-

чуть уже наповнювати зовсім не в Одесі й саме нафтою російською. Російський фактор.

Російський фактор — це не лише мільйони сезонних мігрантів з Росії, які давно споживають Україну без жодних обмежень, комфортно мандруючи на наші південні пляжі поїздами Москва—Сімферополь, Москва—Маріуполь, Москва—Одеса тощо.

Російський фактор — це не лише російські автомобілі, виготовлені в Росії та на так званих спільних підприємствах в Україні; це не лише "Лукойл" і "Тюменська нафтова компанія", що переробляють російську нафту на українських підприємствах, які нині вже належать російському капіталу; не лише афери із зерном, олією і цукром, що періодично (і саме влітку) струшують українською економікою на користь російської, не лише... і т. д. і т. п.

Російський фактор — це... Це ми з вами, шановні патріоти України! Це ми з вами, котрі байдуже спостерігаємо, як нашу українську Вітчизну перетворюють на неукраїнську і на ненашу; це ті ми, котрі ще досі розмовляємо російською ("какая разница"), не маючи в собі жодної краплі російської крові; це ті ми, котрі навіть розмовляючи українською, миттєво переходимо на російську, коли до нас звертаються російською; це ті ми, котрі боїмося підняти голову і голос, коли росіяни відкрито ображають нашу національну гідність; це ті ми, котрі не дуже собі усвідомлюємо, що воно таке — національна гідність і до чого вона нас зобов'язує.

Час від часу кожен друкований орган має організовувати і проводити читачькі акції, тобто спільні заходи у спільному інтересі — читачів і редакції. А тим більше, коли редакція не має над собою ніякого благодійника (або, як нині модно — спонсора); не має ніякого зверхника-начальника від адміністрації чи приватного власника. А "Слово Просвіти" — це якраз той варіант: існуємо безспонсорно і безприватно для читачів і за рахунок читачів.

Але тут є одна заковика: адже в наш розхристанний і суперечливий час газету нашу читають люди, яких не треба агітувати ані за українську мову, ані за те, щоб бути патріотом хоча б у виборі пива. Бо наші читачі — це, переважно, інтелектуально розвинені люди — учителі, науковці, передова молодь, свідомі люди старшого покоління. Ми всі добре розуміємо один одного у нашому редакційно-читачькому колі. І це під-

РЕДАКЦІЙНА АКЦІЯ

тверджує велика читачька пошта. Але ж коло це дещо замкнене і відокремлене від кола тих, хто читає російськомовні газети як от: "Бульвар", "Факты" чи "Московский комсомолец". Такі й подібні видання читають якраз у тому колі, у якому багато людей потребує роз'яснювальної, просвітницької роботи. А ми ж з вами — "Просвіта" — якраз для просвітництва й існуємо!

Тому урочисто оголошуємо і від сьогодні розпочинаємо акцію "Слова Просвіти", яку називаємо просто: **Наш Український фактор**.

Маємо поставити наш український фактор усупереч російському! Пропонуємо кожному з наших читачів узяти під опіку одну російськомовну особу будь-якого віку, статі й освіти з метою роз'яснення цій особі нашої Української Правди і Раді.

Можна собі уявити, який багатий особистий досвід патріота і пропагандиста національної української ідеї набуде кожен, хто візьметься за участь у цій важливій акції, які цікаві пригоди, випадки і відкриття чекають на всіх нас, учасників акції, акції, в якій у вигащ будуть усі. Для цього не треба обирати президію, створювати чергову комісію, партію або чекати президентських виборів.

Спробуйте знайти делікатний, толерантний підхід до свого російськомовного сусіда в будинку, на садовій ділянці, на роботі. Спробуйте не сперечатися з ним, а розібратися з приводу якоїсь конкретної теми, конкретного питання, спробуйте порозумітися на українській патріотичній платформі. У формі відпочинку. Нехай не одразу, а поступово, з кожним черговим числом "Слова Просвіти", яке буде-те йому давати і потім обговорювати прочитане. Спробуйте переконати, перетворити опонента у спільника, партнера, однодумця.

Ваші рефлексії, дорогі читачі, ваш досвід переконування опонента ми друкуватимемо під рубрикою "Наш Український фактор", а наприкінці року авторитетна комісія визначить переможців і вручить нагороди.

Гадаю, що ця наша просвітницька акція, безперечно, матиме успіх і розвине наші здібності у сфері народної дипломатії для добра всіх.

Успіхів вам. Шануймося!

Євген ГОЛИБАРД

Сьогодні в номері:

**Черговий
варіант
ярма**

стор. 2

**Пелюшки
для
тінейджерів**

стор. 6

**Між нами
живуть
обри**

стор. 7

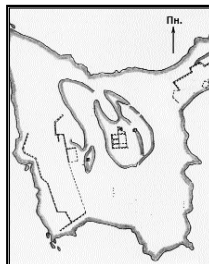
**Іскри бой-
ківського
свята**

стор. 8—9

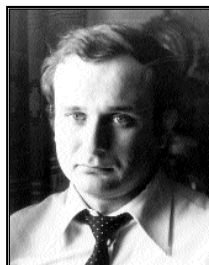
**На прощу до
Зарваниці**

стор. 10

**Тасмниці
острова
Зміїного**

стор. 12

**С. Клименко:
"Хочу зняти
фільм про
амазонок"**

стор. 14

**Жінки
бережуть
чоловіків**

стор. 15

Минулого місяця в Тернопільському кафедральному соборі та на Березовицькому цвинтарі поминали археолога, літератора-просвітянина, мистецтвознавця Ігоря Герету. Приїхали друзі з Києва, Львова, Рівного... Біля щойно відкритого пам'ятника, автор якого — лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Ярослав Мотика, згадувалося, як ще рік тому, сповнений прекрасних задумів, добродій Герета ділився ними з побратимами. Він завжди щиро вболівав за результативність нашої спільної справи.

опубліковано тільки нещодавно, зокрема й оригінальну книжку поезії та прози “Скибка неба”.

Значною була й громадська робота І. Герети. Так, у 1978 р. він заснував при картинній галереї мистецький клуб із конспіративною назвою “Золотий вересень”, який діяв до 1985 р. і певного часу був репресований. У 1988 р. став співзасновником першої в Тернополі опозиційної організації “Тернове поле” й Товариства української мови, у 1989 р. — Товариства “Меморіал”, у 1991 р. — художньої премії імені М. Бойчука та Інституту національного відродження України, у 1992 р. — катери української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Йосипа Сліпого, у 1993 р. — стипендії ім. М. Литвина для студентів-бандуристів із Тернопільщини тощо. У 1989 р. І. Герету було обрано членом Проводу Тернопільської крайової організації Народного Руху України, а згодом — членом її Великої ради. Він був депутатом обласної ради, головою комісії з питань культури й духовного відродження.

На знімку, що публікується, Ігор Герета — у колі найближчих друзів. Стоять (зліва направо) художники Ярослав і Ярослава Мотики, народний депутат України Ярослав Кендзьор із дружиною, сидять: Любомир і Марія Крупі та автор цих рядків. Ігор, як завжди, у центрі. Немов беркут, який обіймає нас, думаючи про вічне.

Микола ЛИТВИН

Експерти, які неможливо було очолити, вели за собою. А цей незвичайний добродушний велетень і не цурався звичайної чорної роботи, був неабияким організатором, а головне — любив доводити розпочату справу до логічного завершення. Мені завжди не вистачало його — доброго друга й порадника, який умів підставити своє плече в найскрутнішу мить. Щоправда, залишилися з нами пам'ятні статті та конкретні справи Ігоря Герети.

Здобувши вищу історичну освіту в Чернівецькому університеті, 1962 року працював на різних наукових посадах у Тернопільському краєзнавчому музеї. Після шестимісячного слідства засуджений у 1966 році за антирадянську діяльність, спрямовану на відновлення незалежної Української держави, на п'ять років тюремного ув'язнення умовно. Аж до розпаду Радянського Союзу перебу-

БЕРКУТ ПОДІЛЬСЬКИХ ВЕРХОВИН

вав під жорстким наглядом органів держбезпеки та партапарату, і все ж використовував навіть найменшу можливість для наукової та громадської роботи.

Тоталітаризм унеможлилював національний розвій, але й за цих умов Ігор Герета вишукував шляхи утвердження української культури. Він був одним із фундаторів та автором експозиції музеїв С. Крушельницької (1963 р.), В. Гнатюка (1969 р.), Картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (тепер — обласний художній музей, 1978 р.), про які видав у видавництві “Каменяр” нариси (про музей Гнатюка спільно з О. Черемин-

ським), заснував музей Леся Курбаса у Старому Скалаті 1987 р., за який боровся протягом двадцяти років, аж до останніх днів.

Уже в незалежній Україні вчений активно працював над створенням музеїв — Патріарха Йосипа Сліпого у с. Заздрість, політв'язнів у казематах Тернопільського КДБ, сучасного українського мистецтва на Медовій. Розбудовував засади першого археологічного музею-парку у с. Чернелів-Руський Тернопільського району. У 1993—1994 роках виставка творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва із його збірки “Мистецтво друзів” експонувалася в Тернополі та Львові.

Як археолог, І. Герета відкрив сотні археологічних пам'яток та вів дослідження майже двадцятьох. Найбільше його досягнення — розкопки могильника черняхівської культури III—IV ст. у с. Чернелів-Руський, який має європейське значення. Матеріали з цього могильника, а також із могильника в с. Романівка, експонуються на міжнародній виставці в Німеччині (її подальший маршрут: Норвегія, Франція, Італія, Японія).

У 1980—1981 роках учений став співавтором трьох академічних монографій про археологічні пам'ятки Прикарпаття й Волині, співавтором історичних нарисів

про Тербовлю (1971 р.), Бережани (1979, 1980 рр.) і Чортків (1985 р.), а також автором видань про художників І. Хворостецького, І. Марчука, Я. Омеляна (1993 р.) і співавтором видання “Художники Тернопільщини” (1994 р.). Опублікував близько 100 статей в енциклопедіях, збірниках та журналах України, Канади, Росії, Сербії, Словаччини, Польщі та близько 700 газетних статей і заміток.

Ігор Герета був редактором або рецензентом майже двадцяти видань Інституту національного відродження України, членом редакцій та редколегій кількох збірників та журналів. А деякі його літературні твори

Народилася Лідія Костянтинівна в місті Дарниця (тепер це район Києва) 5 квітня 1923 року в родині службовців. Батько — інженер-будівельник, мати — вчителька. 1934 року родина Білецьких переїхала до Києва, оскільки батько працював на будівництві київського мосту. По закінченні середньої школи № 7 Лідія Костянтинівна навчалася у музично-драматичній консерваторії, яку очолював син Миколи Лисенка Остап. Під час війни вона працювала в редакціях газет “Київська правда” та “Література і мистецтво” (тепер “Культура і життя”). З 1944 року і до останніх днів життя Білецької було пов'язане з інститутом театального мистецтва

«ЧИМ БІЛЬШЕ ВИ ВІД СЕРЦЯ ВІДРИВАЄТЕ...»

Цього року виповнилося б 80 років видатному педагогу, професору, заслуженому діячу мистецтв України Лідії Костянтинівні Білецькій, добре відомій у великій театральній родині. Вона є автором багатьох статей та наукових праць, зокрема, “40 років українському радянському театру”, “Видатні діячі українського радянського театру”, “Шевченко і театр”, “Леся Українка і театр”, “Мистецтво життєвої правди”. До 100-річчя заснування театру корифеїв” та ін. У Київському державному інституті театального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого вона викладала історію українського театру й театру народів СРСР. Театральне життя XX століття цікавило її найбільше — колектив будь-якого театру вважав за честь запросити для огляду власної творчості Лідію Костянтинівну. А Хутір Надія, що на Кіровоградщині, був місцем її паломництва, куди вона приїздила зі студентами та колегами майже щороку.

ім. І. К. Карпенка-Карого: аспірантура, захист кандидатської дисертації, присвоєння їй звання доцента, професора та, нарешті, заслуженого діяча мистецтв України.

35 років Лідія Костянтинівна була деканом заочного відділення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. Але будь-які звання меркнуть у порівнянні з найвищою нагородою — любов'ю та щирим ставленням колег та студентів. Для них вона була найкращим педагогом, Людиною з великої літери, яка опікувалася студентами як своїми дітьми. Не вона вчила їх, а вони вчилися у неї людяності, доброти й професійному ставленню до будь-якої справи. Її дім являє собою родинне те-

атральне гніздо, де місяця вистачало всім, із якого вилітали у велике життя повні наснаги та життєвої мудрості вчорашні студенти.

8 квітня 2003 року в КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого відбувся вечір пам'яті педагога-легенди.

Серед присутніх — однокурсники, учні майстра та сьогоденні студенти інституту. Вів вечір завідувач кафедри театрознавства, професор Анатолій Васильович Поляков. “Ця скромна зала інституту театального мистецтва наповнена енергетикою духу, високого інтелекту та творчості багатьох митців української сцени і театральної педагогіки”, — почав він. Поруч із іменами Леся

Курбаса, Гната Юри, Наталії Ужвій, Амбросія Бучми Анатолій Васильович поставив ім'я Лідії Костянтинівни Білецької. Подібні вечори пам'яті стали вже традиційними. Вони є унікальною можливістю для студентів доторкнутися до минулого, поспілкувавшись із видатними діячами-сучасниками.

Ростислав Пилипчук, Богдан Ступка, Валентина Зимня, Василь Неволов, Лариса Кадирова, Ігор Безгін, Валерій Курбатов, Володимир Горянський — ці імена без звань та регалій відомі не тільки тим, хто зростає та мужніє у родинному колі інституту театального мистецтва, але й далеко поза його межами. Кожний із них пригадав теплі щемливі випадки з минулого. Але кульмінацією вечора став виступ Валерія Курбатова. Його виконання улюблених романсів “найкращого педагога”, а особливо однієї з найтужливіших пісень, виконаної а капела — “Стоїть гора високая” — просто зачарувало всіх присутніх. До речі, студент Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, блискучий скрипаль Олександр Шевченко — єдиний серед її студентів, хто погодився безкоштовно взяти участь у вечорі.

А у фіналі вечора зі словами щирої подяки виступила сестра Лідії Костянтинівни Олена. Саме вона була її вірною супутницею протягом усього життя. Їхній дім і досі називають домом сестер Білецьких, який до сьогодні відкритий для усіх, хто ще не викреслив зі своєї душі Любов, Доброту, Совість і Працездатність.

Людмила ГУРЕНКО, студентка IV курсу КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого

Поліські села у плані забудови значно різняться від інших регіонів. Це вже пізніше, коли совети змусили хуторян оселятися в компактні, тобто вуличні, поселення, де житла зводили “під шнурочок” і на певній відстані, щоб легше було бригадиру вигонити селян на дармову колгоспну працю та описувати прижиток для різноманітних оподаткувань; руйнація хуторної системи принесла чимало лиха для поліщуків як з економічного, так і з морального боку. Традиційно ж поліссяни оселялись у зручних для господарювання місцях. Неодмінною умовою була наявність животоків. Але не тільки це визначало місце, де закупувати пуповину новонароджених дітей, — щоб земляна долівка і дерев’яні стіни не сиріли від ґрунтових вод, вибирали здебільшого пагорби, себто сушіші місцини. Робили це в такий спосіб. Облюбоване місце огорожували і запускали на переночівку корів чи коней. Якщо тварини постійно лягали на те саме місце, то можна було будуватися, а коли змінювали — шукали в такий же спосіб іншого, сухішого.

Відтак, визначившись із місцем, звечора насипали по чотирьох кутках майбутнього осідла жменьці зерна або ж клали спеціальні випічки чи окрайці хліба. Вдосвіта дивились: якщо покритий уночі скористалися звіром чи миші — то на щастя. Отож, облюбувавши місце для поселення, визначений час господар запалював хатобудів “закласти підпалити” там, де вже стояв символічний хрест. Тільки-но вони це зробили, господиня розстеляла праниковий рушник на майбутньому покуті й частувала будівничих. По цьому варто нагадати і про обряд при щепленні підвалин: роблячи зарубини на святковому куті, клали металеві копійки, а в деяких випадках одрубували півневі голову й укладали її на стиках — “щоб охороняв житло” (півень за народними віруваннями є “чистою силою” — його досвіткове куркування прогонить усяку нечисть).

Зі зведенням хати на причільковій стороні прибивали гілку — березову, а подеколи й соснову; це символізувало, що оселяється “праведним духом”. Перед тим, як переселитися в новозбудовану хату, молоді господарі запускали на ніч kota або півня: кіт символізував чистоту оселі, а півень — оберегові функції. На входини годилося перенести зі старої господині живого жару, шмат глини чи цеглини від печі — “щоб прижилося в новому житлі”. Для цього запрошували священика, аби скропив хату й прочитав успокійливу молитву, після чого на покуті запалювали божиничку.

Щоб нова оселя “не цуралася людей”, на вхідчини, як правило, запрошували родичів та сусідів, котрі мали прийти з хлібом-сіллю, б’ючи поклони в усі кути хати. При цьому обов’язково нагадували: “Нехай у вашій оселі буде затишок, злагода, дитяче щєбетання і щоб сонце світило в усі віконця”. Так воно власне й було: вікна в житлових приміщеннях обов’язково влаштовували до сонячного колообігу.

Відтак традиційні поселення переважно на рівненському Поліссі, де совети утвердилися пізніше і не встигли провести переселення хуторів, і досі мають за термінологією етнологів “безсистемне чи хаотичне розташування осель”. Але це було продиктовано житлово-господарськими умовами. Купно жили лише євреї.

Житло значною мірою залежало — зрештою, так і досі є — від економічних умов. Оскільки поліщуки споконвік перебивалися хлібом та сіллю, то це позначалося і на облаштуваннях осель. Тут ще в шістдесяті роки можна було зустріти напівкурні хати, коли дим виходив у сні. Цим, власне, й скористалися працівники музеїв народної архітектури та побуту у Львові й Києві. Там і там експонуються такі будівлі, придбані на Поліссі.

Традиційне планування тутешнього житла — хата, сніи, покліт і комора. Вхід до хати через сніи; біля

тильної стіни розміщувався покліт — у ньому зберігали взимку квашенину, моркву, буряки, капусту й картоплю, а також коріння від квітів, які висаджували навесні. З настанням морозів сюди раз на добу вносили в чавуні жар, який і рятував горюдину від замерзання. Влітку тут тримали молочні продукти, оскільки покліт був своєрідним охолоджувачем (льохів, як правило, не будували через близькі ґрунтові води).

Якщо покліт (деінде — степка чи стебка — і такі побутують назви) будували “без просвітку”, себто будь-яких віконеч, то в коморі робили два чи три невеличкі надрізи у формі трикутників — “щоб трохи світла було”. Тут тримали одяг, збіжжя, солонину та інші господарські речі. Влітку, за спекотливої днини, навіть відпочивали чи переночовували. Звідси й відомий, переважно на Поліссі, обряд “комори”, про який варто, бодай фрагментарно, згадати.

Віддавна комору вважали “чистою прибудовою”, оскільки тут переховували хліб, великодне-

“речовий доказ”, що “наша молода цнотливою була”, і під розспів возвеличальних наспіванок частувалися ритуальною наливкою червоного кольору, приготовленою на ягодах калини.

Але траплялися й винятки. Якщо молода до шлюбної ночі не зберегла дівочої цноти, кульмінація весілля втрачала свій символ, і селом ішли різноманітні поголоси; як розповідали мені літні інформаторки (а за цим стежили лише жінки), бували випадки, коли шлюб розпадався. За таких okazій молодь намагалася різноманітними способами “зробити підманку” — роздаєлювала ягоди калини чи використовувала кров із птахів. Якщо свашки від молодого загідожували в легкій поведінці дівчину, то навіть влаштовували експертизу “шлюбних слідів” і єдине, що не могли розпізнати на підробку, то це була кров із голуба.

Ось такий уже призабутий і своєрідний обряд побутував у весільному церемоніалі. Ми можемо, з огляду на сучасну мораль,

ХАТО МОЯ БІЛОБОКАЯ

Хата вікнами до сонця

Село неначе погоріло

ві паски і весільний коровай. Власне з весіллям і пов’язаний обряд, який за радянського режиму етнологи намагалися замовчувати, а коли й згадували, то лише з негативною характеристикою. Серед дослідників найповніше описав це дійство Федір Вовк.

Мені пощастило зафіксувати окремі відскіпки цієї обрядодії, які побутували в глибинних селах Полісся ще наприкінці п’ятдесятих років. Коротко зупинюся на його основних елементах. Після першого дня весілля, коли молодий везе на переночівку свою шлюбну подружку, то дві літні свашки з обох сторін готують їм “шлюбну постіль”: застеляють чистим простирадлом ліжко, а на молоду вдягають білу сорочку.

Допоки свашки відспівували жартівливих весільних пісень, молодята в коморі мали здійснити перші шлюбні стосунки. В узголів’ї їм ставили ситу — розбавлений на воді мед, а звідси й термін — медовий місяць. До речі, так чинили впродовж подружнього життя, допоки не з’явиться першосток, вважаючи, що медова сита сприяє повноцінному зачаттю.

Через певний час (в одних випадках через кілька годин, в інших — удосвіта) ті самі свашки заходили в “ложе” й перевіряли, чи є сліди крові на простирадлі або ж на нічній сорочці. Якщо так, то вони врочисто вносили до світлиці

засуджувати його, вважати “комору” патріархальним пережитком. Це справа кожного сущого. Але знати про нього мусимо: в давніші часи, як на мене, він мав право на існування — в такий спосіб народна мораль була вагомим перепонним розпущеності, — дівчина, котра не зберегла своєї цноти, кидала знеславлюючу пляму на батьків. Тому останні вельми стежили за поведінкою своїх дочок.

Таку ось своєрідну роль виконувала господарська прибудова-комора. Звідси й приказка: “Комора покаже, коли молода ляже”. Але повернімося до найголовнішої спору — хати. Її традиційне умеблювання надмірно просте. Широка — до півметра — лави, стіл, ослін, дерев’яне ліжко і мисник та піч. Над ліжком висіла жердина, на якій вішали пазничковий одяг, рясничу та рядюжки (виткані з льону рядюжки використовували як простирадло, а більш вичурними за мистецького погляду рясничками застеляли ліжко; ті й ті ткали з валу у “хвильки”, пофарбовані в різнокольорові відтінки).

Нееціненну роль в однокімнатному помешканні відігравала “другою матір’ю”. Вона не тільки зберігала вогонь (тамтешняки цілодобово тримали жар для обігріву та розпалювання печі; якщо він згасав у припічку, то вважалося, що оселю невдовзі заповонять

злигодні та негаразди), але й готувала гарячою стравою, обігрівала. Зверху на спеціальній жердці перезимовували в’язки цибулі й часнику, а в нижніх пічурках сушили взуття. Під піччю нерідко тримали курей та обігрівали ранніх телят, котрі з’являлися за лихих морозів.

У давніші часи лісовики майже не користувалися індивідуальним посудом. У дерев’яному столі, що завше стояв на покуті, посередині видобували заглибину, яку заповнювали юшкою, борщем чи картоплею; страву з колективного “казанця” споживали лише дерев’яними ложками.

Мені в 1965 році пощастило гостювати в одного унікального древлянина. Відбувши кілька років у таборах, не став жити в одній хаті з дружиною, оскільки та офіційно відмовилася од “ворога народу”, а збудував неподалік невелику хатину за польським прообразом. Усе внутрішнє начиння виготовив із дерева: стола з поглибиною, ліжко, відро, кухлики, різноманітні дзбанки, лож-

від ученим вважати, що їх будували поліські зодчі. Таку форму подекуди ще й досі можна зустріти в глибинних селах лише в цьому регіоні.

Сучасне житло в Поліссі різноманітне. Молодші його мешканці зводять оселі на дві, а то й три кімнати з більшими вікнами (“Маленькі віконця, — як пояснив мені один з інформаторів, — краще зберігають тепло взимку, а влітку — прохолоду”); навіть такі мацюпусьнікі віконця на зиму прикривали мішковиною, куди напакувували тирсу, кострицю чи клоччя, а на тильній стороні хати робили суцільну загітку, втеплюючи листям чи соломом.

Років із п’ятнадцять-двадцять тому навіть поліщуки почали ліквідовувати традиційні печі, залишаючи лише грубки та лежанки, оскільки в сільські крамниці постійно привозили свіжий хліб; нині ж довелося відновлювати їх, оскільки, як уже мовилося, в переважній більшості сіл господині випікають домашній хліб, а отже пічні діжі довелося витягувати зі схованок. І тут пригадується поетичні рядки Б. Олійника:

*Образу хліба вклонімося.
Сиріч людині,
Високочолому сіятелю землі.
Істинно, люди: живемо
не хлібом єдиним.
Істинно так... коли маємо
хліб на столі.*

Про поліське село з його осідками, де й сьогодні подекуди вигойдуються в колісках майбутні повпреди нації, можна репродукувати монографічні висліди. Та моє завдання скромніше:

як д-... ну... ля... о, помешкання наших краян розпізнають за білізною хати. Два, а то й три покоління природних чи примусових переселень на безмежні терени Сибіру не вивітрили прадідівську традицію — і до сьогодні можна впізнати наших краян за білізною стін.

Етнічні поліщуки також дотримуються цієї традиції. Але чим далі наблизитися до кордону з Білоруссю, тим помітніший контраст: відчутно зменшується побілка на хатах, вона або відсутня, або ж нанесена довкола вікон. Чіткої відповіді я так і не почув. Лишень один сільчанин сказав таке: “В кого не поб’єлана хата, то литвин живе”.

До речі, литвинами на Поліссі називають білорусів. Засвідчує це переэз’янська переспіванка; коли зустрічаються біля оселі молоді дві пари, місцеві жінки неодмінно заводять: “Ой не лізь, литва, Бо буде битва.” Щоправда, ця лексема може мати й інше значення...

На жаль, так трапилося, що в повенний період Полісся й Волинь втратили чимало етнічних земель, а відтак і людності. Неперевершений “краятель кордонів” Сталін відпанахав, на прохання польського керівництва, нігтем на карті від України, а частково й Білорусі, значну територію. Щоб якимось чином змилостивити сярбів, віддав їм плодородну Берестейщину. Хрущов зумів виторгувати лише шматочок болотистого Полісся. Ось там, де більш-менш компактно проживали білоруси, і залишилася традиція не білити осель. Але відсоток цей надто мізерний.

Що там та як, але, нехай і бідне на умеблювання та інтер’єр, традиційне поліське житло, вибудоване з соснового дерева, — для мене особлива радість: присівши на ясеню лаву чи ослін та зіпершись ліктями у застелений лляним обрусом стіл, одразу поринаєш у казкові спогади про цей край. І як тут не згадати прекрасні рядки Василя Симоненка:

*Ти стоїш, не багата й не пишна,
Виглядаючи з саду на луг.
Рясний цвіт обтрусили вишні
На солом’яний твій капелюх...
Ти була мені наче мати,
Ти служила мені, як могла, —
Кожна кроковочка, кожна лата
Не жаліла для нас тепла.*

● **Василь СКУРАТІВСЬКИЙ**

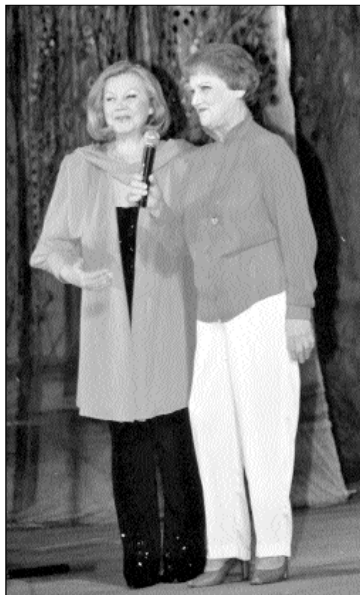

КОНКУРС

«ВІРА», «НАДІЯ», «ЛЮБОВ» І «СОФІЯ»

Цьогорічна церемонія нагородження переможців Четвертого всеукраїнського творчого конкурсу «Українська Мадонна» відбулась у Національному академічному театрі опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. Ідея конкурсу — сімнадцять журналістів, що представляли видання та авторські програми радіо і телебачення, вітали своїх Мадонн із високої сцени. З тих слів, які вони промовляли, і якими представляли своїх героїнь, можна було зрозуміти, що кожен із них пишався своєю героїнею і був надзвичайно вдячним їй за те, що вона є, а його невеличкий внесок у її долю допоміг йому, журналістові, також проявитися. Популярні артисти та творчі колективи вітали всіх присутніх, та й лауреатів цього, вже престижного і дуже гуманного,

конкурсу. Стосовно епітетів, які я використовую для характеристики змагань, тобто конкурсу, то гуманність його стосується, перш за все, відбору героїнь нарисів про жінок, удостоєних цього високого звання. Ось лише декілька із сімнадцяти героїнь: у номінації «Віра» — Ганна Захарук, яка щиро допомагає всім нужденним, хоча у самої троє дітей; у номінації «Надія» відзначено Ларису Карпуть, яка виховує з чоловіком 12 дітей — своїх і чужих, покинутих батьками, та Олену Алієву — паралізовану жінку з м. Обухова, яка мужньо долає труднощі й виховує чотирьох дітей. У номінації «Любов» відзначено Тамару Луценко — дружину відомого поета-піснєра, яка все життя присвятила коханому чоловікові, великому митцю, та Дарії Дацюк — жінці, гро-

Ведуча програми Тамара Стратієнко та героїня телепрограми «Люди і долі» Галини Устенко-Гайдай — народна артистка України Діана Петриненко

мадській діячці, яка присвятила все своє життя боротьбі за Україну, прекрасній матері і бабусі. Звання Української Мадонни у номінації «Софія» присуджено Катерині Литовченко — заслуженій художниці України, яка, будучи 30 років прикутою до ліжка, створила 170 картин. Їм'я цієї художниці відоме у всьому світі. Цієї ж нагороди удостоєна помертню Руфіна Крижанівська — колишня завідувач миськвно, педагог-новатор, громадська діячка.

Удостоєно нагород та відзнак також бізнес-леді, тобто жінок, які вправно й успішно ведуть свою справу. Світлана Плутова — директор Дарницького універмагу «Дитячий світ», кавалер ордена Святої Анни, Роксолана Богуща — талановитий львівський модельєр-дизайнер, ім'я якої відоме за межами України, Віра Найдьонова — директор радгоспу «Асканійський» у селі Тавричанка Каховського району Херсонської області, досвідчений фахівець, керівник, організатор. Я пригадала лише кілька імен жінок, які були того пам'ятного дня на сцені Національної опери. Дехто з них уперше приїхав до столиці, і я певна, що всі вони, за винятком Діани Петриненко (нагороджена у номінації «Надія»), вперше піднялися на таку високу сцену. Уявімо, як почувалися вони — несподівано щасливі, титуловані та знамениті!..

• **Лєся САМІЙЛЕНКО**

На фото згори: коровай від Ганни Матіко-Бубнової лауреатам.

Ведучий програми Олександр Биструшкін вітає переможців: Віру Кирилук, героїню нарисів Василя Кравчука «Наша подільська Мадонна», та Марину Усову, журналістку газети «Факти», з дітьми героїні нарису

МІЖ НАМИ КАЖУЧИ

Оптимальна ж різниця між жінками і чоловіками у тривалості життя, закладена природою, повинна бути не 11 років, як у нас, а 3—4 роки (на користь жінок), і до неї уже наближаються в розвинених країнах. Наприклад, у Данії вона становить 4—5 років.

— Механізм продовження роду визначає пристосованість жінки до несприятливих внутрішніх і зовнішніх факторів. І їй уже біологічно закладено жити трохи довше, ніж чоловікові, — розповідає кандидат медичних наук Віра Чайковська.

Уже на першому році життя хлопчиків від захворювань помирає більше на 2—4 відсотки (залежно від року народження). Це перший дитячий пік. Другий пік смертності — у підлітковому віці.

ЧОЛОВІКІВ — ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ!

Жіночий день і День матері святкуємо, емансипація розвивається... А от про чоловіків, яких в Україні лише 46 відсотків, турбуємося менше. І хоча хлопчиків народжується на 3—7 відсотків більше, ніж дівчаток, але до похилого віку чоловіків доживає удвічі-втричі менше, ніж жінок. Чому? — досліджують в Київському інституті геронтології.

Він пов'язаний із соціально неадекватною, тобто необережною, поведінкою юнаків, яка призводить до побутового травматизму, ДТП, криміналу. «Помолодшання» інфаркту в чоловіків призводить до третього піку, який починається ще до 40-річного віку. У сильної статі інфаркт спостерігається частіше у молодому і зрілому віці, а у слабкої — у похилому.

Доктор медичних наук Ніна Вержиковська вважає головним фактором старіння нижчий рівень розвитку адаптаційних та компенса-

ційних систем чоловічого організму.

Чоловічий гормон тестостерон обумовлює одночасно й статеву активність, і агресивність (неадекватна соціальна поведінка). Тому від нещасних випадків і саможубств чоловіків гине 14 %, а жінок — 4 %.

У «біологічні справи» втручаються ще й негативні соціальні чинники: батьки сімейств більше п'ють, палять, схильні до криміногенної поведінки, соціально неадаптовані. Саме лише зловживання алкоголем скорочує

тривалість життя на 15 років. Психологи стверджують, що стрес — це не те, що з нами відбувається, а те, як ми до цього ставимося!

Не справджується думка про те, що у містах чоловіки живуть менше, бо вони начебто недовантажені фізичною домашньою працею. Непосильна сільська робота і брак елементарних умов побуту швидше виснажують організм і частіше призводять до випрацювання, старіння і смерті.

Зате можна заспокоїти дівчат і молодих жінок. За

ПОСТАТЬ

ДВА ЖИТТЯ

Будучи освіченою, матеріально забезпеченою та духовно багатою Галшка (Гальжбета) Гулевичівна належала до малочисленної частини своїх співвітчизників-філантропів, натхнених благородною культурно-просвітницькою місією українського народу.

Саме завдяки своїм патріотичним почуттям, у день 15 жовтня 1615 року, в присутності багатьох почесних свідків, 35-річна Галшка урочисто вписала в Київські магістратські «міські книги» дарчу, згідно якої свій власний дім на Подолі з усім його скарбом та будівлями, а також численні спадкові землі безвідплатно передала у власність Київського братства, що функціонувало у той час у Києві. Отримавши землю, матеріальну підтримку та конкретну юридичну адресу, Київське братство таким чином змогло у повну силу розгорнути свою діяльність. Піклуючись про розвиток освіти та просвіти, братство заснувало на Галшчиній землі Богоявленський монастир, при якому було відкрито школу «для дітей багатих та бідних» із залученням видатних педагогів того часу. Дещо пізніше школа переросла у перший у Європі український навчальний заклад — знамениту Києво-Могилянську академію.

Жіноча доля самої Галшки була не з легких. Молодша дочка Володимирського підстарости Василя Гулевича, ще з юності вона славилася на весь Київ: красуня, розумниця — добре знала латинську, старослов'янську, польську, литовську, французьку мови. У двадцятирічному віці, за ширим коханням, вона вийшла заміж за сина уніатського єпископа Іпатія Пацея-Христофора. Однак не довго тривало їхнє сімейне щастя: чоловік помер молодим, залишив їй та маленьку дочку Катерину. А невдовзі віддав Богу душу й батько, заповівши Галшці три села та величезний шматок землі у самому Києві, на Подолі.

Не встигла Галшка виплакати свої сльози, як нова біда — наклався на неї з погрозами старший

брат покійного чоловіка, що вона немовби приворожила чоловіка своєю красою, а потім... отруїла його. У своїх наклепах він навіть звинувачував її у зносінах із нечистою силою. Саме тому, коли маршалок Стефан Лозка запропонував їй свою руку та серце — Галшка не відмовилася, незважаючи на те, що жених був на двадцять чотири роки старший за неї. Від другого шлюбу народився син Михайло.

Йшли роки, син ріс, і коли прийшов час одружитися, Галшка одписала йому добру половину своїх маєтків, зокрема, місто Кошеве, село Монастирщина, замок із фільварками, Пухове та інші володіння. Однак, на відміну від своєї патріотичної матері, життя Михайла склалося інакше. Постійно перебуваючи у надмірних розкошах та безділлі, вважаючи українців «дурними мужиками», «бидлом», Михайло вів паразитичний спосіб життя. Він узагалі нічим не хотів займатися: ні здобувати гідне місце у суспільстві, ні честолюбну посаду, ні хоч би розумно керувати своїми власними маєтками. Дарма сподівалася Галшка на внуків, котрих мріяла виховати у своєму дусі — дітей у Михайла ні від одної, ні від другої дружини не було. Нескінченні бенкети потребували грошей, і Михайло продав спочатку місто Кошеве, потім пропив фільварки, програв у карти й село Монастирщина...

Дізнавшись, що у місті Луцьк прийшло до занепаду місцеве братство, Галшка без вагань продала свої останні маєтки та перебралася туди, віддавши усі кошти на будівництво школи та дому для старих і сиріт. В останні роки життя вона жила зовсім сама у своїй маленькій скромній хаті, без рідних та прислуги. Дні проводила в монастирській бібліотеці, скуповуючи для Братської школи цінні книжки.

Померла Галшка у віці сімдесяти років, в оточенні своїх відданих та вдячних братчиків. А невдовзі помер і Михайло...

На жаль, жодне візуальне зображення Галшки Гулевичівни до нашого часу не збереглося. Однак, віддаючи данину пошани, в Галереї мистецтв Києво-Могилянської Академії відбувся оригінальний конкурс — живописного портрета київської благодійниці. Метою конкурсу було не тільки створення самого портрета, але й дослідження епохи, у яку жила наша чудова співвітчизниця.

Відтепер гордовита Галшка дивиться на нас, своїх вдячних нащадків, із численних портретів, немовби й немає між нами тих далеких чотирьох століть...

• **Лєся ТУРОВСЬКА**

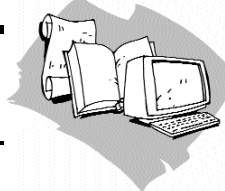
Фото Г. Оборської

статистичними даними, серед осіб віком до 32 років чоловіків більше, ніж жінок. До 40 років чоловіків не набагато менше. А от після 70 років їх уже вдвічі менше.

Недарма кажуть, що слабкою жінка себе відчу-

ває лише тоді, коли поруч справжній чоловік. Хоча подекуди можна почути й таке: «Справжніх чоловіків так мало, що їх слід занести до Червоної книги».

• **Світлана ІВКО**

НА ЧАТАХ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Закінчення.
Початок у ч. 29, 30 за 2003 р.

СХОДЖЕННЯ

Така природа людської пам'яті, що вона має здатність карбувати події, які є символічними, знаковими, і які часто стають доленосними, особливо для тих, хто був свідком і учасником цих подій.

Для українського національного відродження такою подією, новим відліком часу, початком упевненого рішучого національного поступу стало Перше зібрання товариства "Просвіта" 8 грудня 1863 року. Святова зала Львівського товариства "Стрільниця" по вулиці Курковій (нині Миколи Лисенка). Проникливі слова українського діяча старшого покоління отця Йосипа Заячківського:

"Ділайте ж нині широко, кожний у своїм званні... Праця — це ваш капітал, з котрого маєте сплатити довг народові... Так ви знаєте, і нарід того свідомий, що ваша нинішня наука оплачується по найбільшій частині мізерним грошем, на котрий нарід керовано працює. А як доб'єтесь куска хліба, щоби вас Бог охороняв від сьогоднішньої чуми, від огидного космополітизму, котрий є погубеллю вської народності, — то держіться свого народу".

Звертався отець до засновників Товариства, в основному молодих людей. Їх було всього 65, патріотично налаштованих галицьких інтелігентів — студентів, урядовців, учених, журналістів. Схвильовані, піднесені, готові на жертвну працю задля народу...

Серед них були брати — Омелян та Олександр Огоновські. І напугні слова старшого товариша стали ніби духовним орієнтиром для них самих і їхніх одномудців. Ще троє братів Огоновських — Петро, Іларій і Микола — згодом теж прилучилися до просвітницьких справ. Усі вони увійшли в історію як активні діячі національно-культурного руху.

Та найбільше прислужився українському просвітництву старший брат Омелян Огоновський — найвизначніший діяч товариства "Просвіта". Майже 17 років очолював цю організацію, заклавав основні засади, принципи діяльності Товариства. Він — засновник і дійсний член Наукового Товариства імені Шевченка, співзасновник і активний діяч першої української політичної організації "Народна Рада". Видатний учений-філолог, Огоновський багато зробив для становлення і розвитку української мови й літератури. Свої здібності і талант беззастережно віддав служінню народу.

Народився Омелян 8 серпня 1833 року в селі Григорів Рогатинського повіту на Опіллі (нині Івано-Франківська обл.) у родині греко-католицького священика. У сім'ї розмовляли українською мовою, зберігали від діда-прадіда українські звичаї і традиції.

Після навчання в гімназіях у Бережанах, Львові та духовній семінарії він був висвячений на священика, працював учителем в академічній та польській гімназіях. У цей період починає формуватися його національно-патріотична позиція. Молодий учитель друкує свої перші вірші, невеличкі оповідання в часописі "Зоря Галицька" як альбом (1860), поему "Хрест", баладу "Руська пісня" у часописах "Галичина" і "Зборник". У них звучить ідея любові до рідного краю, українського слова, присутній почуття національної гідності.

Слабке здоров'я не дозволило йому бути сільським пастирем. До того ж відчув тягу до літературної і дослідницької діяльності. Отож, невдовзі Огоновський їде до Львова, навчається на філософському факультеті університету й одночасно викладає в академічній гімназії.

Саме в цей час Омелян Огоновський активно залучається до громадського життя,

"Просвіта" — це особлива спільність людей, суто національне об'єднання, в якому через працю в громаді виявлялися кращі риси українського характеру, розкривався творчий потенціал кожної особистості. Тут завжди були лідери, провідники просвітнянського руху, які вмieli об'єднувати людей задля високої мети, спрямовувати їхню енергію на звитяжні справи, важку працю на ниві національно-культурного відродження.

стає одним з ініціаторів створення товариства "Просвіта".

Системна праця над собою шляхом самоосвіти, активна наукова й літературна діяльність приносять йому титул доктора філософії. З 1867 року він очолює кафедру української мови й літератури Львівського університету, розпочинає глибокі філологічні студії, залучається до громадського життя, стає провідником народовської течії. З 1872 року фактично стає заступником голови Товариства, активно працює у літературній секції, рецензує і редагує численні рукописи, дбає про видання книжок.

Його талант літературного діяча, організатора і політика найкращим чином розкрився у період, коли він очолював товариство "Просвіта" (травень 1877 — жовтень 1894). Це він домогся відкриття читального залу при бібліотеці "Просвіта", зініціював видання газети "Письмо з "Просвіти", вихід першої української щоденної газети "Діло". Саме в цей час Огоновський залучає до активної співпраці на просвітнянській ниві визначних діячів галицького руху — Омеляна Партицького, Юліана Целевича, Володимира Барвінського, Івана Франка та ін., заручається матеріальною і духовною підтримкою глави греко-католицької церкви, святійшого владики Андрея Шептицького.

ПРОСВІТНИЦЬКІ ОРІЄНТИРИ

Омелян Огоновський прекрасно знав потреби українського населення, обстоював необхідність поєднання освітньої та економічної діяльності, бачив її можливості та вважав, що саме вона здатна зрушити галицьке село, навчаючи його господарювати по-новому. За його ініціативи був прийнятий новий Статут Товариства, який дозволив розширити права та обов'язки філій і читалень, надав можливість утворення на основі просвітніх комісій самостійних економічних, культурних товариств. Це сприяло зростанню потенціалу "Просвіти", стимулювало поєднання просвітницького і кооперативного руху в Галичині. Якщо, скажімо, в 1877 році "Просвіта" налічувала 564 члени, то в 1894 році — 7385.

Товариство тримало у своєму полі уваги читальні і шкільництво, видавало та розповсюджувало в містах і селах тисячі книжок. Систематично проводилася національно-виховна робота, організовувалися концерти-вечори, виставки, проводилися заходи щодо оборони прав української мови тощо. Це був найсприятливіший період в історії українського руху в Галичині.

У цей період розквітнув і творчий талант Омеляна Огоновського — як письменника і вченого-філолога. Невичерпність духовної енергії, прекрасна чиста українська мова, лагідна вдача, товариська поведінка зі своїми учнями і колегами при заохоченні їх до праці — все це запало у зодблений високими національними ідеями ґрунт і давало відчутні результати. Свою просвіт-

ницьку діяльність він спрямовує на видання та поширення українських творів красномовного письменства, драматичного слова, популяризацію українознавства.

Ще в 1861 році Огоновський пише свою першу історичну драму в п'яти діях "Федько Острозький", яка розкриває боротьбу українців за самостійність. У 1882 році він переробляє драму для сценічної вистави. З чудовою музикою Михайла Вербицького ця п'єса була відзначена премією на конкурсі "Руської бесіди". У 1885 році на львівських сценах з успіхом іде ще одна історична драма Огоновського "Гальшка Острозька", у якій художніми засобами відображені політичні й культурні змагання української і польської шляхти в кінці XVII ст.

У цей час він видає ряд фундаментальних літературознавчих і мовознавчих праць. Зокрема Огоновський залишив нащадкам різноманітні студії і розвідки про багатство української мови, її говірок. Чимало досліджень ученого, написаних польською та німецькою мовами, стали до послуг європейських дослідників-мовознавців.

Омелян Огоновський видав середньовішкільну "Граматичку руського язика" (1889), зібрав і опублікував обширний матеріал для історичної граматики української мови, переклав на українську Біблію королеви Зофії.

Обкладинка до давніших книжечок "Просвіти"

Його товариш, професор університету й активний діяч "Просвіти" Іван Брик зазначав, що завдяки промовам Огоновського на різних зібраннях, вічах та академічних інституціях "наше громадянство вже... позбулося тої язикової язви, того туману, що його десятки літ напускали на нашу бідну країну московські наймити-москвофіли, чим довго здержували культурну працю, підривали національну й політичну силу українського народу".

В ОБОРОНІ РІДНОГО СЛОВА

Високе визнання здобула його головна праця "Історія літератури руської" в шести томах (1877—1893), у якій автор уперше науково, на історичних фактах послідовно відстоює концепцію самобутності й окремішності української літератури. Ця концепція викликала заперечення з боку російського критика О. Піпіна, а відповідь Огоновського ("Моєму критикові", 1890 та ін.) похвалила дискусію про самобутність української літератури.

Ця дискусія за участю Івана Нечуя-Левицького та Миколи Костомарова мала позитивний вплив на тогочасний літературний процес, посилювала в Україні опір погодінській теорії "триєдиного руського народу". Високо оцінюючи цю визначну працю Огоновського, Іван Франко підкреслював, що вона "на довгі літа буде невичерпним скарбом багатоцінних біографічних та історико-літературних фактів і подробиць".

У 1876 році у Львові Огоновський завершує і публікує дослідження "Слово о полку Ігореве. Поетичний пам'ятник руської писемності XII віку". У ньому автор подав один із перших перекладів твору на українську мову, зробив відповідні коментарі, спробував пояснити окремі слова в тексті. Крім того, видає хрестоматію — староцерковнослов'янську (1871) та середньовішкільну староруську (1881), "Кобзар" Т. Шевченка у 2-х томах.

Омелян Огоновський підтримував широкі творчі зв'язки з багатьма відомими освітянами, науковцями, письменниками і громадськими діячами. Умів спілкуватися, був толерантним у дискусіях, сприймав як належне критичні зауваження і поради своїх колег. Вражає своєю багатогранністю приклад його майже 20-літнього листування з одним із найвидатніших галицьких діячів Олександром Барвінським, їхнє творче і духовне взаємозбагачення.

Пророчими виявилися слова Омеляна Огоновського, виголошені ним на загальних зборах товариства "Просвіта" в 1894 році, в останній рік його життя: "Не забувайте, браття-громадяни пом'янути нас незлим-тихим словом, бо хоч ми й не довершили великої просвітньої будівлі, та все ж були ми, мов ті робітники, що двигали велике каміння на засновок народної святині. Тепер уже легше будувати далі, коли покладено кріпку основу..."

Не менше прислужилися українському просвітництву брати Омеляна Огоновського. Олександр (1848—1891) — правник, професор Львівського університету, один із засновників товариства "Просвіта", Наукового Товариства імені Тараса Шевченка. Він був першим головою політичної організації народовців — Народної Ради.

Петро (1853—1917) — учитель математики і фізики в Академічній гімназії у Львові. Він продовжив просвітницьку традицію свого старшого брата Омеляна — в 1906—1910 роках очолював товариство "Просвіта". Є автором перших на Галичині шкільних підручників з математики і фізики, написаних українською мовою.

Микола (1850—1907) — греко-католицький священик, громадський діяч і письменник, редактор-видавець літературно-наукового журналу "Родимий Листок" (1879—1882) у Чернівцях.

Іларій (1854—1929) — класичний філолог і педагог, автор "Словаря до Гомерової Одисеї і Іліади" (1900), "Методичної граматики руської мови" (1894).

Унікальна родина, унікальні постаті просвітницького руху, уособлення кращих рис української еліти. Гідний приклад для сучасника.

•

Олександр КОНОВЕЦЬ,
професор

ЖИТЕЙСЬКІ ІСТОРІЇ

Я знав його багато років і часто говорив із ним подумки, уявляв на тихих вуличках степового містечка, де він жив, господарював, добудовував власну хату, іншим людям допомагав — майстер на всі руки, і столяр, і муляр, і, безумовно, водій усіх різновидів автотехніки, від трофейного німецького мотоцикла до купленої вже в останні роки "Ниви" й вантажівок будь-якого взірця. Руки мав золоті і, мабуть, жодній людині не відмовив у допомозі, на яку був здатний. Все життя будувався сам, і людям іншим допомагав будуватися. Воістину його можна було б назвати великим будівничим, коли б не мав іншої слави.

Од згадки про Пилипа Шуляка завжди на душі ставало затишніше. А як у скрутну хвилину згадаєш, то наче аж всі власні клопоти й лиха мізернішають від одного лише спомину — живе командир, працює, ось вранці чи ввечері проходить своїм Ружином, по своїй землі, серед своїх, і все це надійно, як сонце сходить і заходить, як день починається і закінчується, бо людина живе й разом із нею живе світ, який її оточує, і світ цей швидше таки добрий, ніж лихий... І життя продовжується, щоб там не сталося.

Можливо, із першої зустрічі мене вразила певна невідповідність легенди, яка витала над ним, і тим образом, що набрав зримих рис. Але чим далі, то все більше переконувався: скромний, позбавлений щонайменшого честолюбства Пилип Олександрович Шуляк, сільський дядько, ніяк — жодним жестом, учинком, словом не відсторонює від себе легенди, витвореної народною пам'яттю про нього як найхоробрішого партизанського ватажка в краї. Навпаки, почувается в ній звичайно, аж наче байдуже, як у власній хаті: люди знають — не збрешуть, страху ворогам він наганяв, німіці проти нього й батальйони висилали, кажуть, куля його не брала, а хто знає, може, й не брала, бо через такі бувальці перейшов, а живий, хоча й контужений, на одне вухо не чує, осколками гранати посічений, але куля таки не взяла. А війна минула — прийшло інше життя, і не нарікав він на нього ніколи, поспішав тільки справи свої нескінченні поробити.

От лише, коли Василя Земляка, побратима бойового й видатного письменника згадував, прикро було командирові, що не встиг він написати книжки про загин, хоча й обіцяв.

— Але ж, хто знає, коли помреш, — наче і тут виправдовував свого друга й засмута тінню лягла на його добре, відкрите, з весни засмагле на степових вітрах, обличчя.

— Що ж поробиш, — казав, — тільки Василь Земляк міг написати, бо він усе знав і бачив, а такого письменника, як він, не буде.

Шанував командир Василя Земляка й завжди підкреслював, що був він одним із найхоробріших у загоні, а мовлячи про товариша, виявляв і своє особливе ставлення до його незвичайного дару — письменницького, таємниці якого була, безперечно, для нього загадковою, ніж звичайна вояцька звитяга.

Скаржився мені Пилип Олександрович:

— Не люблю писати. По мені, краще лопатою чи сокирою працювати.

І він працював, усе життя працював, допоки за роботою не

ПРОЩАЙ, КОМАНДИРЕ...

наздогнала вічного трудівника остання хвилина.

Читав усі книги, які дарував йому автор, і розмірковував:

— Василь писав правдиво, так на війні й було. От у романах там збрешуть, як схочуть. Зроду їх, тих романів, не читаю. А Земляк писав повісті, бо хотів розказати правду.

Сказав йому якось:

— Пилипе Олександровичу, але ж "Лебедина зграя" та "Зелені млини" — романи, Землякові романи...

Але й найкращі друзі твори він не хотів визнавати в жанрі, що викликав неприязнь:

— То не знаю, чого він так назвав, а насправді — то повісті, бо читаєш і все, як у житті, правда.

Важко мені збагнути, як командир сприймав притаманні для Землякового письма образи химерні, гротескні, всі оті перебільшення, витворені бурхливою авторською уявою, що стали окрасою зовсім неповторного художнього стилю... Але одне знаю напевне: партизанські повісті Василя Земляка "Гнівний Стратіон", "Підполковник Шиманський", "Ніч без милосердя" — важко було читати командирові.

У кожній новій повісті він, зрозуміло ж, хотів знайти рядки про І-ий партизанський загін імені Ружинського району, який він організував ще у вересні 1941-го, і яким командував аж до визволення Житомирщини, дочитував — і не знаходив, і образи уявні, художні, мабуть, мало командира втішали. Хотів він прочитати про все те, що було насправді, без жодного перебільшення, і тільки з ним та його відважним войнством, а не загалом про партизанів, що діють там, де і він із Василем Земляком воював, у степових містечках та селах південної Житомирщини та Київщини, що межують із Вінниччиною, але ж імена не ті, й події переінакшені. Воно наче й правда, вони ж і самі, ружинські партизани, були не менше відважними, ніж герої книжок, часом переважали їх у винахідливості, але... командир не міг не прагнути достеменності.

А втім, не заперечував, коли побратими-партизани порівнювали його із Земляковим Стратіоном, намагалися знайти в ньому риси свого відважного команди-

ра, і образ цей, такий узагальнений, широкий, як степовий простір, відчувалось, імпонував Пилипу Олександровичу. Можливо, в ньому він знаходив якусь особливу, тільки йому відому правду.

А, можливо, відчував і те, що як і Стратіона, про що твердить Василь Земляк, і його самого "витворила" війна. Він був героєм, допоки вона тривала, а після її закінчення про героїство залишилася лише пам'ять, і звичайне життя трудящої людини стало його долею. Життя нелегке, бо чоловік він за вдачею непоступливий, правду міг будь-кому в очі сказати, не зважаючи на чин, а привілеїв собі не шукав ніколи — це ж треба було принижуватися колишньому герою. Не марнословним був Пилип Шуляк, але героєм себе таки вважав.

Із Василем Земляком (на ті дні провідником підпільної групи, що діяла на Юзефо-Миколаївському цукровому заводі, поблизу Самгородка) Пилип Шуляк познайомився у травні 1942-го. Молоді вони були, дуже молоді... Командирові Ружинського партизанського загону йшов двадцять сьомий рік, підпільникові Василеві Земляку тільки-но минуло дев'ятнадцять. Та лиха вже встигли зазнати: Пилип Олександрович пройшов через оточення, полон, Василь Сидорович спізнав небезпек підпілля і вже встиг зрозуміти, що воювати із ворогом треба не тільки листівками, не лише потайки, але зі зброєю в руках, так, як Шуляк воює. Тому й вийшов він із своїми підпільниками на пошуки командира, знайшов його в рідних степах, і з першої зустрічі — порозумівся. Як згодом виявилось, на все життя.

Книжки видатного письменника зберігалися у хаті командира на етажерці, виплетеній із лози, де кожна полицка була застелена білими, вишитими по краях, скатертинами. Пилип Олександрович любив показувати ці книжки, обережно передавав їх із рук у руки і щоразу повертався до них, наче вперше. Так, командир пишався тим, що його побратим сягнув у мирному житті височин значніших, аніж він сам — інспектор по кадрах Ружинської автоколони (так звалася посада, з якої вийшов на пенсію).

На примірникові роману "Ле-

Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк Київ, 1972 р.

бедина зграя" — останній своїй книзі, подарованій командирові, — Василь Земляк написав: "Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк. Київ. 1972 рік."

Але не тільки з Василем Земляком зберігав дружні взаємини командир у мирні роки. Всі адреси колишніх своїх бійців знав, усі перипетії їхнього життя упродовж багатьох літ були йому відомими. Здавалося, що в ньому так назавжди й лишилося командирське почуття відповідальності за кожного, з ким воював, кого виводив до перемоги з воєнного полум'я. Був у нього блокнот із адресами, мав звичку всіх, про кого знав, вітати з двома святами — Новим роком і Днем перемоги. (Як не називай це свято — думаю тепер, але воно теж має свою історію. Так його називали й Василь Земляк, і Пилип Шуляк, і люди їхнього покоління, яких уже немає. Світла їм усім пам'ять!)

Писав Пилип Олександрович твердим, аж наче суворим начерком, і завжди у своїх невивагдливих, лаконічних вітаннях бажав того, що, звісно, передусім треба людині — "крепкого здоров'я, великого щастя, мирного неба й успіхів у роботі". Певен, командир не тільки користувався усталеним трафаретом, а добре обдумував, можливо, й кожного нового року свої побажання і, тільки знову переконавшись, що вони так і залишаються найважливішими, повторював їх знову. На День перемоги запрошував

до Ружина вцілілих своїх бійців, і вони приїжджали, знову оточували командира. Сиві, красиві, статечні люди нагадували тоді юнаків, що підлягали командирові безперечно, і в будь-яку хвилину свята був він серед них на видноті — поважний, щасливий. Але і в такі піднесені хвилини, не полишала командира характерна задумка, здавалося, він завжди про щось думає, зважує, і посміхався рідко. Мав вигляд, справді, як великий полководець, що знову зібрав своє військо, і має розпоряджатися ним розумно. Красивим він був — у просто зшитому сірому костюмі, блакитній сорочці з краваткою, яку, мабуть, одягав тільки на свято.

Незабутні люди приїжджали на зустрічі до Ружина. Я розпитував їх про партизанські бувальці, а вони не про себе розповідали — все про командира, і знову про командира. От він був героєм. Відставні офіцери, вчителі й художники, інженери й лікарі, районні й обласні начальники — всі вони вважали Шеляка найвидатнішим посеред інших, рівних.

Першу чарку в хаті Шеляка було прийнято випивати за тих, хто не дожив до Перемоги, й за тих, кого не стало між партизанськими зустрічами, хто ще минулого року був ось тут, в цій хаті, а вже немає — вічна пам'ять! Склад свого вцілілого загону командир знав напам'ять, і сумний перелік втрачених побратимів звучав із його вуст.

Здавалося, що сам він ніколи не вмере, як і легенда, що з'єдналася з його ім'ям над степовим краєм. Не дожив Пилип Олександрович Шуляк до 45-річчя Перемоги, помер 24 квітня 1990 року. Іздив ще того дня в Погребище, сам, сімдесятичотириохлітній водій, вів автомашину, а повернувшись додому — серце запекло, як вогнем. Встиг про це сказати рідним, дружині, сину, і ще одне сказав у свою останню хвилину, щоб вже не турбувалися про нього:

— Не треба мені лікарів... Я помираю...

Не стало Пилипа Шуляка, великої людини, яку витворила війна, наче для того, щоб виявити ще один раз непереможний дух ніким не скороного народу.

Мені здається, що останню хвилину командира відчув кожний із його вцілілих бійців, де б він не був у цю мить, і що б не робив. Чи подумки промайнуло, чи незбагненим болем на душу лягло: немає Шуляка...

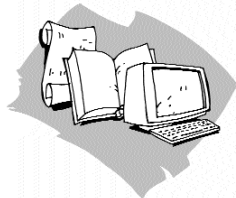
— Прощай, командире...

Те ж, здається мені, і все більше з відстані років, відчув і я, бо з першої зустрічі з ним у весняному Ружині відчув у цій дивовижній людині справжнього й великого командира. Не зважився назвати його командиром у наших давніх розмовах, але подумки називав так завжди. Можливо, приналежність до рідних поколінь тут майже не важить: командирами насправді визнаємо лише тих, кого самі обираємо...

...Хоронили Пилипа Олександровича й над його могилою прогрімів перший весняний грім. Цей грім згадують зараз у Ружині, як останній і єдиний салют на честь командира, і він теж, із плином часу, той несподіваний грім, уже стає легендою, але легендою, що витворює саме життя.

Анатолій СКРИПНИК

На фото: двадцять літ тому: Пилип Шуляк в оточенні побратимів. Без нагород.

- Наша вечірня казочка, дітки,
виходить під патронатом
місцевого горілчаного заводу...

«ДИТЯЧА ЛІНІЯ» — ВІД СТАНДАРТУ

дівчинка, у “крутому” вбранні із звабливо оголеним плечиком, яка робить вихилися стегнами а-ля Ірина Білик, — може викликати не стільки радість, скільки жаж...

СТРАШЕННО ДИТЯЧА ЛІНІЯ

“Дитяча лінія”. Ведучі — діти. У яскраво декорованій студії троє десятирічних — дівчинка і два хлопчики. Вони розбирають пошту, їхні “назубок” завчені тексти чергуються із коротенькими сюжетами. Перший — присвячений “Міжнародному дню захисту дітей”. Леонід Кучма та його дружина Людмила — перлинки подібних акцій. Камера схоплює президентську родину, що “радіє мистецьким успіхам кращих дитячих колективів”. Ідилія!.. Далі — сюжет про співочу студію, поради, як влітку порятувати потопуючого. “Усе для діток на цій страшенно “Дитячій лінії!” — подумала, і очам не повірила. На екрані з’явилися напівголені звабливі моделі-японки (не діти!). І проникливий голос за кадром: “Суперові купальники з елементами світлотехніки вигадали японські модельєри!” “Нонсенс!..” — кинула і прислухалася до дитячих балачок. “Внутрішня та зовнішня енергії... Надлишок інформації у мозку...

Чакри людини...” Не діти, а вундеркінди! У всьому — суцільна фальш. Хтось дорослий писав для діток тексти, учив їх “правильно” розмовляти та рухатись. І вийшло після того ні те, ні се... Маріонетки в руках ненаситного шоу-бізнесу...

ПЕЛЮШКИ ДЛЯ ТІНЕЙДЖЕРІВ

“Подружки” — про дівчаток та для дівчаток. “Дуже важливо хоча б трішечки бути не таким, як усі... — кокетуючи, промовила десятирічна ведуча. — Наша програма — не така... Ви почуєте і побачите те, чого ніде не почуєте і не побачите...” Це — подорож до Франції... У рубриці “Між нами, подружками” декілька банальностей від Світлани Єсіпової з гурту “Іграшки”, яка за віком навряд чи відповідає вислову “між нами, девчачками”. Досвідчена Світлана ділилася: “Перше кохання — як перший сніг. Полюбила... Через два тижні минуло...” Молола й іншу глупоту, не враховуючи, що діти здатні вірити у світле, і не слід їм нав’язувати наше — доросле і безнадійне... І — наступний сюжет: одній із дівчаток у модному салоні краси роблять манікюр. У голову не вкладається: на яку аудиторію розраховують автори “Подружок”? Для більшості дітей і їхніх батьків,

Інформаційний

які дивляться Перший Національний, сьогодні ця процедура не по кишені. І збагнула “особливості” “Подружок”. Передача і справді не була схожа на попередні дитячі проекти. Вона — копія з “дорослих” передач. Привабливі дівчатка, підібрані, як з картинки журналів, злилися в один образ. І коли побачила їх на сторінках нового журналу про тінейджерів, збагнула, що дуже відстала від життя. Емансипація... Йде до того, що через років п’ять немовлята стануть тінейджерами і доведеться їхнім батькам купувати особливі пелюшки...

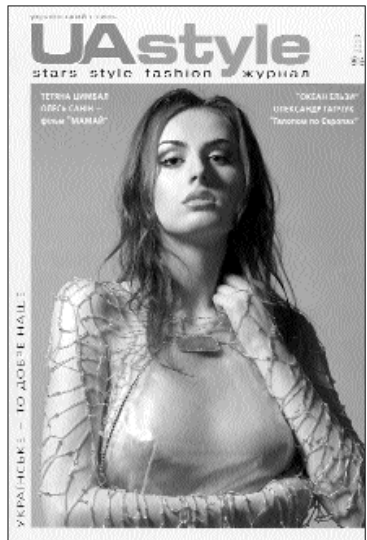
ПОРЯТУНОК ПОТОПАЮЧИХ

От і все... Дитячі програми Першого Національного — калька зі стандартних шоу-передач для дорослих. Ідеали, які вони пропонують малечі, жахають. Ведучих дітей поставлено в умови, де індивідуальність їхня “спить”, дитяча безпосередність незадіяна. Діти висловлюють мрії “бідних” дорослих, і тому ми бачимо на екрані задоволені життям обличчя, схожі настільки, що після перегляду в пам’яті не залишається жодного... Фальшиві нотки у промовях, снобізм — якщо ти не такий, як ми, “просунуті” тінейджери, — ти “біла ворона”... Нові норми, мода, спекуляція на темах, шаблонні схеми попси — ставка на швидкий зиск. Попелюшки мусять захоплюватися баченим на екрані, заздрити і мріяти про власну славу. Що ж стосується допитливих і веселих очей дітлахів, їхньої фантазії, несподіваності висновків — усе, що часом дивує, що породжує бажання повернутися в країну дитинства — все це не в моді. Суспільний стандарт — “мило”, чим більше, тим стерильніше і безпечніше.

Згадується час, коли суспільство не так дбало про власну стерильність... Фрейд... Літератори-дадаїсти... Сюрреалісти... Актори... Усі вони водночас звернули увагу на дитину, на її психологію, творчість. Згадався і Рудольф Штайнер зі своєю вальдорзькою педагогікою і закликком: немає талановитих дітей, слід лише відкрити їхній талант, дати їм свободу — не нав’язувати, не давити... Часи минули... Титани, як і мамонти, вимерли. Прийшов час солітерів?..

• **Наталія КАТЕРИНЕНКО**

ЖУРНАЛ

СТИЛЬ І МОДА НА СУЧАСНУ КУЛЬТУРУ

Приємно взяти в руки, погортати й зануритись у світ сучасної молодіжної культури... Це все — про нове видання, яке сьогодні може претендувати на диктат загальноновизнаного молодіжного стилю журналістики.

“UAstyle” — це журнал, який з’явився на світ під гаслом “Українське — то добре наше”, і в першому ж числі, за словами головного редактора Надії Тисячної, намагається знайти цікавих людей, подіти та явища в Україні, які й будуть українським “добрим нашим” у кожен номер.

Як на мене, то з першого номера часопису картина складається досить реальна. І видавці, і журналістський колектив добре усвідомлюють реалії українського культурологічного середовища, бізнесові потреби часу (журнал багатий на рекламу), та й відбір хітів року визначений відповідними рубриками. Як приклад під рубрикою “Подія” розміщена стаття, як журналістська розвідка Юрія Сиротюка про стан справ у сфері українського мобільного зв’язку, конкретніше, про УМС. Як особистість у першому номері визначено Тетяну Цимбал з її патріотичними почуттями. “Мені потрібен той Київ на пагорбах. Я — киянка. Найбільше сили дає мені Київ”, — оспівується вона журналістові та читачам. “За кадром” — рубрика, присвячена героям, що стали популярними завдяки телеекрану. Є “Мода”, “Бренд”, “Ретро”, “А ми такі”, “Кіно”, “Музичні новини”, “Малярство”, “Шоубізнес”, “Стиль”, “Книжкові новини”, “Автентика”, “Зона”, “Мозаїка”, “Наші за кордоном” та “UA” (міфи, історія, гроші). Одним словом, є все, що визначає здорове биття пульсу першої ластівки українського модерного видання.

Добре сучасне слово, немислиме сьогодні без англійського чи американської кальки (бо освічена за європейськими стандартами модь не сприймає сучасного життя без відповідного сленгу. Це реалії, кі не сприймаються лише тими, хто боїться життя). Цікаві теми і професійний експертний відбір проблем і об’єктів висвітлення... Одним словом, на українському інформаційному полі з’явилися гравці, які претендують на увагу. І без зайвого пафосу хоча оприлюднити факт участі у створенні цього видання кращих журналістів, що вже кілька років поспіль проявляли себе на шпальтах тижневика “Українське слово”. Їх, здається помітили й оцінили. У результаті — довірили. А довіра — це найвища оцінка. Тож — до нового “UAstyle”, який віднині правитиме бал у сфері стилю та моди українського суспільства!

• **Лариса БЕЗСМЕРТНА**

ІНТЕРНЕТ

Інтернет-екскурсії партійними сайтами дають чимало поживи для роздумів. От, скажімо, зайдеш на сайти двох потужних політичних сил, котрі мають бути полярно протилежними, і подибуєш разючу схожість цих сил. Ну, просто брати-близнюки...

Коли в Україні журналісти ведуть мову про “партію влади”, то мають на увазі одну із трьох політичних сил: Партію регіонів, очолювану нинішнім Прем’єром Віктором Януковичем, “Трудову Україну”, номінальним лідером котрої є Сергій Тигіпко, а реальною вважають Віктора Пінчука, і об’єднаних соціал-демократів на чолі з Віктором Медведчуком. Останній також є главою Адміністрації Президента України. Парламентську фракцію партії очолює экс-президент Леонід Кравчук, віце-спікером є донедавна провідний партійний ідеолог, а зараз ря-

довий член СДПУ(о) Олександр Зінченко, і, нарешті, член політбюро Григорій Суркіс, який стоїть на чолі Федерації футболу України. Отож, варто завітати на сайт СДПУ(о), який знайти в Інтернеті дуже просто — набирайте sdpuo.com.ua.

Дуже солідний вигляд має сайт. Жодного аматорства. Стриманий дизайн. Різні мови, аж до

ТІНІ СОЮЗУ «НЄРУШИМОГО»

англійської. Море інформації про партію та її партнерів, про діяльність лідерів об’єднаної соціал-демократії. Ви можете ознайомитися зі складом керівних органів СДПУ(о), переглянути партійні документи, дізнатися, які саме закони ухвалені з подачі партії, взяти участь у дискусіях на форумі сайту чи дізнатися, як стати членом партії. Пошукова система працює бездоганно. Але і без неї Ви на-

штовхнетеся на констатацію факту — “Україна — соціал-демократична країна”; дізнаєтеся, що соціал-демократ може бути багатим, влетите у вир дискусії на цікаву тему: “Рідна мова: одна чи багато?”; і поспілкуєтесь у громадській приймальні сайту із депутатом Олегом Блохіним, котрий за останні роки із полум’яного соратника Павла Лазаренка перетворився на не менш переконаного пар-

тайгеноссе Віктора Медведчука.

Отож, після сайту СДПУ(о) можна сміливо рухатися вперед. Бо вже знаєш, що спікаєш. Адаже знову йдеться про партію влади. Тільки — колишню. Вона найдовше була партією влади. Повної. Всеохопної. Тотальної. Це — Комуністична партія України, яка в останній декаді червня провела в Києві свій черговий, 37-й з’їзд. Нині ця партія переконує всіх, що

невдовзі вона знову опиниться при владі...

Сайт Компартії України зустрічає відвідувача червоним кольором і серпами з молотами. Сайт, звісна річ, виконаний мовою Лєніна, і тільки поодинокі матеріали тут вміщені державною мовою України. Зокрема українською написана заява фракції комуністів у Верховній Раді (цитую): “Щодо так звано-

Зміст заяви легко зрозуміти з її назви. Як і зміст багатьох інших текстів сайту. Як то кажуть, скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти. Як відомо, КПУ входить у структуру з назвою СКП—КПСС, тобто об’єднання комуністів постсоветського простору. Як і належить, цю структуру очолює і дає “дружні поради” комуністам України Геннадій Зюганов, лідер російських комуністів.

• **Сергій ЧАЛИЙ**

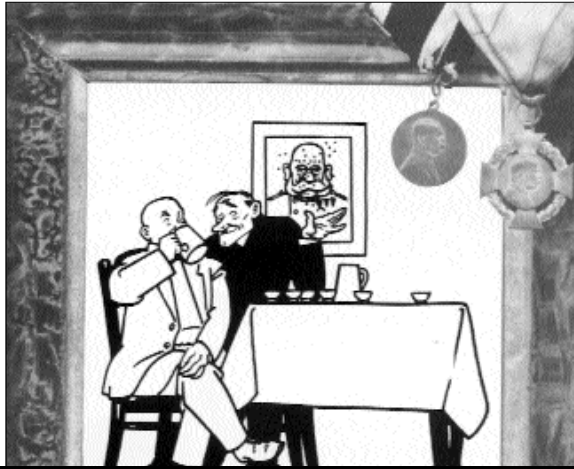
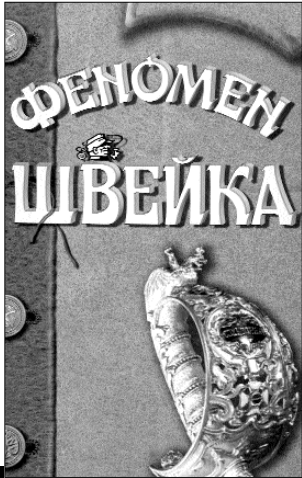

НОВІ ВИДАННЯ

Якось на виставці графіки у Москві експонувався цікавий малюнок, уже й не пригадаю автора, але графічна робота зображувала Земну кулю. Її підтримували троє: Дон Кіхот, Швейк і Гамлет. Віра, гумор і сумнів. Десь у таких пунктирно-образних шорах вібує людський дух. Себто, зі шпаррами, з можливістю перетікати одне в одне, творити незбагненні коктейлі індивідуальності. От і маємо готову відповідь на питання, у чому феномен персонажа Ярослава Гашека.

Хто не зовсім допетрив ідею графічної роботи, того є можливість припідняти вичахле почуття по мору в інший спосіб: зазирнути до щойно виданого фоліанту львівського “Наутилуса” — “Феномен Швейка”. Розкішна річ. О, звичайно, не в античних традиціях. Шкурою телят там не пахне. Але книга явно не з дешевих. Видавниче “ноу-хау”. Енциклопедичний розлом історії на основі роману Ярослава Гашека “Пригоди бравого солдата Швейка”.

Для прикладу: якщо Вам заманеться на початку

ПРОТИГАЗИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ

роману разом із нашим героєм зазирнути на кухоль пива до шинкаря Палівця, то дізнаєтеся про вельми не пустопорожню всячину. Не тільки, що пан Палівець був грубіян, і кожне друге слово у нього було “дупа” або “лайно”, але й те, що пан шинкарь був тонкий поціновувач французької класики і кожного, хто набридав чи

дратував його товстошкуру душевну мембрану, “посилав” до Віктора Гюґо. Уважний читач не стільки вразливий, скільки уважний, точніше, допитливий. Він ледь відводить погляд убік, розриваючи плетиво діалогу шинкаря Палівця з клієнтами, і ось маємо чудесний портрет автора “Собору Паризької

Богоматері”. Гм-м, схожий на Карла Маркса...

Беручи до уваги, що бестія Швейк був чехом, а заодно вірнопідданим Австро-Угорської монархії, маємо купу цікавеної інформації. І про імперію, і про їх величностей, і про убивць “їх величностей”... Фотографія Луїджі Лукені, терориста. Десятого ве-

ресня 1898 року вбив отруєним терпугом австрійську цісарівну Єлизавету, дружину Франца Йосифа І. Цинічна пика. Не кається. У зневажливо примруженому погляді читається: а ну вас усіх до Гюґо.

Триматиметеся від сміху за живіт, читаючи і про достойну смерть таємного агента Бретштейнера, і про п'яні витівки фельдкурата Каца, я вже мовчу про Швейка... Сторінка за сторінкою не нав'язливо запакуєте свою голівоньку “енциклопедією”. Про 82 персонажі

• **Уляна ГЛІБЧУК**

АЛЬМАНАХ

СВІТЛО ДУХОВНОСТІ

Серед популярних видань з історії української церкви, які побачили світ у перші три роки нашого століття, особливо увагу громадськості привернув альманах “Український церковно-історичний календар”, два випуски якого належно поціновані читачами і пресою. Третє число щорічника також заслуговує чільного місця на книжкових полицях бібліотек, шкіл, вузів, військових частин. Календар-альманах, укладений Церковно-історичним науковим товариством (упорядники Антон Губар, Андрій Куркевич), культурно-демократичного духовна”. Тут подано понад 500 знаменних дат, подій, ювілеїв з церковної історії, з української та світової духовної спадщини, а також понад 100 статей про світоцві християнства, вміщено низку розповідей про релігійні свята й поради всім, хто серцем і душею прилучається до церкви.

Творці цього річного календаря вперше зробили сміливий крок у напрямку гуманізації відносин між християнськими конфесіями. Ще наприкінці II століття великомученик Іриней, єпископ Ліонський, обстоював необхідність дорожити церковним миром і не допускати роз'єднання вірних через традиції. А в XVI столітті митрополит Ігнатій Потій, що народився на Берестейщині у православному сім'ї, увійшов у історію як прибічник унії — об'єднання Церков, що мало покласти край розколові християнського світу. Що ж роблять сучасні діячі так званої Української Православної Церкви (насправді — філіалу московського Патріархату в нашій країні)? Вони навіть не спромоглися лояльно, по-людському зустріти Папу Павла Івана II під час його візиту в Україну. Нехай би повчилися толерантності й культури взаємин у представників української інтелігенції, які на сторінках свого видання не обійшли увагою і святих інших народів. Йдеться про француза Бернарда, який навіки лишився між католицьких світоців віри. Адже Господь у нас один, і зрештою всі ми — християни.

На сторінках календаря порушено ще одну суспільно важливу й болючу проблему сьогодення — військо і Церква. За участі військових і Церкви було вже проведено дві конференції — “Армія і духовність: свобода совісті та віровизначення” (1995 р.) і “Християнська любов та військовий обов'язок” (1997 р.). Але керівництво МО, МВС, СБУ та Прикордонних військ України здебільшого віддає перевагу Московському Патріархату. А нашим полководцям слід почитати у випусках “Українського церковно-історичного календаря”, хто і де приймав християнство на Русі, хто був першим Патріархом, і за допомогою яких авантюр у XVII столітті постав Московський Патріархат. Автор статті “Військо і церква” називає дії генералів непатріотичними. Скажемо гостріше: такі діячі (хто свідомо, а хто — несвідомо) підривають безпеку української державності, ворогами якої відкрито виступають представники Московського Патріархату.

• **Володимир ПАЛАЖЧЕНКО**

НЕЗВИЧНИЙ РАКУРС

— Готувався до цього роману довго. Неосмислений спалах був ще в дитинстві. У пам'яті виринав такий собі хлопчик-відмінник. Усі його любили. Пуся-Муся. Але після школи проявилася зовсім інша людина. У нього була ціла лабораторія. Виготовляв різні отрути. Майстрував самопали. Звичайно, кожен із нас бавився самопалом. Але він не просто бавився — він убивав тварин. Відстрілював собак. І розумненький такий. Із ним цікаво було поговорити про літературу...

— *Тобто, імпульсом “Дофіна” не були ні Чикатило, ні Онопрієнко?*

— Ні, роман назрівав уже давно. У 1997 році я почав збирати “маніакні” матеріали і вирізки з газет про судові справи. Усе це скотчем клеїв собі на стіни. Жив у оточенні монстрів. Єдине, про що я дбав: абстрагуватись, аби мене не було в тексті. Але щоб те палло, той маніак усе-таки в мені жив. Писати ж ніби не було тяжко...

— *Тобі треба було влізти в його шкуру?*

— Не так влізти в його, як упустити його в свою. Тільки таким чином його можна було побороти і знищити. Це була конкрет-

ЧИМ БРУТАЛЬНІШЕ СУСПІЛЬСТВО — ТИМ БРИДКІШИЙ МАНІЯК...

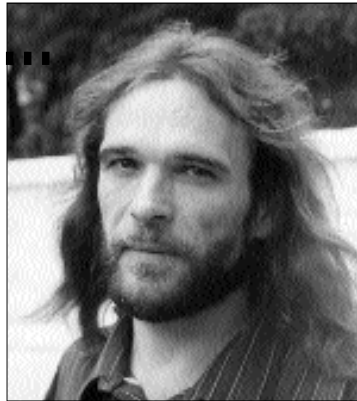
Олесь Ульяненко вважається письменником так званої молодшої генерації. Тяглість до подібної хронології, поділу на літературних “батьків” та “дітей”, мене завжди дивувала. Та й Ульяненкові не пасує цей хронологічний стандарт. Одрізує вписався в когорту якісно-зрілих письменників, оминувши юнацький “літміжсбойчик” при видавництві “Смолоосип” чи деінде. Спочатку був роман “Сталінка”, за який отримав Малу Шевченківську премію. Нещодавно харківське “Фоліо” видало його нову книгу “Дофін сатани”. Про українського маніяка. “Інтелігентний” був чоловік, охайний. Дбав про манікюр, любив квіти, пив кефір... “Міляга”.

на боротьба зі злом, неабстрактним злом. Коли Флобер писав “Мадам Боварі”, він прокидався із запахом миш'яку в роті. А я відчував присмак крові. Але я продовжував спілкуватися з людьми, їздив до коханки, вирішував якісь справи. Яким чином? Просто я тримав його “за горло”. Люди, з котрими я спілкувався, казали, що поруч зі мною творилися дивні речі. Дуже неприємні. У романі я написав: не слухайте нічиїх голосів, прислухайтесь до власного серця і

відкривайте частіше Святе Письмо. Якщо неспроможний на добро, бодай зла не чини. Цікаво, що найбільше маніяків у Німеччині та в Україні.

— *Ти якось це пояснюєш, принаймні для себе?*

— Тяжко, але на інтуїтивному рівні — знаю. Онопрієнко, наприклад — втілення жлоба-хохла. Хотів багатства, хотів грошви. Коли заходив з обрізом до якоїсь хати в селі, то спершу кричав: “Гроші!” Для мене маніак відрозливий. Бри-

дота. На телеекранах нас пробують програмувати на позитивний образ маніяка. Мовляв, особистість. У знаменитих фільмах “Мовчання ягнят”, “Повернення Ганібала” маємо ледь не романтичного героя. Дамочки сидять — слину пускають — “какой мушціна”... Це вже патологія в суспільстві. Зворотний бік медалі. Чим брутальніше суспільство — тим бридкіший маніак. Така ось закономірність.

• **У.М.**

МОВОЗНАВСТВО

Нова книга Олексія Зарецького “Офіційний та альтернативний дискурси. 1950—80-і роки в УРСР”, головним чином, являє собою аналіз лексико-семантичної підсистеми текстів 50—80 рр. УРСР. Автор вводить поняття офіційного та альтернативного дискурсів (відповідно ОфД і АлД). Як-що перший, за словами автора, є “зрозумілим на поверхневому рівні — зрозумілим видається існування офіційної ідеології, нормативної естетики соціалістичного реалізму, механізмів контролю — цензури, які формували ОфД”, то менше зрозумілим є поняття АлД, яке можна асоціювати з розмаїтими категоріями “антирадянського” в ідеологічному аспекті, літератури андеґраунду, дискурсу української діаспори в цілому і самвидаву — специфічного дискурсу, який актуалізувався в умовах монологічності ОфД.

У добу, яку розглядає автор, офіційний дискурс значною мірою визначався ідеологією, однією з особливостей якої було чітке протиставлення добра і зла, чи “правди і кривди”. Відповідно до такого розподілу в сферу “добра” входило все, що можна об'єднати в семантичному полі радянського: побудова комунізму, виникнення нової історичної спільноти — радянського народу, суботник, гонка озброєнь тощо. До синонімічного ряду семантичного поля “зла” входить і поняття “українське”. Альтернативний дискурс, який автор поділяє на кілька рівнів: політичний, ідеологічний, національний чи індивідуальний спротив, психологічне несприйняття системи. Власне, так автор характеризує в основному шістдесятників, зазначаючи, що саме вони значною мірою продукували аль-

тернативний дискурс.

Радянську добу в цілому дослідник розглядає як “добу мовної новачі у розумінні культурного втручання в мову”. Багато словосполучень тієї епохи можуть бути незрозумілими сучасному поколінню, що свідчить про виникнення та занепад у даний період мовної та етнокультурної системи.

На основі праці Д. Ліхачова “Черты первобытного примитивизма воровской речи” автор проводить цікаву аналогію дискурсу кримінальної спільноти з дискурсом тоталітарного суспільства. Хоча Д. Ліхачов писав про типологічну подібність кримінального та архаїчного дискурсів, О. Зарецький вважає, що останній може бути ототожнений із тоталітарним. У кримінальному суспільстві домінує магічне мислення, висока соціальна роль воро-

жіння на картах, величезна увага до сприятливих і несприятливих прикмет. “Деякі, спрямовані одним злодієм на іншого, наприклад образи, можуть бути змиті тільки кров'ю тощо. Парадоксально, але суспільна свідомість 1930—1950-х сприймала як норму те, що за одне висловлювання, яке могло трактуватися як образа Сталіна, можна було зазнати найжорстокішого покарання”. До типових дискурсивних дій у кримінальному суспільстві належать театралізація, гра на публіку, а також “міфологізація” — описи кримінальних та сексуальних “подвигів”, (за правилами кримінальної спільноти, — неправдиві). “Це щось подібне до оповідей шамана в архаїчному суспільстві чи сфальшованої радянської історії”.

• **Орест ЧЕРДАКЛІ**

ЕРОТИКА У ФІЛЬМІ ПРО ШЕВЧЕНКА — ЧОМУ Б І НІ?

— Подібні речі ще будуть, — вважає режисер, — за ними стоїть безсоромне бажання звернути на себе увагу. Так само як один автор — Бузина чи Лобода? — написав про Шевченка як вурдалака, посилаючись на “Гайдамаків”. Плоди шкільної освіти. Як пишуться шкільні твори? “Образ Яреми з поеми “Гайдамаки”. Так, Ярема ріже і вбиває, але це — сюжет, Ярема — не Шевченко. Там є прекрасно виписаний образ Автора, який сидить на лаві, до нього приходять візії — козаки; він розмовляє з ними, називає дітьми. Масштаб мислення колосальний — він бере у свідки місяць, сонце: подивіться, що робиться на землі! Це гуманна, розумна, вразлива людина — ось де Шевченко в “Гайдамаках”.

Хтось звертає на себе увагу, гаючи голим по стадіону, а хтось пишучи провокацію...

Або пишуть, що Шевченко бгрішний із жінками. Це був галанний чоловік, джентльмен, навіть ставленні до повій. Про це ж свідчать його сучасники. Є спогади його “Шодеднику” — Шевченко поїхав до Новгороду на якусь свідомість, там зустрів двох своїх знайомих. З ними була дівчина, разпили. Буквально кількома рядками Шевченко пише з величезною болем про “нешасну людину”. Цьому весь Шевченко.

— Чим саме його образ приваблює Вас?

— У кіно про Шевченка сказано небагато. Коли я брався за сценарій фільму наприкінці 1980-х, ішлося про те, щоб зробити кіносеріал для шкіл про його життя і творчість. Переглянувши заявку Міністерства освіти, поставив одну умову — щоб у навчальному фільмі були актори. Йшлося ж не про закон Бойля-Маріотта, а про наші духовні витокі. Або ж взаємини Шевченка і Репніної — щоб відтворити почуття між ними, потрібна драматургія. За жанром, фільм називається художньо-просвітницько-навчальним. Тому є ведучий-диктор — Богдан Ступка, він пов’яже усі часові відрізки. Скажімо, у нас немає можливості зняти бал, на якому був Шевченко. За кошти, відпущені на картину, це — нереально. Тоді цю справу бере у свої руки Ступка, розповідаючи, який там був оркестр тощо. Він це робить прекрасно і переконливо. Ми знімали в таких умовах, як колись я — свою дипломну роботу. У цьому ж був і певний виклик — перебороти ці умови і створити щось гідне. Наприклад, прийнятною Репніної ми знімали в музеї, бо там — весь реквізит, який перевозити неможна. Обережно зняли зі стіни справжній портрет князя Репніна роботи Горднунга, з нього наш герой робить копію. Це унікальний випадок — у фільмі “пращое” оригінал, зазвичай для зйомок роблять копії, меблі замовляються тощо. Все це коштує дорого. У нас же все було справжнє.

Фільмом ми не хотіли робити якихось скандалів чи переломів, але мали завдання — показати Шевченка живою людиною, зруйнувати стереотипи.

— Якби зараз запустили ігровий проєкт про Шевченка, Ви за нього взялися б?

— Безумовно. Можна зробити блискучий фільм, коли Шевченко чекає волі після військової служби: немає вітру з Астрахані — і не може припливти людина з відпускною. Ви спитайте хлопців в армії, котрим залишилися 10 днів до дембеля — що вони переживають тоді. Або історія 40-річного Шевченка, який закохується у 16-річну Піуну. Уявіть, що це не про відомого пое-

«КІНС — ЦЕ МОЗАІКА, У ЯКІЙ НІЩО НЕ ПОВИННЕ ВИПИНАТИСЯ»

Режисер Станіслав Клименко відомий завдяки картинам “Вир”, “Женихи”, “Дударики”, серіалу “Тарас Шевченко. Заповіт” та безперечному хітові початку 1990-х — “Камінній душі”.

Так вийшло, що зі Станіславом Клименком ми зустрілися невдовзі після того, як в одній російськомовній газеті надрукували чергову “антишевченкіану”. Власне, з цього наша розмова й розпочалася...

та. Просто чоловік на прізвище, скажімо, Карпенко відбув заслання, хоче створити сім’ю, закохується в дівчинку — так сталося. Але немає взаємності. Нарешті, пропонує руку і серце Ликері, яку викупив із неволі, винайняв для неї кімнату, але знову — фіаско.

— Голівудський режисер, беручись за такий фільм, обов’язково включив би до нього еротичну сцену за участю головного героя.

— Якщо це витікає з дії, образу, пристрасті й доцільності — чому б ні? Я таких сцен не міг робити, бо знімав для шкіл: кожна серія по 40 хвилин має бути узгоджена з шкільною програмою, існують певні обмеження. А в ігровому фільмі такі сцени просто потрібні — але треба чітко знати, наскільки вони обгрунтовані.

— Здається, чи не першим у сучасному вітчизняному кінематографі Ви зняли таку сцену пристрасті між юною попадею і Марусею у “Камінній душі”?

— Чому першим? І до мене це робили. Але тоді ми вчилися — справді не вміємо еротично знімати. Якби були чогось навчені в цьому плані, сміливіше зробили б, адже це витікало з сюжету. Але там головна думка про інше — хто ж, урешті, залишився нормально жити в цьому світі, під камінним тягарем традицій і пристрастей? У нас цією людиною залишається священник, отець Василь, якого грає Петро Бенюк. Нічого, крім своєї справи, не роблячи, він утішається єдиною надією, що все якось позитивно вирішиться. Знову ж таки, якщо говорити про

еротику, там є річ надзвичайна, фізіологічна — коли Марусяк уперше покохав Марусю, попадаю, вона виявляється... дівчиною. Побачивши кров, Марусяк дивується: піп, вінчає пари, а сам... Спokusливо було це відтворити на екрані. Але що тоді буде з образом отця Василя? Кіно — це як мозаїка, і якщо ти передаси у ній, скажімо, ультрамарину, це буде випинатися. Можливо, коли б знімався серіал, коли б усе подавати через Марусю, тоді це було б доцільно. У нас були інші завдання.

**“КАМІННА ДУША” —
ЩОСЬ БІЛЬШЕ, НІЖ
ПРОСТО АЖІОТАЖ**

— Ви довго шукали акторів на головні ролі?

— Марина Могилевська мала зіграти 17-річну дівчину, котра дорослішає протягом фільму. Завдання майже неможливе, я взяв на себе певний ризик. Марусю мала грати інша актриса, але вона зламала ногу. Коли я побачив Марину, ці очі... До речі, і в її житті сталося подібне — сьогодні ще юна дівчинка, а завтра — доросла, уже напівжінка. Я це відчув, коли монтував фільм, — той самий костюм, те саме обличчя, але в наступному кадрі — щось невлучно інше...

А Толію Хостікоєва я знаю ще з 1972-го. Ми нікого не шукали на Марусяка, відразу було визначено, що його гратиме Хостікоєв. Він не вірив: “Мене все пробують-пробують на ролі, а не беруть.”

Марина на знімальному майданчику спочатку губилася. Я тро-

хи переробив сценарій, створив такі “самогральні” ситуації, щоб працювали на неї. Марина ж тоді абсолютно не була актрисою, у кіно прийшла з інституту народного господарства. Перша ж сцена — то був страшний “зажим”, вона не знала, куди подітися. Ми залишили її в спокої, знімали собі за планом... А жили всі в одному готелі. Приїжджає Стригун зі своїми піснями, Хостікоєв грає на гітарі, тут же — Тася Литвиненко, тут же — Кость Степанков — розкішна компанія. Марина трохи “поварилася” в цьому середовищі — вже сама хотіла вийти з ними в кадр, у неї зник страх перед камерою. На сьогодні вона знялася в 40 картинах, але жодної її роботи, кращої, ніж у “Камінній душі”, я не бачив. Чи режисери не розуміють її душевних якостей, чи просто немає сильної драматургії для такої актриси.

— У масовках Ви знімали гуцулів, які дуже присікли до режисерської роботи, коли йдеться про відтворення їхнього життя на екрані.

— Коли ми приїхали у Верховину — колишнє Жаб’є, де відбувається дія роману, — то влаштували зустріч із місцевими людьми. Показали їм наші фільми “Вир”, “Женихи”. Потім вони самі прийшли на майданчик — у святковому гуцульському вбранні, з музиками. Кажуть: ми самі тобi заплатимо, тільки знімай нас. Зійшлися на тому, що у своєму красивому одязі зніматимуться у сцені весілля, а коли зніматимемо базар, — дамо їм інший, старенький. Ми широко подружилися — вони кон-

сультували нас щодо мови, діалекту, приїжджали у Київ на озвучення. Нас запрошували на тамтешні весілля — як би розкішно (чи не дуже) не жили гуцули, однак збереження традицій — у них у крові. Наречений — у кептаріку, з топірцем. Будують два “курені” — менший і великий. Я думав, що в останньому їдять і п’ють, а танцюють у малому. Виявилося, навпаки — у тісному “курені” п’ють по чарці, а у великому — танці. Вони крутяться, мов центрифуга, дуже яскраве видовище. Танці для них — це основне. Отже, все нормально.

Наших акторів вони “затвердили”. Марусяк-Хостікоєв, напівосетин-напівукраїнець, сподобався; Катерина (Юлія Тархова) — справжня; Юріштан (Толіа Горбунов) — маленький трохи, але на коні сидить добре. Коли картина була готова, це було щось більше, ніж ажіотаж. Місяць я возив картину. В Івано-Франківську було по 12 се-

цензури в кіно, коли існувала на заборона на все, пов’язане з національним відродженням.

Тоді ще були ідеологічні ро- але вже настало значне пов- ння. На студії Довженка пе- казали: давайте знімати українського життя, хоч “Камінній душі” затвер- Москві. Не було такого при зйомках “Виру”. Бо- якийсь — і того го не можна. проводжає сина інку, Бог пома- Как она может Головний ре- датор там був Богомолів — не той, що письменник. Я йому ка- жу: “Вибачте, але Ваше прізвище — Богомолів”. Там таке зчинило- ся... Руки дуже викручували. У “Женихах” не можна було знімати сцену, де герої п’ють — бо саме то- ді Горбачов боровся з алкоголіз- мом. Важко було. А сьогодні інша величезна цензура — кошти.

Хоч зараз цікавіше працювати. Мені зараз цікаво, бо в мене сту- денти є. І мої син і донька теж пра- цюють у кіно. Андрій зробив невеличку картину із застосуванням комп’ютерних технологій, Хри- стина зробила книгу-фільм про стрічки, присвячені Шевченку. Виграла президентський грант.

— Уявіть собі, що Вам рапто- дають на кіно бюджет...

— Маса задумів. По-перше, завершити цикл про Шевченка, Кирило-Мефодіївське братство, — чого ж хотіли ті люди? Того, що є зараз, — Європи без кордонів. Так, Шевченко не був у цьому братстві, але згадайте його твори, наскільки вони співзвучні його ідеям. Хочу знімати фільм “Леген- да про амазонок”. Мені важливо показати характер цих жінок, які викрадали чоловіків, — певний спожищавський спосіб життя: не здобувати в процесі, а скористати- ся чужим результатом. Більше то- го — використали і викинули. А що буде завтра — байдуже. Інший спосіб життя, творчий — жити в парі, народжувати дітей, обробляти землю. Цілком сучасна річ — одні сьогодні намагаються наха-пати якомога більше, а завтра — хоч потоп. Інші прагнуть якось утриматися і продовжити свій рід.

Або ж абсолютно некінемато- графічна річ — “Польові дослід- ження з українського сексу” Оксани Забужко. Кількох режисе- рів, які хотіли перенести цю річ на екран, Оксана вже відшила. Мені лестить, що мене вона зрозуміла і дала згоду. Але знову ж проблема — де дістати гроші?..

• Людмила ПУСТЕЛЬНИК

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовець, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'янкою ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уриков
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сего літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побило!?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьи з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи циба-тий, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикатої баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якосьту виділа, та в такі красні сукенци, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервує, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колісь сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не могу, ой не могу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом діувалос-парубкувалосся, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

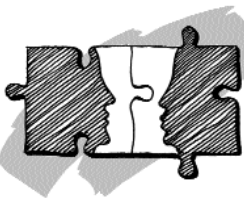
Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервувався. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!

НАША НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

12 років незалежної України — це дуже тривалий час для тих, хто плекав надію на краще облаштування життя цілого народу і надалі залишається в черзі очікуючих на благословення власної долі. Водночас — це цілком оптимальний відрізок для тих, хто енергійно взявся за облаштування власного життя за рахунок народу.

Результати діяльності перших і других оцінить історія, для якої 12 років — це

миттєвість, у якій малопомітно промайнуть мільйони людських доль. Особливо тих людей, котрі давно погодилися з думкою, що від них нічого не залежить. Тому ми надаємо слово Дмитрові Павличку — особистості відомій і непересічній, у долі, переконаннях, діяльності і творчості якої відбилася наша непроста перехідна епоха.

1. ВЧОРА: ДЕМОГРАФІЯ

5 грудня 2001 року завершився перший за часів незалежної України перепис населення, який, однак, не може бути потрактований як наукова і бездоганна акція, результати якої заслуговують абсолютної довіри. 1989 року, за останнім радянським переписом, нас (українців) було 37 мільйонів 591 тисяча, а 2001 року — 37 мільйонів 542 тисячі. Перепис 2001 року стверджує, що населення України зменшилося на три з лишком мільйони, тобто 1989 року становило 51 мільйон 707 тисяч, а 2001 року — 48 мільйонів 457 тисяч.

Чи не дивина? Незважаючи на антиукраїнську заподадливість деяких переписувачів, росіян в Україні порівняно з 1989 роком зменшилося на три мільйони. Виникає питання: як пояснити, що чисельність українців фактично не зменшилась, а загальна цифра зменшення населення збігається більш-менш із цифрою зменшення чисельності росіян? Мабуть, головна причина такої зміни в тому, що поважна частина людей із національних меншин і з українців, яка в радянські часи подавалася за росіян, тепер подала правдиву інформацію про себе. Отже, слава Богу, вимирали не росіяни, а рабські звичаї брехливо афішувати свою приналежність до пануючої нації, якою й були росіяни в радянській Україні і повсюдно в сталінській імперії.

ПРАВО НА РЕФОРМИ

Здавалось би, що протягом дванадцяти років незалежності Україна мала час відродити свою мову як державну. На національній духовній основі у кожній державі світу відбувається й економічне зростання. У нас цього не сталося. Чому?

У пошуках відповіді глибоко копати не треба. Незашореним оком кожному видно: всі колишні проповідники утвердження в свідомості людей віри в комуністичний рай навіть тоді, коли життя було справжнім пеклом, продовжують і в наш час займати високі посади в органах влади.

Можна припустити, що серед них були й такі, які в той час бачили всі приховані та явні пружини механізму нищення української нації, а коли ситуація змінилася, вони перейшли на чесну службу рідному народові. Безумовно, такі є. Та чи багато їх? Життя показує, що ні. Бо якщо так, то чому б українській економіці, яка мала непогані стартові можливості, сьогодні не процвітати? Чому й досі ми продовжуємо говорити про необхідність захисту української культури, і в першу чергу української мови? Та саме тому, що сьогоднішню дійсність творять люди, яких не можна назвати патріотами України. Шляхом повного роз-

УКРАЇНА, ЯКА Є І ЯКОЮ БУДЕ

1979 року, за передостаннім радянським переписом, в Україні українців було 36 мільйонів 489 тисяч, а 1989 року — 37 мільйонів 591 тисяча. Виходить, що повернення українців до правдивих записів про себе відбулося головним чином 1989 року. З цього виникає принаймні два висновки. Перший: на час розвалу імперії українців, зрусифікованих аж до забуття національності своїх батьків, було в Україні не більше одного мільйона. Другий: події 1989 року, створення й діяльності Руху, антирадянські мітинги, революційне піднесення в народі — це була пора справжнього воскресіння українських душ навіть у людей, що вже були зреклися своєї мови й свого національного ества.

Відбулося духовне воскресіння, та потім швидко надійшла доба вимирання нації. За останнє десятиліття смертність в Україні переважала народжуваність. Існують об'єктивні чинники, які негативно впливають на демографічну ситуацію у майже всіх країнах Європи. Надто висока вимогливість до рів-

ТОЧКА ЗОРУ

грабування національних багатств вони довели Україну до злиденного життя. І це, очевидно, дало право одному з народних депутатів заявити, що російська мова — це процвітання й щасливе життя, а українська мова — це занепад і злидні.

Пропагандистська машина і в наші дні набирає обертів, і зомбовані цією пропагандою люди починають вірити, що в їхньому злиденному сьогоденні винна не тільки незалежність, але й українська мова.

Тому сьогодні, коли здійснюється страшенний галас про необхідність кадрової політичної реформи й нічого не робиться, щоб поліпшити злиденне життя народу, всім національно-патріотичним організаціям і партіям, усім журналам і газетам, редакції яких уболюють за долю українського народу, необхідно почати наполегливу роз'яснювальну роботу серед людей, що вся справжня реформа має полягати в передачі влади в руки патріотів України, бо їй недруги добра українському народові не бажають!

Реформи потрібні, але на їх проведення повинні отримати право тільки патріоти.

● **Гнат БІЖИК,**
м. Нова Каховка
Херсонської області

ня життя, притаманна громадянам розвинених країн, призводить до зменшення кількості населення повсюдно на європейському континенті. Але, якщо там, як правило, діє бажання зробити дітей ще багатшими, піднятися до найвищих зразків заможності й комфорту (а тому народжується їх небагато), то в Україні діє страх розмноження вбогих, безробітних і просто жебраків.

Не маю найменшого сумніву в тому, що, як це подає українська правозахисниця Ніна Карпачова, на заробітках по всіх країнах Європи й Росії останніми роками перебуває п'ять мільйонів українців. Дві третини нашого населення вже давно опинилися за межею бідності. Особливо тяжко ведеться селянинові, бо він, одержавши землю, але не маючи засобів для її обробітку, змушений віддавати її в оренду й працювати на нову кооперацію, якою керує, як правило, вчорашній

голова колгоспу або колишній партocrat. Немає певності, що статистика врахувала українських заробітчан, які нелегально працюють в Італії, Іспанії, Португалії та інших державах, а окрема реєстрація цих людей мала б бути найголовнішою для демократичної держави.

Провина за сумну українську демографію падає передовсім на комуністичних правителів, від яких самостійна Україна у спадок одержала воєнізовану господарську систему, 80 % якої працювало на оснащення армії червоних імператорів. Але є тут вина і нової влади, яка не зуміла провести приватизацію і реформи таким чином, щоб не допустити до поділу суспільства на жменьку мільярдів (та ще й до того — манкуртів або людей із блошиною національним свідомістю) і народ, позбавлений елементарних засобів для виживання.

Неважко пояснити, чому кількість населення зменшується найбільше там, де зростає міська людиність, тобто на Сході України. Ви-

НАМ ПОТРІБНА ПРАВДА

Завжди із захопленням сприймаємо виступи письменника, народного депутата України Володимира Яворівського.

Володимир Яворівський насмілювався публічно сказати правду у вічі гаранту всіх наших бід. Президенту з самого початку все мало було повноважень. А тепер він затіяв акцію реформування Конституції України. Для того, щоб залишити за собою призначення усіх силових міністрів. Хоче й надалі призначати керівників областей і районів. А це дуже недемократично — краще було б, якби їх обирали.

У нашому Рахівському районі на Закарпатті вже 20-й рік сидить в одному кріслі колишній компартійний номенклатурник Михайло Даскалюк, змінюючи тільки назву посади. Під час його керівництва розвалилася промисловість (у районі всі 16 потужних підприємств перестали працювати, на вулицю викинуті тисячі робітників, інженерно-технічних працівників), колгоспні феодали (голови, бригадири) прихвату-

яється, найупослідженішим громадянином України є шахтар, робітник, учитель, дрібний міський чиновник. А там, де промисловість ледь животіє, тобто на Заході України, де не до кінця знищений сільський уклад життя, збережені традиції фамільної обрядовості, де з бідністю воюють самостійно, не сподіваючись на допомогу від держави, там народжуваність не падає, а подекуди навіть зростає.

Багатодітні родини в Україні стали рідкістю. У минулому столітті до цього спричинився колгоспний лад, який відібрав у селянина бажання будувати численну сім'ю, як це водилося за часів приватного володіння землею.

У результаті спланованого сталінським режимом голодомору щодо української нації 1932—1933 років число українців зменшилося на сім мільйонів. Верховна Рада України нещодавно визнала голодомор тих років геноцидом комуністичної влади проти українців. Правдиве і знаменне рішення прийняте було проти волі фракції комуністів у нашому парламенті, які досі тримаються брехні про те, що голод в Україні на початку тридцятих років минулого століття був спричинений посухою та іншими несприятливими природними умовами. Ця позиція комуністів не походить з їхньої ідейної переконаності, а зі страху, що, визнавши правду, їм треба було б, як партії, саморозпуститися.

За рахунок приєднання до СРСР Галичини, Волині, Буковини, Закарпаття, а також при повільному, та все ж таки зростанні загальної кількості населення в об'єднаній Україні, ми кількісно піднялися через найтяжчі роки нашої історії до найвищої цифри, до того 51-го мільйона 707 тисяч населення. Це свідчить про могутню вітальну силу нашої землі. Беручи заокруглено, народ України збільшився в числі за ті трагічні роки на 20 мільйонів. Я переконаний, що в два рази більше українців загинуло на фронтах Другої світової війни, в сталінських тюрмах, засланнях і голодоморах. Історична статистика повинна дійти до подання правдивих і страшливих втрат українського народу, що їх ми відчуватимемо ще протягом кількох майбутніх століть.

Далі буде.

● **Дмитро ПАВЛИЧКО**

НАБОЛІЛО!

вали кращі землі, приміщення, техніку. Розсипалися будівельні організації, а недобудовані корпуси розвалюються (корпус райлікарні, Ясиняського турготелю, а будова ПМК-100 зовсім зникла з лиця землі). Тисячі людей покинули рідні місця і подалися в близьке і дуже далеке зарубіжжя, аби щось заробити і прогодувати свої сім'ї. Не на високому рівні освіта, медицина, культура. На Рахівщині теж є окремі особи, котрі хотіли б ревізії Конституції України. Але їх мало, лише з числа тих, котрі сидять при владних коритах, підтакують М. Даскалюку та голові районної ради (колишньому головному ідеологу міліцейського підрозділу в районі у радянські часи) Миколі Меркелі, котрий на сесії райради "затвердив" ініціативи Президента про реформи в державі, — мовляв, так народ хоче. Але це неправда: прості люди не бажають тих "змін", які пропонує Леонід Кучма. Вони розуміють, що Президент хоче зробити добре лише для себе. А про народ він давно забув — говорить одне, а робить зовсім інше — не для людського добра.

● **Василь ПІПАШ-КОСІВСЬКИЙ,**
голова райоб'єднання
ВУТ "Провіста", м. Рахів

ПРОПОЗИЦІЯ

ГУРТУВАТИ ПАТРІОТИЧНІ СИЛИ

Шановна редакціє!

Стаття Володимира Ференца з Івано-Франківська "Хто нас організує" (ч. 25 від 18—24 червня) — це те, про що багато хто з нас думає. Дуже своєчасний виступ. Тому пропоную редакції організувати його обговорення серед фахівців, читачів газети для вироблення конкретних дій, тактики і стратегії захисту нашого національного буття.

Дозволю собі тим часом висловити щодо цього деякі думки:

1. "Просвіта" повинна бути більш організованою, динамічною, позбутися аморфності, млявості.

От хоча б таке. Чи відомо Проводу, скільки членів має "Просвіта"? Сумнівно. Можна було б визначити кількість просвітан за надходженням членських внесків, але чи ведеться такий облік? Пропоную впровадити у діяльність товариства річну звітність за затвердженою формою (на Львівщині така форма звітності до 1939 року була). Це дозволить центральному Проводу (та й регіональному) володіти певною інформацією, яку можуть доповнювати періодичні перевірки діяльності низових осередків, міських, районних чи сільських організацій з одночасним наданням методичної, організаційної допомоги. Це внесло б певну організаційну стрункість у життєдіяльність товариства, зобов'язувало і дисциплінувало.

2. Негайно розпочати кампанію щодо залучення у ряди товариства інтелектуальної еліти, усіх патріотично настроєних фахівців.

А чому б не зібрати під стяги "Просвіти" усі розпорошені та слабосилі громадські національно-патріотичні організації, які могли б виступати як секції (відділення) Товариства "Просвіта" (скажімо, Союз українок, Педагогічне товариство імені Г. Ващенко, Українське козацтво, Спілку офіцерів України і т. д.). А ще добре було б їх розмістити в одному будинку!

3. Основа діяльності Товариства — це її фінансове забезпечення. Пропоную затвердити розмір внеску члена Товариства — 1 % від щомісячного доходу.

Для пенсіонера місячний членський внесок буде 1 грн. 50 коп. (у когось пенсія 150 грн.). У зборі членських внесків повинна бути твердість, як і в усьому іншому. Істинний патріот сприйме це позитивно! Крім членських внесків, члени "Просвіти" могли б залучатися також до наповнення цільових фондів, створених Всеукраїнською та регіональною "Просвітою" з метою здійснення конкретних (прозорих, зрозумілих для усіх) проєктів.

4. Уже зараз активніше, наполегливіше, через обласні та районні товариства, газету, радіо та телебачення розгорнути кампанію передплати газети "Слово Просвіти" **усіма** членами товариства.

Повірте, не завжди регіональні організації передплату газети "Слово Просвіти" просвітнянами ставлять у центр своєї діяльності. Це ж неприпустимо, щоб наклад газети тримався на такому низькому рівні (10 тис.). Щонайменше довести наклад до 100 тис! **Кожен член "Просвіти" — передплатник газети "Слово Просвіти"!**

5. На мою думку, щоб організації товариства працювали стабільно, ефективно, фахово, необхідно мати у штаті звільненого від інших обов'язків (посад) працівника з окладом пристойним, гідним людини! А для цього повинно бути міцне фінансове забезпечення товариства.

● **Олег ГРИНИШИН,**
м. Львів

РЕЗОНАНС

КІЛЬКА ВРАЖЕНЬ ВІД ОЛІМПІАДИ

Нещодавно в столичній гімназії східних мов № 1 відбулася третя міська олімпіада, в якій взяла активну участь гості — викладачі та гімназисти з міст Харкова, Одеси, Львова, Дніпропетровська та Черкас. Учасників олімпіади тепло привітали аташе з питань культури республіки Іран пан Вахіді, аташе з питань культури Японії пані Хара, заступник голови Київської організації товаристства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Галина Калмикова. Зокрема, пані Калмикова вручила подарунок бібліотеці гімназії — ошатний “Кобзар” геніального поета та книжку “Розстріляне Відродження”.

Усім сподобався змістовний, цікавий виступ молодого вченого-мовознавця, перекладача з Японії Йосінарі Харада, який розповів про свої переклади на японську кращих творів, а також Лесі Українки, а також Ліни Костенко та інших сучасних українських поетів. Пан Харада палко закликав викладачів та гімназистів глибоко вивчати свою національну культуру й чудову українську мову, в мелодійність і красу якої він заховався на все життя. А потім для учасників третьої олімпіади двома кафедрами, естетичних дисциплін та східних мов, було дано святковий концерт.

У проведенні цього заходу велика заслуга заступника директора вчителя-методиста китайської мови Віри Абрамівни Чжен і завідувачки кафедри естетичних дисциплін, викладача, хорового диригента, члена Національної музичної спілки, просвітянки Марії Федорівни Галюк. Відкрив концерт хор “Ладю” під її орудою, який виконав два твори хорової класики українського композитора Миколи Леонтовича, а дівовий ансамбль “Чураївна” в чотириголосному звучанні а-капела — пісню “Над річкою” поета Спиридона Черкасенка та композитора Порфирія Батюка. До речі, ще недавно цей твір називали народною піснею, а імена творців замовчували.

Вихованці старшого вчителя музики Ірини Володимирівни Шохотько, зокрема, дует чотирикласників добре співали українську народну жартівливу пісню “Грицю, Грицю”. А ще кафедра східних мов порадувала майстерним виконанням пісень східних народів та їхніх національних самобутніх танців. Особливо слід відзначити вчительку китайської мови Тетяну Василівну Павленюк. Її вихованка, старшокласниця Мар’яна Савченко гарно проспівала пісню китайською мовою. Також майстерно проспівав турецьку народну пісню дует у складі Наталки Дашкевич та Ірини Бакалюк, підготовлений вчителькою турецької мови Надією Миколаівною Ухіною.

Вчителька корейської мови Ю-Ріра працює лише рік, але вона зуміла підготувати національний танок “Аріран”. Зміст його — це гімн природі, ніжній красі квітів. Національний в’єтнамський танок у виконанні учнів четвертих класів у постановці вчителя в’єтнамської мови Нгуєн Дінь Тхонг відзначався ніжністю, пластичністю.

Справжньою окрасою концерту став індійський танок “Кохання” в професійному виконанні учениці четвертого класу Вікторії Соловйової, котра навчається у заслуженого артиста України Віктора Дмитровича Івануса при Палаці для дітей та юнацтва “Джерело” Святошинського району міста Києва.

Гірко вразив той факт, що було вилучено з концертної програми уривок з поеми Тараса Шевченка “Гайдамаки”. Це вразило не тільки українців, присутніх у залі, але й гостей з Японії пана І. Хараду, котрий сказав: “У Вас не шанують свого великого пророка”.

Це пишу я не зі злим серцем. Мені боляче й гірко, що директор не оцінив безкорисливого служіння письменників, митців, діячів культури та просвіти в ім’я підвищення національно-патріотичного та естетичного виховання учнів гімназії.

- Володимир КАПУСТІН**, поет, публіцист, член Національної спілки письменників України

Мовна ситуація в Україні набула рівня світового мовного скандалу. Щойно заходилися з’ясовувати, де і в чому ущемлюється російська мова, то й виник мовний скандал. Інакше виступи трьох південно-східних обласних Рад і Верховної Ради Автономії Криму з наміром надати російській мові статусу державної розцінити неможливо. Адже йдеться про ущемлення державної мови України!

Це і є мовний скандал, коли за мету ставлять не розв’язання проблеми, якої немає, а намагаються у черговий раз збурити суспільство, використовуючи будь-яку зачіпку. Але запитаймо себе, чи немає тут наміру виставити Україну державою скандалістів?.. Бо виступ А. Федорова у газеті “Жизнь Луганска” № 2 за 2003 рік — анекдотичне підтвердження цього висновку.

Справді, при чому тут освітня реформа і, як соромливо пише автор, “поддержка в Луганской области русского языка”? Чи пан Федоров має намір сказати, що в повністю російськомовних школах справи виглядали б краще, тому що в них не було б скепсису до шкільної реформи, а от українські школи тим і займаються, що сіють невіру в дії Міністерства освіти, яке за вуха тягне освіту України в цивілізований світ? Але ж якби Конституцію творили представники “Русского блока”, вони б теж або утвердили українську мову єдиною державною, або грубо порушили б усі правові норми.

Концепція мовної політики, що закладена в нашу Конституцію, базується не на одній 10 статті, як дехто спрощено вважає, а на трьох статтях. Ось вони:

Ст. 2 України є унітарною державою.

Ст. 10. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Ст. 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Концепція полягає у тому, що, відповідно до міжнародних стандар-

ЧОМУ ШКІЛЬНА РЕФОРМА ПЛОДИТЬ СКАНДАЛІСТІВ

тів, розрізняються корінні народи, котрі живуть на конкретних територіях, і національні меншини, які мешкають у державі. Відповідним стає і державний устрій. Якщо в країні є один великий корінний народ, то він утворює унітарну державу. Якщо, крім нього, є ще значні корінні народи, то виникає федерація, у якій малі народи утворюють автономії. Якщо ж маємо кілька рівнозначних корінних народів, то тут вже твориться конфедерація, що теж використовує одну державну мову, натомість автономії можуть мати право регіональних мов, на що і вказує “Європейська хартія регіональних мов або мов меншин”.

Конфедерація має стільки державних мов, скільки рівновеликих корінних народів її утворюють, і тільки в умовах конфедерації одна з державних мов проголошується, за загальною згодою, офіційною мовою, що потрібно для міжнародних зв’язків, а у внутрішній діяльності державні мови відтворюють на своїх територіях постанови центрального уряду.

Ось такий порядок існує в усьому світі, а окремі винятки пов’язуються саме з особливостями історичного розвитку окремих країн.

Україна є класичною унітарною державою, що підтвердили ре-

зультати останнього досить дискримінаційного перепису. Та якщо українцями назвали себе майже 78 відсотків населення й за таких умов, незважаючи на століття зросійщення, то матимемо й усі 90 відсотків, тобто — 12 відсотків українців із послабленою національною свідомістю, які поступово повертаються до свого корінного менталітету. І навпаки: кількість російського населення постійно зменшується, що теж є природним, оскільки більшість росіян бажають жити у своїй національній державі.

Отже, етнолінгвістика називає три функції мови: державну, офіційну та регіональну. На жаль, ми продовжуємо вивчати лише дві наслідкові функції мови: комунікативну та інформативну, що ніяк не сприяє поглибленню державної свідомості наших учнів. Державна ж мова потрібна з двох причин: для надання сили обов’язковості виконанню державних рішень і для об’єднання людей різних національностей в одну політичну націю. Смішно казати про якісь комунікативність та інформативність, коли відсутнє поняття державності мови! Але ж якщо Конституційний Суд підтвердив необхідність вживання української мови — в тому числі і в шкільних класних журналах, а рішення його не виконується, то хіба ж не ясно, що нас чекають напруження саме в цьому аспекті — у відмові громадян виконувати рішення, оприлюднені недержавною мовою, якщо ми не будемо дотримуватися рішення Конституційного Суду?!

Ось чому не може бути двох державних мов. По-перше, це було б марнотратне дублювання, по-друге, дія двох державних мов за принципом особистого вибору виконавцями якоїсь із них призвела б до переваги однієї, але все одно із

МОВА ЄДИНА

втратою і цією мовою сили обов’язковості виконання, оскільки б припинилося оприлюднення законотворчості другою державною мовою, і, по-третє, це призвело б до повного розколу суспільства з відповідними трагічними наслідками.

Хто ж саме повинен постійно і продумано вести освітньо-політичну лінію на об’єднання української нації? Відповідь очевидна — Міністерство освіти і науки, бо саме цим займаються його колеги у розвинених країнах. Там це є загальновизнаною нормою, і тому освітні бюджети — пріоритетні, і тому в Німеччині закривають школи, коли в них стає менше чоловіків-учителів, ніж жінок. Відбувається захист єдності нації не тільки на етнічному, але і на демографічному рівнях.

Міносвіти зобов’язане завзято відстоювати це високе конституційне право! Україна тому і стоїть на грані катастрофи, що органи освіти не вписані в політичну структуру! Що таке офіційна мова? Це одна з державних мов, яка **тільки в конфедерації** може бути проголошена офіційною — заради міжнародного спілкування і діяльності центрального уряду, рішення якого відтворює кожна державна мова у своєму регіоні. Якщо нам пропонують українську мову залишити державною, а російську проголосити офіційною, то це або дрімуче невігластво, або цинічний розрахунок. Адже з мови міжнаціональних зв’язків російська перетворилася у мову міждержавних відносин, а тому стан цього статусу тепер цілком залежить від політичних, економічних і культурних успіхів самої Російської Федерації.

То чого може чекати Луганська обласна Рада від свого звернення до Верховної Ради з проханням надати російській мові статусу державної? Та тільки однієї відповіді: “Читайте уважно Конституцію України. Зміна статусу будь-якої мови можлива лише після зміни державного устрою”.

- Володимир КОВАЛЬ**, голова Антрацитівського міського осередку “Просвіти”

МОВНИЙ ЦЕНТР, ЩО ДАРУЄ РАДІСТЬ

Ще рік тому мовний центр “English club”, створений педагогом від Бога й за освітою Наталією Олексіївною Михайличенко, тулився на околиці Вишневого, в одній із кімнат другого поверху дитсадка “Дюймовочка”. Сьогодні він — у центрі міста, на вулиці Лесі Українки, 64. Відчиняю двері — саме закінчилися заняття наймолодшої групи, й мами прийшли за своїми дочками й синами...

Мовивши “гуд бай” малим мовознавцям, розпитую Наталію Олексіївну, як їй працюється на новому місці. У неї в очах спалахують радісні іскорки:

— Нарешті здійснилася моя мрія. Й ілюмінований пиріг і експозиційні стіни, й круглий стіл — все це складові навчального процесу. Мені хотілося, щоб мій мовний центр не нагадував ні школу, ні дитсадок, ні жодне інше, даруйте, казенне приміщення. Щоб зайшовши сюди, вони потрапляли в атмосферу лондонського чи оксфордського клубу за інтересами.

— І Вам це вдалося. А методи викладання також відрізняються від офіційних?

— Вже навіть на рівні міністерства освіти визнано, що побудована переважно на зазубрюванні шкільна програма вивчення іноземних мов неефективна. Діти найкраще сприймають інформацію у ненав’язливій, розважальній формі. От я і ставлю з ними англійські міні-вистави, співаю англійські пісні, граю в англійське лото.

Нинішньої весни в групі, в якій вивчають п’ять мов (крім англійської, ще й французьку, німецьку, іспанську, італійську), дві випускниці. Оля Ільїнська й Віта Стратійчук закінчують 11 клас і вступатимуть до вищих навчальних закладів за фахом, де потрібне знання іноземної.

— А впевнені, що складете вступні іспити? — поцікавився я.

— А чому б і ні? — здивувалася Оля. — Ми не раз займали перші місця на районних і призові на обласних олімпіадах та конкурсах.

— І в нас є живі приклади, — мовила Віта. — Одна з учениць Наталії Олексіївни — Радмила Руденко — сьогодні навчається в Київському лінгвіс-

тичному університеті, а друга — Марина Бескова — закінчує факультет східних мов Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Так народилася ще одна група з опанування двох мов одразу.

— Другу мову “нав’язали” дітям самі батьки, — каже директор центру. — Підібралися обдаровані, талановиті першокласники, швидко навчилися розмовляти й читати англійською. Звичайно, в межах свого віку. Батьки й просять: давайте ще одну мову! Ми запропонували японську. Вони: згодні! Вже вивчили кілька ієрогліфів, співаємо японську пісеньку, поставили маленьку п’єсу японською. А це вже — щось! Бо східні мови — то зовсім інше, ніж у нас, сприйняття дійсн...

У мовному центрі навчається четверо дітей із сім’ї Шевчуків: Оля, Наталя, Павлик та Василько, всі мають пільги в оплаті.

— Незабаром прибіжить сюди і наш найменший, Давидко, якому вже півтора роки, — обіцяє щаслива мати Людмила Василівна. Бо знання іноземної мови відкриває перед людиною широкі можливості. Торік до Києва у справах приїздили наші приятелі зі Сполучених Штатів — Рей та Ернест Убенкси. Оля й Наталя були гостям за перекладачів і англійською розмовляли з ними на рівних. Це не лише досягнення дочок, а й заслуга Наталії Олексіївни. Крім необхідного запасу слів, вона дає дітям і навички зв’язної мови, правильної вимови.

Шевчуки познайомили подружжя Убенксів із вишнівським англкомовним острівцем. Для засновниці клубу та її вихованців зустріч із американцями стала своєрідним екзаменом. Англійською розпитували гостей про їхнє життя, країну, розповідали про себе, про Вишневе й Україну. А ще — почастивали їх варениками, поспівали їм українських пісень, подарували вишиваний рушник.

— Відтоді у нас із Рей зав’язалася міцна дружба, — розповідає Наталія Олексіївна. — Повернувшись до Техаса, Рей разом із знайомими вчителями зібрала підручники, відеокасети, комп’ютерні програми й надіслала їх до нашого клубу. Це неабияка допомога й підтримка. Крім того, ми з нею лис-

ДОСВІД
туємось англійською через “Інтернет”, листи перекладаємо та обговорюємо з дітьми на уроках.
Знадобилась англійська і ветлікареві Київського іподрому Олегу Кривенку, котрий свого часу не довчив її в сільгоспакадемії. А біолог Оле-на Безцінна всерйоз узялася за неї, бо збирається їхати до Лондона, де працює її чоловік.
— Я вивчала англійську і в школі, і з репетиторами, але скрізь не дуже “доходило”, — зізнається вона. — Тут же ми невимушено бесідуємо в дружньому колі, і все сприймається легко, ніби я англійським духом пройнялася...
— Та й як тут не прийнятися, коли мислення учнів спрямоване на все англійське! — схвально відгукується директор фірми “Агроінтер” Раїса Станіславівна Русевич. — Сюди ходить моя внучка Катруся, і я разом з нею відвідую всі традиційні свята англійців, які відзначаються в клубі.
“English club” від центру Вишневого розрісся... аж до Боярки. Тут, у дитсадку “Іскорка”, що на вулиці Седова, 3, відкрито його філію. Її залюбки відвідують і малюки, й старшокласники. А оскільки чимало юнаків та дівчат ведуть активний спосіб життя (спортивні секції, художня самодіяльність) і не мають вільного часу відвідувати мовний центр у будні, то для них у вишнівському і в боярському клубах створено групи We-ek-end school, що працюють в суботу й неділю.

Анатолій КОНЕЛЬСЬКИЙ

P.S. Коли матеріал вже був підготовлений до друку, в редакції пролунав дзвінок. Телефонувала директор Центру соціальної опіки “Отчий дім”, що в селі Петровському Наталія Андріївна Корнійко: — Прошу через газету подякувати Наталії Олексіївні, що на пільгових засадах навчає англійської наших дітей-сиріт. Бажаю їй всьляких газ-раздів і успіхів у її благородній справі.

Редакція широ приєднується до цих побажань.

Ця історія, в якій запитань більше, ніж відповідей, не залишила байдужим жодного, хто відкрив її для себе, мов Книгу великих людських пристрастей. Її чудернацько поплутані сюжетні лінії так давно снувалися в часі, що геть у ній погубилися, лишивши відчуття незавершеності сюжету. Тож усяк, хто на те мастак, безцеремонно намагався приміряти цю історію до власної шкали духовних цінностей, часто-густо виставляючи на осуд людський згубну силу плотського гріха, що профанується ім'ям любові. Та що тут робити святенику, отому Прокрустовому конструктору, в якого аж руки тремтять обкарнати все, що не піддається його розумінню, якщо ця історія — без моралі, як смерть — без апеляції.

Що ж то за пристрасть така, що посіяла бурю? Така собі скринька Пандори, в яку не дай Боже зазирнути? Зухвалий виклик часу, суспільству, собі — акт на межі самозречення чи лицедівства? А може, — відчайдушний прорив із нестерпної самотності, яку мусиш спокутувати перед людьми, як провину? Яка ж сила кинула цих двох у первісний хаос своєї руйнівної любові? Сказано: істина каламутна.

Ще зовсім юне обличчя з типовими рисами українки: горда високість чола, зухвалість прегарних карих очей... а погляд повен палючого докору. Це про них мусив би написати Стефан Кленович, бароковий поет XIV століття:

*Очі можуть ранили
з портрета...*

Такою на початку минулого століття стала в уяві Іллі Рєпіна Марія Кочубєйвна, аби зажити на полотні своїм другим життям. Образ, просто-таки вилущений з уяви. Образ, вилущений з часу. Скільки ж із ним пов'язано драматичного, чи то пак — трагічного!

Там, у реальному житті, вона мала славу однієї з найпрестижніших наречених — генеральний суддя Кочубей за свій вік добра нагрів неміряно, до того ж уся увага була зосереджена на Маріїнім посагові (старша донька Кочубєїв Ганна на той час вже була заміжня). Однак Марія почувалася в родині зле, передусім через матір. Кочубєйха була з тих колоритних жіночих натур, про які кажуть: "Півсвіту спідницею змете і не помітить". Генеральний суддя відпочивав у тіні слави власної дружини, здавалося б, і не переймаючись глузуваннями козацької старшини, яка радила йому штани зміняти на плахту. Кочубєй не жили ізольованим життям, любили приймати гостей, серед яких найшанованішим був Іван Мазепа. Він же й хрестив їхню молодшу доньку. Марія росла на очах свого хрещеного батька, який догоджав хрещениці, як тільки міг, засипав дарунками, бавив. А як стала Марія на порі, то, як свідчать перекази та тогочасні документи, кращої дівчини годі було пошукати. У "запасниках" історії лишився схематично-словесний портрет, зроблений Готвальдом: "Висока, струнка, з великими очима, з білим, немов вирізьбленим з мармуру, лицем і довгою чорною косю, вона закрутила голову не одному козакові". Вочевидь стеряв голову і старіючий Мазепа, якому на той час було вже за шістьдесят. Мав рацію бароковий поет Лазар Баранович, котрий на схилі віку дійшов розпачливого висновку:

*Ніхто Венеру
в світі не посилив.
Своєю отрутою солодкою
Напуває кожного.
Не тільки молодь —
старого поцілить.*

Однак Мазепа ще почувався на силі — був міцним фізично і за темпераментом не поступався юнакові. Чимало історичних джерел зафіксувало, що він мав неабиякий успіх у жінок, а це часто-густо мало для нього неприємні наслідки. Героїнями його амурних пригод виступали дружини шляхтичів Мартина Концкого, Яна Загорівського, Станіслава Фальбовського. Популярною у світських колах була історія помсти останнього пана, котрий, нібито, підстеріг молодого Мазепу й, прив'язавши невдатного коханця до коня, пустив світ за очі. Її було створено одним із прибічників короля, якого свого часу Мазепа викрив у змові з конфедератами, Яном Пасеком. Проте цю вигадку миттю підхопив Вольтер, використавши у своїй "Історії Карла XII". "Як я чув од пані белзької воєводи (Сенявської), — писав французький посол Бонапарт, — поза іншими своїми рисами приваблює легко до себе чаром жінок, як хоче цього". Але не тільки на жінок впливав своїм шармом Мазепа. "З усього видно, — писав інший дослідник, — наскільки взагалі таку прикмету можна відчувати по 200 роках із мертвих документів, — Мазепа був надзвичайним чарівником. Ніхто й ніколи не міг витримати його чару. Гоноровиті польські магнати, напівдикі московські бояри, буйні запорожці, статечні турки, елегантні французи й пуритани шведи — всі вони, стрічаючись з українським гетьманом, складали перед ним зброю. В чому полягає його чар? Це залишається таємницею для нащадків,

ще унікальну бібліотеку, якій не було ціни.

Мабуть, на тлі сказаного не таким вже й незбагненим видається той екзальтований порив, з яким Марія, ще юна дівчина, відгукнулася на пристрасть гетьмана. Глибокий інтелект, а звідси й "талант цікавої людини", неабияка сила духу, надійність — усе те, що воліла б кожна жінка бачити в чоловікові, Марія, ще не цілком свідомо свого пробудженого еста, віднайшла у старіючому сивочолому мужчині. Очевидно, їй імпонувала опіка такого дужого чоловіка, такої сильної натури. Від нього вона отримувала ту дециму тепла, без якого почувалася безпритульно й незахищено у цій світі і якого не могла отримати в родині.

Нічого дивного в тім, що Мазепині прохання віддати за нього Марію було сприйняте Кочубеями як нечувана образа, як неповага Господня. Чи ж могла бути іншою їхня реакція: разюча різниця у віці, до того ж гетьман був Маріїним хрещеним батьком, а такий шлюб церковно не дозволявся. Одне добре відомо: любов не піддається законам здорового глузду, вона лише для того й існує, аби життя перетворити на пекло. До яких тільки вольових заходів не вдавалися Кочубєй, аби відвернути це стихійне лихо, — все було марно. Мазепа і сам, судячи з усього, розумів абсурдність такого ста-

ГАЛЕРЕЯ ЖІНОЧИХ ПОРТРЕТІВ

гальною, як вияв боротьби між підступною пристрастю та муками сумління увійшли до скарбниці світової любовної епістолярії. З них відчувається, як йому, дужому і впевненому у своїй силі чоловікові, нестерпна та безпорадність, з якою мусив спостерігати за щоденними приниженнями та цькуваннями Марії з боку матері. Та чим він міг зарадити у цій ситуації, коли до всього Кочубєйха, не вельми переймаючись доньчиними стражданнями, пустила поміж люди поговорі про збезчещення доньки. Мазепа відповідає Кочубею на це звинувачення з розважливістю людини, якій немає в чому виправдовуватися: "Ти згадуєш про якийсь блуд, я не знаю і не розумію нічого, сам ти видно блудиш, слухаючи своєї гордовитої лепетливої жінки, яку, як бачу, не вмієш погамувати. Справедлива народна приповідка: "Де голова блудить, там хвіст рядить". Жінка твоя, а не хто інший є причиною твоєї домашньої печалі. Свята Варвара втікала від свого батька, та не в гетьманський дім, а до пастухів у камінні щелини".

Марія (Мотря) Кочубєйвна

«ОЧІ МОЖУТЬ РАНИТИ З ПОРТРЕТА...»

але одне добре відомо: міг говорити з кожним мовою свого співрозмовника, тобто мав той талант, що про нього Френсіс Бекон уважав ще в XVI віці за першу прикмету великої людини" (І. Борщевський). Як не повірити в те, що Іван Мазепа був людиною унікальною, чи то пак — харизматичною, якщо вже на зорі своєї політичної кар'єри опинився в центрі симпатій польського короля Яна Казимира, відомого в Європі своєю свавільністю та патологічною гоноровістю. А Петро І, якого Росія нарекла Великим, — мабуть, не тільки за його успішну реформаторську діяльність, а й за той трем у колінках, який він викликав у тогочасному суспільстві, — уперше віч на віч зустрівшись з Мазепою за часів "метеорологічно" вельми несприятливих (Софія була вже ув'язнена, а її прибічники страчені), коли й українського гетьмана мала накрити дев'ятибальна хвиля петровського шквалу (про його стратини, обганяючи події, вже трубили всі європейські газети), був просто-таки звоюваний цим українським характерником на довгі роки ставши його невідомим патроном.

Слава Мазепи як високоосвіченої людини свого часу була заслуженою: мав глибокі знання з філософії, літератури, володів багатьма мовами (за свідченням Пилипа Орлика, читав лекції перед викладачами Києво-Могилянської академії "мовою Тита й Ціцерона"), знався на європейському живописі, за життя зібрав чималу колекцію картин із Західної Європи, а

новища, проте, будучи велетнем за природою, не міг цього разу випростатися душею. Наразі Марія потерпала від материних цілодобових сварок і принижень, через які врешті-решт зважилася на втечу з рідної домівки, з родини. Вона надіялася знайти захист і опору в особі Мазепи, проте, яким же нечуванним ударом для неї, котра зневажала закони людської моралі, знехтувала почуттями батьків, стало його прохання повернутися в родину, аби не наражатися на нещастя. З листів, якими він по тому засипав Марію, видно, якими муками далося йому те рішення. То було надлюдське зусилля над собою як єдиний шлях до порятунку душі. Вчинок, на який жінці важче зважитися, бо жіноча любов неспівмірна з любов'ю чоловіка — вона захоплює цілком, не залишаючи можливості відступитися. Він же зумів вийти з безроздільної влади своєї пристрасті, проявивши тим самим свої найсильніші сторони. Любов пожертвована, любов притлумлена і є любов'ю справжнього чоловіка.

"Нікого я ще так на світі не любив, як вас, і для мене це було б щастям і вітхою, коли б ви приїхали і жили в мене, але я роздумав, який кінець може з того вийти, іменно при такій злісності вашої рідні: пришло б від Церкви неблагословане, щоби разом не жити і де б я вас тоді дів. Мені було б вас жалі, щоби ви опісля на мене не плакали".

Ці листи як скарга на суспільство, яке позбавило любов прав, соціалізувавши її, зробивши неле-

Однак Кочубей з того не заспокоївся і з ініціативи своєї дружини розгортає масштабний план помсти. Він старанно збирає факти, котрі красномовно, як на його думку, свідчили б про антимосковську політику Мазепи. Після тривалих невдач у справі розвінчання гетьмана Кочубей звертається до своєї Іскри, який через низку посередників переправляє донос царевичу Олексію. Той не повірив жодному його слову й порадив Мазепі віднайти очорнителів і стратити. Зазнавши поразки, Кочубей зі своїми прибічниками у справі гетьманового розвінчання листовно звертається до Петра І. Однак цар розлютився з того і поспішив завітати Мазепу у своїй прихильності. Невдовзі доношки були вистежені й з допомогою канцлера Головікіна доставлені на допит. Під киями Кочубей визнав, що, маючи велику образу на гетьмана, вирішив у такий спосіб звести з ним рахунки. Іскра завірив на допиті, що про зраду йому нічого невідомо.

Після страти Кочубея з Іскрою гетьман шукав усамітнення, неначе волів вияснити для себе щось дуже важливе, те, без чого життя втрачало сенс. Чим він тоді карався? Своєю необачністю, через яку він, обтяжений роками і досвідом чоловік, піддавшись з юнацьким запалом своїй пристрасті, мало не згубив справи всього життя? А чи намагався віднайти свою заблукану душу, ним же самим зневажену, коли обрав собі долю вічного дворушника, коли кинувся з головою в липку павутину інтриг і лжі. Тридцять три

пункти доносу не ошасливили Кочубея царською ласкою, проте послужили Мазепі для висновків глобальних і невтішних. І справді, чому ані царевич Олексій, ані Петро І не повірили доносу? Не тільки через великий гетьмановий авторитет і довголітню успішну службу російському цареві, а й через той сумнозвісний факт, що доноси з-поміж українців були звичним явищем, так би мовити, потворною ознакою ментальності. Зрада. Скрізь зрада. Просякнута нею, мов тяжким сопухом, українське суспільство стояло на межі свого самознищення. Він це розумів, як ніхто інший, бо й сам був отруєний її випарами. Вчитаймося хоч би в один пункт Кочубеєвого доносу: "Одного разу, коли був у моїм домі і підгуляв, почав я пити за його здоров'я, а Мазепа зітхнув і сказав, що мені за вітха, коли я живу, не маючи ніякої поруки своєї нерушимості і жду, як віл обуха. — Потім обернувся до моєї жінки і став хвалити зрадників Виговського і Брюховецького: "Вони, — говорить він, — хотіли вибитися з неволі, та злі люди їх до того не допустили, і ми хотіли б далше дбати про свою ненарушимість і волю, та ще способів до того не маємо, а найбільше ще в наших немає згоди. От і до твого чоловіка багато разів говорив про се, як би нам у будучині обезпечити і себе, і тих, що після нас будуть жити, а чоловік твій мовчить, ніяким словом мені не допоможе: і ні від кого помочі не маю, і нікому не можу звіритися".

Так із доносу, що нині вже нахабно претендує на історичну пам'ятку, постає образ великого самітника, який, прирікши себе на огідне роздвоєння, глибоко у духовному підпіллі плекав надію. Можливо, він відчував свою приреченість, однак не міг не скористатися шансом, затиснутим Божими перстами.

Ішов 1708 рік. Україна, розшарпана на своїй фатальній історичній мапі між Московією, Польщею та турками, притихла в передчутті нового страшного вибуху. Та вже через рік, всупереч Мазепиним планам зіштовхнути сильних суперників — московське й шведське військо — у рішучому поєдинку десь поза межами України, українська земля стала театром масштабних воєнних дій, в результаті яких її було перетворено в криваве місиво.

Та звідки йому, стомленому літньому чоловікові, усамітненому серед коштовних фоліантів своєї безцінної бібліотеки, про те відати. Він, чие життя лише недавно висіло на волосині, врятований лише провидінням Господнім, — не відчував (не міг відчути!) себе переможцем. Він, котрий вершив долю України, багато літ несучи цю неспівмірну ношу, він, перед яким у шанобі схилялася правляча верхівка тогочасної Європи та Московії, — нестерпно карався своєю самотністю.

Проте після страти Кочубея він так і не озвався жодним словом до Марії, котра, як ніколи, потребувала його підтримки й розради, котра так необачно кинула йому під ноги своє життя, ставши призвідницею родинного лиха. Що ж, зречення — поняття абсолютне.

Унікальна і за цінністю, і за обсягом Мазепина бібліотека була знищена молохом війни, однак час зглянувся на купку його листів до коханої... Вочевидь такою була воля Господня — залишити згадку про цю дивовижну людську пристрасть, що свого часу мала неабиякий суспільний резонанс і перекрала не одну долю, про ту, чії очі і через три століття не втратили здатності "ранити з портрета".

Марія КУЧЕРЕНКО,
письменниця,
м. Київ

Любов ЗАБАШТА

УСТАМИ НЕЛОЖНИМИ

ПОЕТОВІ

Відчуть свою силу, збагнути,
що ти не лакей!
Галузка народу, що має
і розум, і мудрість,
Тоді вже піти у вічність...
лишить для людей
Об'ємність пророка
й таланту свого самотності.

Тоді тих, що прагнуть пророками стать,
Та їхні вуста велемовні,
насправді німії,
Ти зможеш і мертвим
навколо вогню об'єднати
І величчю духу збудити їх кволі надії.

* * *

*В шістдесяті була "відлига",
Доки писалося — скувала крига,
Щось надруковано,
а більше — сплюндровано,
Ханжами нищими слова заковано...*

А те, що не друкується тепер,
Коли, здавалося, прийшла свобода
слова,
Куди подіть? Та ж більшою не буде
Свобода слова, ніж оце була!

Коли я виплакала люту Колиму
І соловецькі нори для козацтва
Та для співців України (не лайдацтва!).
Куди подіну це? Віддам кому?

Писалося неложними устами
І в видавництвах залягло лежма.
Чи ж видавців для правди ще нема,
Як ще немає правди й поміж нами?

Здавалось, вільно так мітингували,
Ходила правда в людях навпрошки.
Усе наверх — злочинства і грішки,
Катюзі по заслугі видавали...

Та сам би чорт придумав не зумів
Таку покару красному письменству...
Невже ж нам упиватись від блаженства?
Пора, пора вже виплеснути гнів,

Щоб вже повік того не повторилось,
Коли Голгофа наша — Соловки —
Від крові української димілась,
І квіт України нищили вовки...

* * *

Нам теж не раз давали "героїн",
Ми не були часом самокритичні,
І не один функціонер-кретин
За віжки брався трудні і незвичні.

Як наркомани, ми не дні — роки
Жили, підвладні спільному психозу,
І підміняли догмами думки
У чаді героїчного нервозу.

Впадали то у велич, то у сплін,
Сомнамбули великої епохи.
Та чи минулись дурні й скоморохи,
Як і отой нікчемний героїн?
1956

КУРБАС НА СОЛОВКАХ

Сиві Ліри, Гамлети, Джульєтти
Помирали там в самотині,
Там митець нескорений і впертий
Догорів на власному вогні.

Соловецькі дальні причали,
Курбасові ночі навісні,
Мури від обурення кричали,

Україна марила у сні.
Виросла тополецька на схилі,
Мов тії української сестра.
Чайки прилітали гострокрили,
Вісточку приносили з Дніпра.

Він ридать приходив до тополі
І в холодній далі, в тишині
Відчував довічний запах волі
В соловецькій тій самотині.

Все йому ввижались ночами
Драми, ще не зіграні ніким,
України-нені вічні драми,
Що колись розвіються, як дим.

Трошечки дали тобі пограти,
Серце відвести на Соловах...
І пропав ти... Де ж тебе шукати
В соловецькій тундрі і снігах?
1956

КРИК

Присвячується Григорію Косинці

Ти приходиш до мене щоночі
В ту хвилину, як вічно я сплю,
Заглядаєш в заплакані очі
І шепочеш: "Не плач, я люблю!..."
Дмитро Загул

О, той Жовтневий палац на горі!
Звучить Косинки крик мені у ньому,
Коли, буває, я їду додому
Із СПУ о пізній вже порі.

Як він кричав, як бунтував у ніч:
— За що? Мене? Творця і селянина?
Я не напився ще з твоїх, кохана, віч,
Я лиш збагнути встиг, що я — людина...

О, зоряна моя! Невже кінець?
Невже позаздрив нашій хтось любові?
Не надивився я в очі барвінкові
І не наслухався стуку двох сердець...

Любов Забашта з чоловіком —
Андрієм Малишком

Збагнув за мить усе своє життя,
Своє село і золоту Софію,
Де спить в цю мить його любов і мрія...
Отак безглуздо вмерти без пуття?

— Мене? На розстріл?.. Я так мало жив!
Не надивився на рідну Україну!
Не долюбив тебе, мою єдину!

Ця книга* мала побачити світ раніше. Поетеса почала готувати її до друку ще в ті обнадійливі часи, коли над Україною повіяли перші вітри перебудови. З'явилася можливість опублікувати дещо "з шухляди", голосно сказати про наболіле, без остраху вихлюпнути на папір усе, що народжувалося в муках та самокатуваннях. Мені як редакторів майбутньої збірки випало першому читати ці твори. Любов Василівна, пам'ятаючи давні видавничі криваві (постійні утиски з боку цензури, редакторське свавілля, жорсткий контроль з боку ідеологічних наглядачів), дуже переживала. Допитувалася: а чи піде вірш про М. Драй-Хмару, чи не викличе спротиву полемічно загострена річ "Архангел великого інквізитор"... Я заспокоював її: все буде гаразд, тепер, мовляв, не ті часи. Однак бачив, яким неспокоєм переймалися її очі, коли розмова наша торкалася політичної (а отже, й літературної) ситуації в країні. Поетеса й не приховувала своїх побоювань: надто вже понівечили, потоптали нашу землю різні заброди та яничари, тому й немає певності в завтрашньому дні. Згадувала хрущовську "відлигу", коли в українській літературі з'явилася ціла когорта талановитої молоді. Що з того вийшло, тепер знає кожен...

Робота над книжкою, здавалося, наближалася до кінця. Письменниця допрацю-

увала окремі речі, щось дописувала, скорочувала, і раптом — страшна звістка: Любові Василівни не стало...

Син поетеси Ігор Валентинович, передаючи мені рукописи Л. Забашти, розповів про останні хвилини життя матері. Вона вже знала, що кінець неминучий. Долаючи не-

КВІТКА ЇЇ СЕРЦЯ

людський біль, встигла розпорядитися своїми архівами і навіть написати мені короткого листа ("Заповіт редактору"). Виконуючи останню волю небіжчиці, подаю твори в їх найоптимальнішому варіанті.

... Є в Любові Забашти давній вірш "Квітка мого серця". Порівнюючи поезію з чистим гірським едельвей-

сом, вона мріє дістатися скель, зірвати цю сонячну квітку й подарувати своєму народові, рідній Україні.

Хай же ніколи не зів'яне квітка її серця!

Володимир МІЩЕНКО

* Шановний редактор Володимир Іванович, дописуючи передмову до збірки поезій Любові Забашти "Устами неложними" (К., Радянський письменник, 1991), мав переконливу впевненість, що запланована видавництвом книжка нагально буде надрукована. Але, на превеликий жаль, якраз у тому вікопомному році почалася економічна криза в країні, яка врешті-решт призвела до непередбачуваного зубожіння книговидавництва взагалі. Кілька років тому я вирішив забрати готову до друку збірку з видавництва, сподіваючись видати її своїм коштом... А поки, вшановуючи пам'ять поетеси Любові ЗАБАШТИ з нагоди 85-ліття від дня її народження, пропоную декілька віршів із цієї останньої неопублікованої книжки. Вважаю, що вони будуть ще довго актуальними і на часі в нашій малорухомій Україні.

Ігор ЗАБАШТА

Барвінку мій, блакитне диво з див...

Прощайте, друзі!
Чуєте? Мене
Кати ведуть на розстріл...
Проклинаю!
Вас, чорні судді,
вашу люту зграю,
І наша смерть — вам здарма не мине!

НЕОПАЛИМА КУПИНА

Що ж, викомарюйте, як хочете,
А, може, хто і відгада,
Де там України біда,
Над чим ви, мудряки, регочете?

Але пора б вже вам сказати
Свому народу все простіше,
Бо він не хоче мудрувати,
На ті складні шаради-вірші.

Він до Шевченка поверта
І розуміє знову й знову,
Що вірші ті — не суєта,
Не балачки пусті й полова,

А невимовний серця біль
За ту знедолену Україну,
Яку любив він до загибів.
Гірка там серця потерпіль.
І глибина там незглибима,
Там правда слова вирина,
Мов купина неопалима.

МУЖНІСТЬ

Мури гестапо з словами прощання,
Мужності свідки і свідки страждання,
Вирубать вас би з темниць і підвалів,
Скласти б із вас пантеон височизни
Духу людей, що життя віддавали,
Тільки б стояла кохана Вітчизна.

Мури в'язниць, де герої страждали.
Ті, що нам волю завоювали,
Ті, що, тиранами гнані в Сибірі,

Все ж не згубили надії і віри

В те, що впадуть Торквемади новітні,
Згинуть тирани тутешні й всесвітні...
1960

РЯДКИ ПРО ВАСИЛЯ СТУСА

... Тягли бо так, що лопалися шлей,
Ішли ж бо так, що в краю, де мордва,
Вони свої збирали асамблеї,
Щоб Україні вибороть права.

В лісах, в болотах, де вони, голодні,
Валили дерево, трудилися як могли,
В копалинах холодних, як в безодні,
Свою офіру тяжко нам несли.

Там юний Стус вихаркував легені
І згадував свого Сковороду,
Його шляхи, його народний геній,
З ним розділивши всю свою біду.

Україну він не зраджував ніколи,
На закордоні теж не утікав,
Його, мов квіт України, пропололи
І вирвали із поетичних лав...

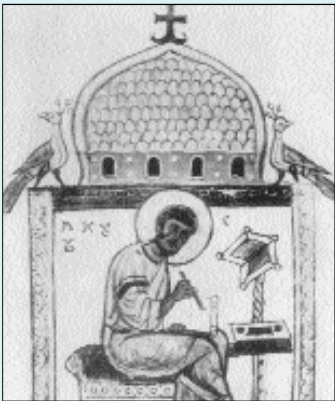
МОЛИТВА ДО УКРАЇНИ

Моліться віршами своїми
До неї, що її нема,
Моліться восени і в зими,
Коли на серці вже зима.

Моліться віршами своїми
За тих безбатченків-синів
І за сміливців-побратимів,
Чий дух в Сибіру відгорів.

Моліться цим священним словом
До опустілих віктарів,
Де половили людолови
України-матінки синів.

І половили, і заслали
У Магадани й Соловки,

ЗБУДУВАТИ СВІЙ ХРАМ

Прикметно, що вихідці з Бойківщини, які в той чи інший спосіб займаються вивченням етнології у Канаді та США, твердять, що в Карпатах саме бойки будували християнські церкви першими, бо були доступнішими для місії святих Кирила й Методія. Не маючи на меті заперечувати цю тезу, покладемося тільки на авторитет академіка Григорія Логвина, який не минув жодної культурової будівлі чи слівів такої в Карпатах. Але хоч як би там було, кирило-методіївська традиція одночасно відкрита і на Захід, і на Схід — отож не випадок і нам перетягувати ковдру. Знаючи, що посилав солунських братів на місію царгородський патріарх, не забуваймо, що благословив цю місію римський папа. Не дарма й папа Іван Павло II не стомлюється повторювати, що святи Кирило й Методій ніколи не відкидали ні східної ані західної традицій, всіляко зберігаючи повне і ввидиме співчирчання однієї, ще не поділеної Церкви.

Будемо сподіватися, що музей Бойківщини, який споруджується у місті Долина, що на Прикарпатті, коштом О. Антоновича, стане справді новим словом як у музейній справі, так і в етнології. Одночасно не втрачати мого надії, що фестивалі бойківського мистецтва пісні й танцю — такий нещодавно потрає Карпати в епіцентрі Турківщини, — стануть бажаними святами в усій Україні. Бо біжа ж у цивілізованій країні можна допускати таке, щоб свято в одному регіоні не було доступним для іншого? А Київ зумів і словом не обмовитися про III Всесвітні Бойківські фестини "З чистих джерел".

До речі, за логікою солунських братів, Кирила і Методія, слов'яни мали увійти до Церкви, залишаючи самими собою, тому їй створено було слов'янську літургію. І хоча дослідники розходяться в думках, чи ця літургія була перекладом Літургії святого Івана Золотоустого, чи латинської меси святого Петра на основі грецького перекладу папи Григорія Великого — це для нас не так важливо. Значно важливіше, що прикладом такого компромісного варіанта служать так звані київські глаголичні листки, які є перекладом латинської меси, котра мала розпитуватися на грецький лад. Адже саме так поставала Київська православна традиція, себто — наша з вами християнська цивілізація.

Музейна справа, що дедалі упевненіше почуватиться на теренах Бойківщини, покликана поєднати в наших умах час і простір української історії — у кожному конкретному регіоні. Тільки ця — жива — пам'ять спроможна зробити нас цивілізованою Нацією. Адже цивілізація — не літаки, не телевізії і навіть не інтернет. Цивілізація — то спосіб нашого мислення, вміння бачити себе на рідній землі дбайливими Господарями, а не знахабнілими руйначами, це, зрештою, єдина можливість наблизитися до Святих Заповідей, утвердитись українцями, аби мати що передати спадкоємцям української національної ідеї.

СУМНІВИ ЗАБУТОЇ СТОЛИЦІ

НА ПЕРЕЛОМІ

Не міг такий великий дослідник і знавець Прикарпаття й Карпат, яким був Гнат Хоткевич, письменник, етнограф, громадський діяч, не знати, що перша згадка про селище міського типу Перегінськ Рожнятівського району не сягає глибше XII ст. І все-таки вважав, що саме це містечко — забута, правдавна столиця Бойківщини. Як і жмав на те підстави?

Передусім — виразні сліди городища в межиріччі Лімніці у Радової, що впадають у Дністер, а ще, звичайно, надто вже вигідне географічне розташування. На затиллі міста — Осмолода з її непрохідними хащами й урочою Сивулею, на якій сніг не розтає навіть улітку, ліворуч — Дубшарський перевал, а праворуч Заосмолоддя, невичерпні мисливські угіддя Східних Карпат. Любили наїздити сюди “достойники” всіх часів, але досі збереглася лише дача М. Підгорного, засвідчена Політбюро колишнього Союзу. Приваблювала можливість “на шармака” завалити ведмеда чи вепра, поласувати пстругами (фореллю по-київському), відчувти себе господарем незайманої цієї краси. А нині?

Директор місцевої ЗОШ № 1 (усього тут три школи — на 12 тисяч жителів) Євген Йосипович Слюсаренко вважає, що в наші часи тільки надання Перегінську статусу міста обласного підпорядкування (після війни воно було райцентром) реанімує громадське життя. Якщо не повернення до статусу райцентру.. Захиріла громада... Та найгірше, що вчителі покидають школу, не витримавши тиску злиднів.

Колись ошатна будівля Народного дому на вулиці Січових Стрільців, зведена коштом "Прогресу" сторіччя тому, справляє надто жалюгідне враження: побиті вікна, обчухрані стіни, дах... Провалена підлога в коридорах селищної ради відвідувача взагалі переносить у зовсім інші виміри соціальних цінностей, хоча інтер'єрист триповерхові котеджі на околиці й поряд ростуть, мов гриби після дощу. До речі, голову селищної ради Василя Костянтиновича Волошина так і не пошастило знати — зник разом із печаткою. У час прийому громадян!

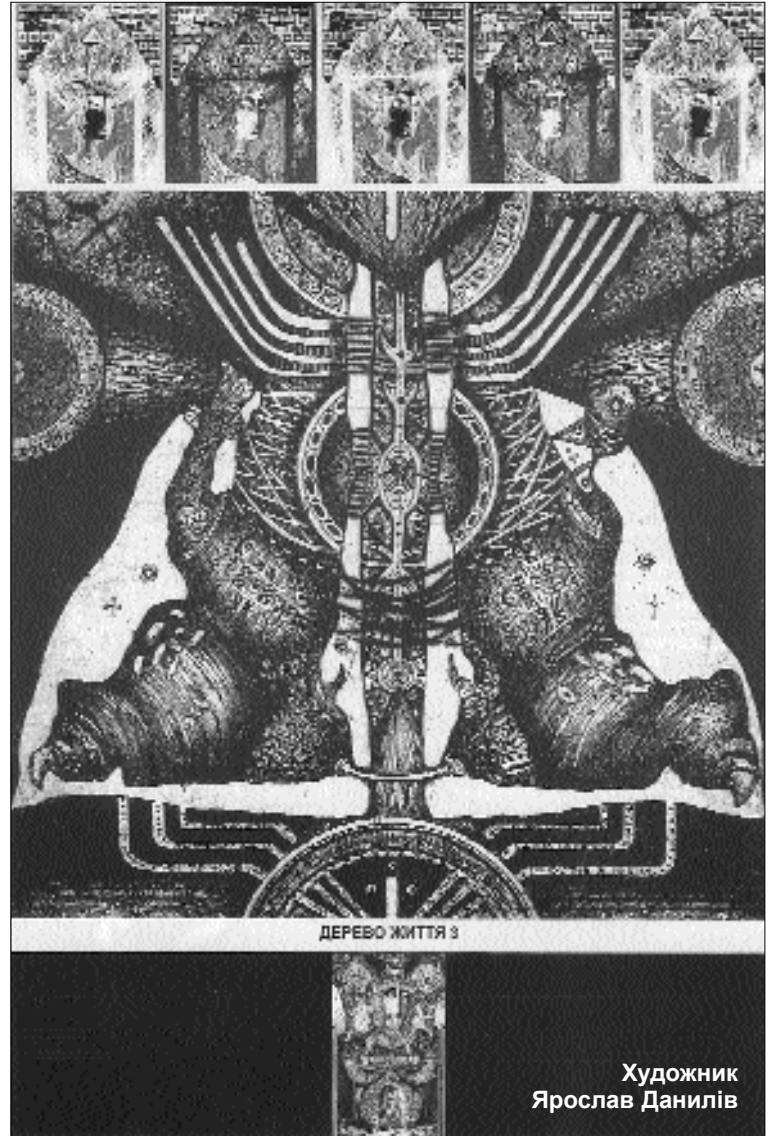
Казали, що нагальні справи у школі має пан голова, та того дня його там і не бачили. Отже, були ще важливіші справи...

Окрім сокоекстрактного заводу, філії лісокомбінату "Осмолода" меблевого цеху Тисменицької фабрики, лікарні, лісництва, у Перегінську нині — сила скороспілих фірм, які вергають значними сумами. Не відстають у нагромадженні первинного капіталу й брати Волошини... Але за спільне благо душі ні в кого не болять... Мов океанською хвилею, заливає тутешні Карпати пластиковаю тарою — ця проблема б'є особливо дошкульно там, де чужорідне сміття отруює і погляд, і довкілля. Та зарадити біді не поспішає ніхто, хоча й розуміють, що наростає вона, мов лавина. То що вже казати про Народний дім?!

Єдина відрада Перегінська — діти. Майже півтори тисячі їх у ЗОШ № 1, хоча тільки тисяча користуються послугами дитячої бібліотеки, що тут же в Народному домі, де сьак-так туляться усі громадські організації, з “Просвітою” включно. Вилітаючи на велику перерву, мов ластів’ята обсядають міст через Лімницю, що біжить аж до моря... Тут, на перилах мосту, народжуються найзаповітніші мрії. Ось Петрик Лутчин поки що мріє прочитати про Тома Соєра українською, рідною... На жаль, у бібліотеці такої немає. Хотілося поради-ти 12-річному хлопцеві читати М. Твена російською: бери, мовляв, — ми теж розпочинали з цього варіанта... Але в Петрикових очах світилося таке глибоке розчарування, що зяик просто не повторив цих міркувань.

— Та радила я Петрику взяти російськомовне видання Марка Твена, — перехоплює моє запитання бібліотекар Ольга Васиївна Петриній, — але ж самі бачите, що не послухав... У них тепер на все — власна думка.

Дитяча бібліотека Перегінська не одержує літератури з бібліотека-тора вже років із дванадцять. І печатка бібліотечна — це з радянських часів. Дуже хотілося зафіксувати її на редакційному відрядженні! Та роздумав: кого тепер здивуєш подібним?

**Художник
Ярослав Данилів**

АБИ БІДА — ГРОШІ БУДУТЬ

**На все вважай і на вус мотай.
Вчи си розуму не до старости, а до смерти.
Дружний череді і вовк не страшний.
Кепський то господар, що в своїй хаті змокне.
Там ліниво працюється, де пожитку не чується.**

Бойківські прислів'я

А В СУСІДА — ХАТА БІЛА...

Успішно будуються перегінці й у навколишніх селах — у Вільхівці, Дубі, Небилові. Але села, хоча й бідніші (багатшають, в основному, з заробітків у Греції та Іспанії), не цураються громадських клопотів. Ось у

сусідній Вільхівці (перегінські ко-
теджі вже підступають до села майже
впритул) дієво готуються до 100-річ-
чя тутешньої “Просвіти”, яке від-
значатимуть напередодні роковин
усеукраїнської. Служителі місцевої

Читацька конференція у м. Рожнятів (Прикарпаття):
письменники Роман Іваничук, Роман Кудлик, Ніна Бічуга

церкви та просвітянські активісти спільно з громадою села Дуба видають літературу про участь просвітян у національно-визвольних змаганнях, проводять урочистості з покладенням квітів до стрілецької могили та хресні ходи.

80-річна Павлина Ковпак, яка безневинно відсиділа 20 років у Воркутинських та Печорських спецтаборах — читала прокламацію УПА, — має на сьогоднішнє суспільство свій погляд:

— Коли ми ще не мали власної Української держави тут, на Прикарпатті, то плакали Україну у власних серцях. І не шкодували за неї навіть життя. Слава Богу, нині маємо Державу. Але, як самі бачите, бракує патріотів, які б Державу любили дужче, ніж себе. Тому й тяжко слабує справа там, де про Українську національну ідею було мало дбано. А патріотизм на голому місці не виросте... Це такий квіт, що потребує невиспущаючого догляду — від зорі до зорі, всіма силами душі. А їх нині, відай, шляк трафив...

Ковпак — прізвище волинське. Тета Павлина зі Стефураків. Але побралися в неволі, щоб народити

СЕЛО

вільних і красивих синів-українців. Ось так і з'явилися Ковпаки на Бойківщині... Шоправда, Іван, старший син, лікарює на Далекому Сході, аж на Сахаліні — шанована, заможна людина. А В'ячеславові діти теж виглядають тата із заробітків, але тутешні, при бабі Павлині й матері. Нівроку, вже й парубкують, хоча зовсім ще дітваки.

Невже і їм доведеться шукати
ліпшої долі на чужині?

Для тети Павлини — це не марні роздуми. Думками цими вся Вільхівка, мов вулик, гуде... Скільки радості було, коли їхнього-таки односельця, професора Михайла Косіва було обрано дванадцять років тому до Верховної Ради! Це ж якщо такі люди (справжні патріоти!) будуть при владі — гадалося — то й Україна вилюдне! Аж виявилося, що хутко казка мовиться, та не хутко діло робиться. Влада попустилася принципам, а не кріслами. На що ж тоді сподіватися?

...Тому й гуртує місцевя "Просвіта" людей, аби вчилися триматися рідного берега, не кивали на несприятливі умови. За гідне життя діди й прадіди боролися по-справжньому, до кривавого поту. Іншого шляху — не дано.

«МОСТИЩИНА» РОЗПОВІДАЄ

Ще однією потаємною точкою духовного буття Прикарпаття випало стати малій батьківщині Івана Вишенського містечку Судова Вишня, що на Львівщині, де верхньодністрянські говори української мови плавно переходять у т. зв. надсянські. Взагалі-то ми й досі не збагнули сили магнітного поля українського еліпсису, за влучним висловом Євгена Маланюка, що витворився з утвердженням Київського православ'я. Всі наші Вишенські, Беринди, Зизанії, Княгиньські, Копистенські, Ставровецькі та інші й становили собою ті національні дріжджі, що піднімали Козацьку Республіку. І то вже трагедія Наддніпрянської України Хмельницького й Дорошенка, котрі недооцінили значення Червоної Русі (Галичини) для повноти існування всієї Русі Київської.

Тож цілком закономірно, що, з постановам Української суверенної Держави, саме в Судовій Вишні відроджується етнографічний музей та книгодрукування, розпочинає свою державотворчу діяльність місцева “Просвіта”, беручи активну участь у виборчому процесі всіх рівнів. Стараннями вчителів Антона Дмитрасевича у Судовій Вишні та Івана Сагана в Мостиськах з'являється етнографічна й просвітницька література, відроджуючи подвижницький шлях “Просвіти” на найзахідніших кресах України, повертаючи імена призабутих героїв.

Музей “Мостищина”, що постав десять років тому в місті Мостиська — дітище тутешньої “Просвіти”, котра святкуватиме сьогодні своє століття, та одного з на-

ПРОСВІТА

йактивніших її членів Івана Сагана — фундатора й незмінного директора. Марно говорити, з якими труднощами було пов'язане відкриття музею, ще важче — про його забезпечення належним штатом. Але вже сам факт існування такого національного інституту, що засвідчує тяглість та безперервність існування на цих теренах українського етносу (бойків), знаменна. І якщо назва “бойки” й не скрізь сприймається за самоназву — наприклад, бойки Закарпаття називають себе верховинцями, — то могили Січових Стрільців, що височать нині на етнічній Бойківщині, якнайреальніше окреслюють не тільки міць й коріння українського патріотизму, але й конкретний внесок народу в творення Соборної Держави.

Може, вперше по княжій добі, так одностайно стали за Україну верховинці — русини, бойки, лемки, гуцули. І це тоді, коли — жодних державних кличів, ніяких агітаційних поїздів чи субсидій! Просто — пішли, щоб означити духовний та фізичний простір Вітчизни, пішли, благословенні родом і народом. Прикметно, що ця єдність, потверджена героїчною боротьбою УПА, надзвичайно вдало підкреслена в музеях Мостищини особистими речами героїв, уривками листів, спогадів тощо. Саме тому й не дивуватися тут, яким чином постала Українська Повстанча Армія! Уся українська історія спонукала Українців до адекватних дій в ім'я своєї ідентичності.

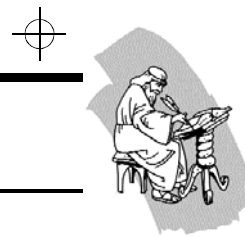

Фото Валентини Войновської

Хор “Гомін” під орудою Леопольда Яценка, м. Київ

ІСКРИ БОЙКІВСЬКОГО СВЯТА

Тиждень тому відтрембівав на Турківщині (Львівська обл.) ІІІ Всесвітній бойківський фестиваль “Із чистих джерел”, що зібрав на поклик батьківського краю гостей зі США, Канади, Великобританії, Казахстану, Білорусі, Естонії тощо та зі всіх українських усюд. Особливо численним був гурт із Тернопільщини, очолюваний головою місцевого товариства “Бойківщина” Степаном Дністряном, але не згубився серед цього велелюддя і наш народний етнографічний хор із Києва “Гомін” під орудою легендарного Леопольда Яценка, що був почесним гостем свята.

Туристичні групи, які розійшлися до витоків Сяну й Дністра, прилеглих гір і фортеці Собань, запалили символічні “фестинні ватри”, а поштовики, підготувавши конверти з символікою фестивалю, організували й

спецпогашення марки (перше таке погашення взяв на себе заступник голови облдержадміністрації Богдан Матоліч). У такий спосіб ІІІ Всесвітній Бойківський фестиваль стануть відомими всій планеті.

Ми привезли надто багато вражень — і від Співочого поля, що його відбито на цій світлинці, і від самого фестивалю, який продемонстрував не тільки дивовижну невичерпність українського національного Джерела, але й високу організованість і культуру всіх, причетних до свята. Щоправда, якби організатори фестивалю застосували засади “народного туризму” щодо його гостей, наслідки були б ще блискучіші. Адже розташування й харчування такої кількості учасників — неабияка проблема, хоча місцевий люд напрохуд терпляче сприйняв усі спричинені заходом незручності.

● **Валентина ВОЙНОВСЬКА**

АКЦІЯ

Святе місце порожнім не буває — давня істина й не збирається старіти. Уже за середньовіччя Бойківщина відчула, що столиця у неї таки є, і ця духовна столиця — Дрогобич. Недарма ж і тепер ми помічаємо (не в останню чергу — завдяки видатному вченому Юрію Дрогобичу), що ставлення не тільки в бойків — у всіх галичан — до Дрогобича якесь особливе. Немов до родової книгозбірні, де причаїлися ще незвідані скарби. Однак задум про створення музею визрів навіть не в Старому Самборі, а саме в Самборі, до того ж 80 років тому. Хоча Статут музею був заздалегідь укладений доктором Гуркевичем, а затверджений Львівським воєводством аж 12 червня 1928 року. На той час господар уже мешкав “кутом” у четвертій кімнаті будинку — решту зайняли експонати, що “плавом пливли” взідусіль.

Це може видатися неймовірним, але бойки настільки дружно відгукнулися на ідею створення власного музею, що перед Великоднем 1932 року він мусив перейти в нову домівку — стара була замала для всіх

ВРЯТУЙМО САМБІР!

отих кременіних сокир, молотків, ножиць, знайдених принагідно на стріхах (горищах), у прадідних скринях та на старих дзвінцях; ба навіть надбувалися портрети різних церковних добродіїв і фундаторів.

Ось що каже Любомир Сікора, голова Науково-культурологічного товариства “Бойківщина”: “Погляньмо ж у вічі цим вєлетням Духу, що утворювали Русь—Україну, що й нині служать прикладом для нас і наступних поколінь: князеві Леву, фундаторові руських церков; славетному гетьману Війська Запорозького Петру Конашевичу-Сагайдачному; герою захисту Відня Юрію Кульчицькому; єпископу Снігурському й фундаторові самбірської церкви Іллі Комарницькому та його дружині Олені; панотцю Володимиру Петрику, пароху села Бабине, голові Самбірської філії “Просвіти” в 1920—1926 роках; Олександрові Борковському, директорів гімназії в Дрогобичі й редакторів “Діла”; Іванові Франку — найвидатнішому письменнику й громад-

ському діячеві минулого століття; ієромонахам Людкевичу й Сильвестру — першим на Бойківщині українським друкарям; майже невідомому колезі Юра Дрогобича Григорію Самбірчику, який так само прославив Бойківщину ще в XV ст. І цей портретний ряд можна продовжувати й продовжувати! Про кожного в музеї — своє досє, відповідний стенд, особисті речі. Адже тільки про такого бойка, як Степан Бандера можна писати романи й творити кіно... Та доля наша відбилася в цьому музеї, мов у дзеркалі: вже знали про нього в Америці та в Європі, але й грабувала кожна нова влада. Або закривала, щоби приховати сліди пограбування...”

...На жаль, нині Самбір переживає не найкращі часи. Позбавлене очисних споруд — колишній владі вони були зайвими — місто настільки споганило мальовничу колись Млинівку, що опинилося перед неймовірною екологічною кризою. Коротше кажучи, Самбір потрібно рятувати!

Просвітянський хор с. Биків Мостиського району Львівщини 1929 р.

НАРІЖНИЙ КАМІНЬ

Визначний центр солевариння Русі раннього середньовіччя, чи не найпотужніший у капіталістичній Європі нафтопереробний вузол і вулкан національного духу ХХ століття — ось такі умовні історичні віхи можна побачити, гортаючи в уяві біографію міста Дрогобич. Але одночасно у цій біографії присутні герої, якими й живе одне з найславніших міст Львівської області. За роки незалежності України його історичний набуток щедро виколосився в діяльності місцевої “Просвіти”, видавничої фірми “Відродження”, науково-культурологічного товариства “Бойківщина”, інших освітньо-гуманітарних інститутах. І все ж найяскравішою сторінкою сьогодення стала книговидавнича діяльність фірми “Відродження”, що взяла на себе зобов'язання “сказати за всіх”...

Дивна річ, якби ми оглянули тільки “Історію села Кульчиці” — родового гнізда кількох десятків подвижників, — якою міг би пишатися й колектив серйозного науково-дослідного закладу, то й цього видання вистачило б для морального задоволення будь-кого з видавців. Але тільки не президента

ПОСТАТЬ

фірми “Відродження” Петра Бобика. Цей чоловік завжди прагнув більшого — бути корисним Україні кожного дня, у малому й великому, незважаючи на жахливий податковий тиск, що прирівнював українську книжку до ковбаси й печива...

Кілька видань витримала, наприклад, унікальна за своїм фактажем книга Павла Штепи “Московство”, у якій не тільки на багатому історичному матеріалі аналізуються етапи грабунку й уярмлення України, але й доводиться закономірність розпаду імперії. (Нагадаємо, що вперше це видання побачило світ у Торонто 1968 року!) Ще недавно недоступна читачському загалу, патріотична література видавничої фірми “Відродження” наполегливо торувала шлях до нього. І попри всі складнощі — знаходила, завоювала серця.

Справді, цій кам'янистій землі пощастило на мужніх героїв. Ось таких, як пан Петро — наріжний камінь у Храмі українства.

● Матеріали розділу підготував **Віктор ГРАБОВСЬКИЙ**

ТЕПЕР МЕНІ НЕ ДО СО-

Захоплення й подивування виликає у знавців розмаїття музичних інструментів у бойків. І особливо цікаво, що, наприклад, аналога бойківській восьмиструнній скрипці поблизу немає — хіба що в Латвії. А надзвичайно архаїчні цимбали, що вражають ускладненістю інструментарію, сопілкарство та дриббарство взагалі неповторні. Прикметно й те, що саме характер виконання наспіву стає чи не єдиним чинником, який відрізняє одну мелодію від іншої. Але кожне весілля на Бойківщині, так само, як і в усій Україні, було прикметне саме тріотними музиками — у різних варіантах. Але з обов'язковим “багатоголоссям” виконання.

Не секрет, що, прийшовши у Панонію в IX ст., мадари перейняли дуже багато від наших верховинців

ДОЗВІЛЛЯ

— як у ноші, так і в мелосі. Тому певні архаїчні типи мелодій, танків можна простежити й по той бік Карпат. Зокрема, і серед т. зв. “Марамороських гопачків”. Адже від Закарпаття й до Дубшарського перевалу найтрадиційніший (після коломийки) — саме так званий козацький танцювальний жанр бойків. Але й вельми розмаїтий — як і архітектура, страви тощо. І то ще питання — автохтонні чи занесені ці танці на бойківські терени. Розмаїтість їхніх мажорних стилів якраз і вказує на Прикарпаття.

“Тепер мені не до соли, як загарили на басоли!” — приспівують на весіллях Рожнятівщини й Дрогобиччини. Давно вже так завзято не виграють басоли... А пісня живе!

Не дай, Боже, з хлопа пана, а з жебрака — газди. Без господаря і товар плаче.

Де дівок сім, там доля всім, а де їдна — і тій нема. Жени си голий з голов, бо в селі злодіїв нема.

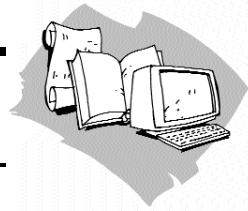
Ліпше як дитина тепер поплаче, ніж має тато потому.

Аби чоловіка пізнати, треба з ним горнець соли ззісти.

У кого розум короткий, тому вуха натєгають.

Їжте, гостоньки, їжте! Крайте собі печінки, ріжте собі серце...

Бойківські прислів'я

Ім'я Хрисанфа Петровича Яшуржинського, людини винятково світлої і винятково скромної, — наочне свідчення такого явища. Чи не найповніші дані про нього, як про педагога й археолога, ще 1904 (!) року помістив Енциклопедичний словник Брокгауза та Єфрона. Найповніші, а проте далеко не повні вже бодай тому, що Хрисанф Яшуржинський перебував у розквіті творчих сил, тож його подальша доля навіть для знаменитого словника була ще цілковитою таємницею. А втім, і про народження сказано в словнику щонайлаконічніше: «род. в 1852 г.» (1, 872).

Для мене повернення Яшуржинського почалося десять років тому, коли його короткий історичний нарис про Умань, датований 1913 роком, було перевидано. «Составилъ Х. П. Яшуржинский», — зазначалося у підзаголовку, однак цього негучного підзаголовка було явно замало, щоб перейнятися запитанням: а хто ж він такий? Щоправда, у 42 томі Франкового «Зібрання творів у п'ятдесяти томах» — «Фольклористичні праці» — Яшуржинський не лише двічі згаданий Іваном Франком (с. 13, 14), але й представлений (зі знаком питання замість дати смерті) в «Коментарях» — як «український етнограф, фольклорист і археолог, співробітник «Киевской старины» та «Известий Таврійської ученої археологічної комісії». Аж ось 4 липня 1997 року газета «Кримська світлиця» видрукувала велику статтю Григорія Зленка, письменника-краєзнавця з Одеси, «Одісея Хрисанфа Яшуржинського», де вперше оприлюднено десятки дуже цікавих і дуже цінних фактів із життя вченого, по крихті зібраних автором із малодоступних джерел. Щоправда, й для Григорія Зленка багато що залишалося на рівні припущень та здогадів. Зокрема, за ймовірне місце народження і смерті Х. П. Яшуржинського дослідник обрав місто Умань, аргументувавши свою думку логічним ланцюжком, на перший погляд, доволі переконливих фактів, і в цілому виявився близьким до істини...

Найавторитетніший уманський краєзнавець Микола Федорович Комарницький (1899—1984) — ця жива енциклопедія Умані, — який, безперечно, знав про Яшуржинського найбільше, пішов за вічну межу, а місцевий краєзнавчий музей, одним із засновників якого офіційно визнається і Яшуржинський, оперував лише приблизними відомостями: так, народився в Умані, в сім'ї священника Миколайського собору. На цьому, вочевидь, довелося б поставити крапку, але несподіване продовження запропонувала уманська поетеса й археолог Ольга Петрівна Діденко: «Та він же родом із Молодецького!»

Село Молодецьке — в Маньківському районі Черкаської області (близько 30 км від Умані). В минулому це був Уманський повіт Київської губернії. Свого часу тут розмішувалися військові поселення, і село вважалося «казонним», тобто таким, що не перебувало у поміщицькій власності. Попри свою певну віддаленість від траси, Молодецьке ще й сьогодні тримається, а колись його прозивали «Китаєм» — завдяки великій народжуваності. Небагате на ліси, але по-своєму доволі мальовниче й розложисте, воно славиться також чималою кількістю (близько сорока!) ставків і ставочків, викопаних переважно ще до революції. Улітку 2002 року з групою студентів Уманського педуніверситету я побувала тут на фольклорно-етнографічній практиці й відразу пересвідчилася: земляки його не забували ніколи!

Як засвідчила метрична книга з Центрального державного історичного архіву України (Київ, /9, ф. 127. — Оп. 1012, № 2777. — Арк. 1296), Яшуржинський Хрисанф Петрович народився в селі Молодецькому 19 березня 1852 року [за старим стилем. — *М.П.*] у родині міс-

цевого священника Петра Григоровича Яшуржинського і «законної» його дружини Ольги Іустинівни. Хрисанф був п'ятим хлопчиком, народженим того року в селі (дівчаток на той час народилося 11), а всього 1852 року в Молодецькому побачило світ 26 хлопчиків і 40 дівчаток [справді-бо — «Китай»! — *М.П.*]. Охрещено Хрисанфа 30 березня.

Те, що наймолодшого сина Яшуржинського, Іустина, названо, вочевидь, на честь діда по матері, дозволяє припустити, що й найстаршого названо Василем не випадково. Протоієреєм Уманського Миколайського собору був Василь Григорович Яшуржинський [звідси, можливо, неточні відомості в Уман-

3 80-х років XIX ст. його ім'я згадується в списках членів просвітницького товариства «Громада» (6, 135). Свою просвітянську роботу Хрисанф Яшуржинський поєднує з науковою, пише статті, реферати, в жовтні 1886 року організовує археологічний гурток зі старшокласників. За Г. Зленком, після 1893 року він працює уже в Одесі. Так, в Уманському краєзнавчому музеї зберігається лист-документ із канцелярії «Головного управління по делам печати», який сповіщає «учителя Одесского Института благородных девиц Х. П. Яшуржинского» про те, що його прохання видати статтю «Свадьба малорусская, как религиозная драма» вирішено задовольнити (10, № 18. —

ХРИСАНФ ЯШУРЖИНСЬКИЙ — ХТО ЦЕ?

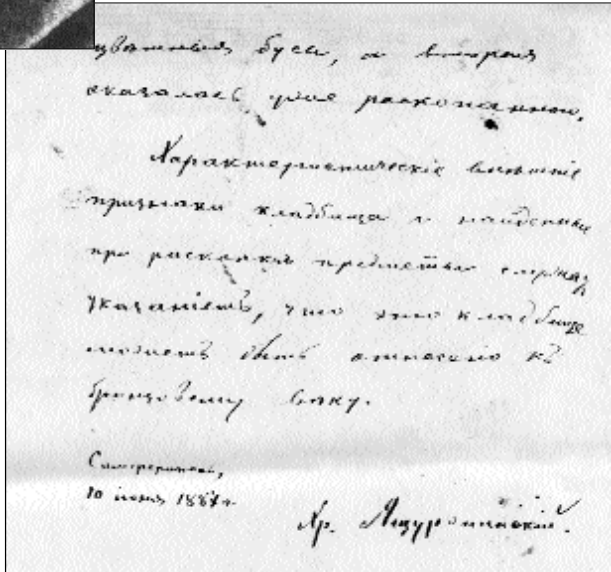

Що відомо нам про авторів сотень і тисяч наших пісеньних шедеврів? Що знаємо про творців безлічі інших мистецьких надбань? Ті, чий імена до нас дійшли, радше щасливі винятки, ніж об'єктивна закономірність. Але особливе місце у стражденній історії України посідають постаті, що їх система прирекла на цілеспрямоване забуття. Уже, здавалось би, вони майже повністю стерлись із людської пам'яті... Аж ні, якось миті щось десь несподівано гальмувалось, і оте «майже» пускало зненацька молоді й життєдайні пагініці нової надії. Звичайно, багато чого втрачалося безповоротно, багато що перевтілювалось у легенду, але й повернення у формі життя-легенди — явище симптоматичне і показове.

ському музеї про народження Хрисанфа. — *М.П.*] — мабуть же, рідний брат Петра Григоровича (9, ф. 127), а не Хрисанфів дід, за версією Г. Зленка. Як і брат, це була високоосвічена людина, до того ж — дослідник народних звичаїв, дописувач «Киевских губернских ведомостей», «Киевской старины» та інших тодішніх видань. Григорій Зленко зазначає, що він помер 23 лютого 1852 року, але це могло стосуватись і когось іншого, тому що «Заметки и известия из г. Умани» під іменем «В. Яшуржинский» з'явилися також і в 1853—54 роках.

Як стверджує словник Брокгауза і Єфрона, Хрисанф здобував освіту «в Київському й Варшавському університетах на слов'яно-російському відділенні історико-філологічного факультету» (1, 872). Перед цим, вірогідно, навчався в рідному селі: при церкві в Молодецькому діяло сільське училище (9, ф. 127. — Оп. 1009. — № 722. — Арк. 103—106), що перебувало «під опікою приходського священника» Петра Яшуржинського. Про цю опіку свідчить також «Копія приговора сільського схода с. Молодецькое Киево-Подольского поселения о сборе денежных сумм на содержание церковно-приходской школы» (9, ф. 127. — Оп. 998. — № 69. — Арк. 1—2).

Закінчивши навчання, Хрисанф Яшуржинський розпочинає свою педагогічну діяльність. Як дослідив Г. Зленко, з Варшави 1884 року він перебирається до Криму, викладає спочатку в Керченському Кушніківському дівочому інституті (2, 10), а через два роки — в сімферопольських чоловічій та жіночій гімназіях [можливо, саме звідти в його зошиті від 1888 року збереглися якісь вельми химерні «чернеткові» записи-формули під заголовком «Альбоми гімназисток і інституток» (10, № 18. — Арк. 41). — *М.П.*].

Автограф із зошита Х. П. Яшуржинського

Арк. 31). На час виходу ХІІ тому словника Брокгауза — Єфрона він був учителем російської мови в Одеському інституті імператора Миколи і жіночої гімназії (1, 872).

Окремого і ґрунтовного вивчення заслуговують записи та публікації Х. Яшуржинського, які з'являються в різних виданнях, передовсім у «Киевской старине». Вони є блискучим зразком органічної любові автора до народної творчості, причому не лише української, але й білоруської, татарської, тонкого творчого підходу, позначеного педагогічним даром, і вдумливого наукового аналізу. Яшуржинський має розвинене почуття гумору, вбачає у православних обрядах давньоукраїнські язичницькі корені. Ба, навіть шкодує, що нині забороняється святкувати Купала: «ходить соцький, роззяння і б'є кием», бо «біса веселять» («Заметка о купальском празднике в Уманском уезде» (II, 327).

Автор засвідчує глибоке знання фольклору, в тому числі дитячого (статті «Колядки» (12), «Уніатська колядка» (18), «Про перетворення в малоруських казках» (13) тощо). Прикметно, що, навіть перебуваючи далеко від рідного села, Хрисанф Яшуржинський у своїх статтях нерідко посилається на фольклорно-етнографічні за-

НАШ КОНКУРС: «ПРОСВІТІ» — 135

писи, зроблені саме в ньому. Та й старожити це стверджують. «З Одеси він часто приїздив у село фаетоном, — пише в листі до мене Юхим Вакулович Головатий (1912 р. нар.), — або його привозили сільські сусіди», наприклад, «Іван Калошин» (4).

Вийшовши на пенсію, Хрисанф Яшуржинський назавсім залишає Одесу і, за Г. Зленком, 1911 року повертається в рідні місця.

Чому саме 1911-го? Бо це тоді в Молодецьке призначено нового священника — Андроника Вишневського (Клірові відомості церков Уманського повіту за 1913 рік. — 9, ф. 127. — Оп. 1011. — № 3207. — Арк. 734—738).

селянами. До нього тягнулися з усіх усюд. Але й тут «прохвесор» чинив мудро: повертаючи книжку, читач мусив «прозвітуватись» про те, що прочитав, що запам'ятав. Якщо хто виявляв байдужість до прочитаного, на нову книжку йому вже важко було сподіватися.

Ще й досі місце його будинку-господи звуть «Крисаньові хати», хоч нічого з будівлі не залишилося. «Духовне пошанування» вченого можна вбачати хіба в тому, що нині там споруджено квартири для вчителів.

До речі, стосовно місця є й «легенда». Михайло Миколайович Гусак (1959 р. нар.) — чоловік майстровитий, творчо багатогранний, а головне — зболений долею рідного краю, — вважає, що Яшуржинський побудувався якраз там, де гайдамаки заховали скарб. Той скарб нібито вкрито овечими шкурами, захищено заклітками й закопано на відстані «27 патикив [Палиць. — *М.П.*] від старої дзвіниці». Скарб, зрозуміло, багатьох позбавляв сну, але всі пошуки виявилися надаремними. Хрисанф же, як людина допитлива й не без гумору, цілком міг «утнути» таку дотепну «штуку»...

90 років тому громада заходила-ся з будівництвом нової церкви. «Комісія в цій справі очолював професор, — пише Ю. Головатий, — те саме було при будівництві земської школи, яку очолював директор Бондаренко». У Церковних відомостях за 1913 р. читаємо, що нова Свято-Миколайська церква була кам'яна, з п'ятьма дерев'яними банями. Тоді-то, вважає Г. Зленко, з'явилась у журналі «Сяйво» (2, 10) остання прижиттєва публікація Хрисанфа Яшуржинського — «Поезія різдвяних свят». У статті наведено колядки й шедрівки, записані, звичайно ж, у Молодецькому. «У Києві дуже гарно святкують Різдво, — читаємо, — а все-таки мене тягнуло на село, де я родився, і де почував, що селяне якось привітніше справляють цей празник» (14, 237).

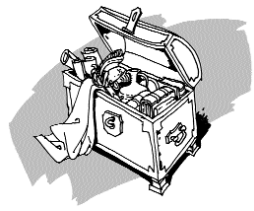
Проте у 1914 р. у «Сяйві» з'явилась і ще одна цікава розвідка Яшуржинського — «Проводи» (про Великодні поминальні звичаї) (16, 124). Мовлячи про зв'язки «християнських поминок і учти» з культом предків і «старовинною тризною», учений зазначає: «...на Проводах деякі так уконтентуються, що тут же, на могилках, остаються і ночувати, кажуть, нібито їм ніччю являються родителі, звичайно, зп'яну всяке приверзеться» (16, 124).

...На жаль, поки що не вдалося відшукати метричну книгу (та чи збереглася вона взагалі?), в якій записано про смерть Хрисанфа Петровича, а проте насправді це могло статися восени 1923 року. Григорій Зленко свою статтю завершує так: «18 листопада 1923 року на черговому засіданні Таврійської ученої археологічної комісії відомий кримознавець А. І. Маркевич виступив із повідомленням «Пам'яті Х. П. Яшуржинського». Як, і з ким дійшла звістка про кончину Хрисанфа Петровича в Сімферополь, коли він помер, і де похований, годі сказати щось певне» (2, 10).

Оскільки Ю. Головатий уже давно мешкає на Львівщині, показати могили Хрисанфа Петровича в Молодецькому інші старожити змогли тільки приблизно. Свого часу Михайло Чорнописський хотів поставити на ній пам'ятний знак, та йому не дозволили: як же, пам'ятний знак — націоналістичний?

А як же із його внеском в українську фольклористику й народознавство? Близько півсотні праць на добру тисячу сторінок — чи буде це неосінене багатство зібране колись докупи? 150-річчя від дня народження Хрисанфа Яшуржинського торік минуло ніким не помічене і не пошановане. Нинішньої осені мине 80-річчя від дня його смерті. Невже мине так само непомітно?

● **Марина ПАВЛЕНКО,**
м. Умань

У давніші часи Україна серед інших європейських держав славилася довгожителлями. На початках позаминуло століття на наші терени приїздило кілька вчених із Німеччини, яких цікавило, що є причиною такого явища. Після сукупних аналізів вони прийшли до висновку: одним із вагомих аргументів є цілорічне вживання овочів, зокрема капуста й буряк. Найкалорійнішою стравою вони вважали наш знаменитий у всьому світі борщ.

Хоч це й не до теми, але наведу такий факт. Перебуваючи в Канаді, я зустрівся з тамтешнім поетом Яром Славутичем (до речі, він уже відомий і в Україні: вийшло кілька збірок, які навіть висувалися на Національну премію ім. Т. Г. Шевченка). Завершуючи приязну розмову, я поцікавився, як він у такому солідному віці зберіг молодечий запал і свіжість. Очевидно, зауважив майстрові, тутешні умови життя, де вистачає всього, крім пташиного молока посприяти. Він відповів: “А я, до речі, майже не користуюся всілякими фіндифлюшками. В моєму повсякденному меню наші національні страви — сало, картопля, галушки і, звичайно, борщ. Ви не повірите, але наш український борщ мені щодня готує дружина, і я тричі на день смакую ним...”

Але це між іншим. Основною повсякденною стравою поліщуків був і залишається борщ. Щоправда, він має й деякі відмінності од інших регіонів. Через надзвичайну бідність лісовики спроможні відгодувати лише одного кабання, якого колють, як правило, напередодні Різдва.

Й тут варто наголосити, що довгий час, майже до середини 60-х років, місцеве населення не вміло зберігати продукти свіжими. Сало і м'ясо різали на відповідні шматки, надмірно солили і складали в дерев'яні бодні чи ящики. Здріс кручували в кавалки й підвішували до кроків на горищі. За холодної погоди продукт зберігав свої якості, а у весняно-літній період швидко жовтіло і почасті псувався — з'являлися черв'яки; в таких випадках сало просушували на сонці. Нині в молодших родинах зберігають свіжину в скляних банках, а самотні літні люди дотримуються давньої традиції.

Відтак один чи навіть два годівники на родину — невелика розкіш упродовж року; хоч-не-хоч, а економити треба. Тому під час довготривалих Пилипівського і Великого постів уживали замість м'яса білі сушені гриби та копчені в'юни, а засмажували юшку і борщ олією, яку добували з дикорослого реп'яха або льону.

Навагал льон — традиційна поліська рослина. Вона, образно кажучи, одягала й годувала полісян. До речі, я до п'ятого класу ходив у лляних штаних, пофарбованих у крушинових ягодах, а натільну білизну носив до випускного класу. Рушники, рядюжки, рибчуні й уся домашня ноша виготовлялась із лляного полотна. До середини 60-х років у кожній оселі з ранньої провесні гукали берда ткацьких верстатів, а коли щедрилося на безхмарні дні, домоткане полотно вибілювали біля ставків на жаркому сонці, поливаючи водою і збиваючи його пращами.

На особливу увагу заслуговує олія з насіння льону. Нині її практично не виготовляють, бо це занадто трудомістка праця. Попервах слизьке насіння, скроплене водою, товчуть у ступі, час од часу просіваючи на решето, щоб відділити лузгу. Нерідко цей процес триває кілька днів. Потім товчений м'якуш перетирають долонями, доки він не випустить жир; лише після цього на сипають у казанець і ставлять у добре нагріту піч, щоб випарився, а вже потім наповнюють ворок і вичавлюють його в олійницю.

З однієї порції виходить у середньому півлітра олії. Тому нею вельми дорожили: лише засмажували борщ і поливали зварені в ньому гриби з покритим часником. Мати дозволяла мені раз у кілька днів

намастити житню скибочку льонницею й притрусити сіллю. З'ївши її, вгамовував голод на півдня. Я і досі відчуваю приємний запах і смак, але, на жаль, придбати цей продукт уже неможливо.

Отже, борщ. Я зібрав понад двадцять рецептів його приготування. Більшість із них зафіксовано на Поліссі. Але не тільки борщем єдиним харчувалися лісовики. В народі кажуть, що картопля — другий хліб. Полісяни стверджують протилежне: картопля — всьому голова.

Справді-бо, без цього овоча й не уявити повсякденного харчування: варена, смажена, тушкована, печена. З неї виготовляли юшку, вареники, бабки, пюре (по-тутешньому — кума), товченики, пекли у вогнищах

Меланія Мамчур з с. Рудка Володимирецького р-ну на Рівненщині

пастухи і косарі — всього й не перелічити. Не випадково, до поліщуків прилипла якоюсь мірою зневажлива наклепка — бульбашники.

Піщано-суглинкові ґрунти найбільш придатні для вирощування картоплі. Серед зернових поліщуки культивують овес, ячмінь, просо, гречку й жито (про нього буде окрема розповідь). Особливо популярною є гречка. З неї виготовляють різноманітні каші, супи, гречаники, крупні є обов'язковим компонентом при виготовленні кров'яних ковбас. Але найбільше полюбили поліщуки знамениті колись млинці. Їх вживали зі сметаною чи топленим салом або ж змащували маслом. Нині ці смакові вироби вже призабулися.

І все-таки, не зважаючи на чималу скруту в харчуванні, серед поліщуків і досьогодні часто можна зустріти довгожителів. Насамперед, це стосується жіноцтва (чоловіки з відомих нам причин живуть на 10—12 років менше). Середній вік жінок — од сімдесяти до вісімдесяти літ.

У селі Рудніці я зустрічався з кількома довгожителками. Меланія Іванівна Мамчур, котрій перетягло за вісімдесят, сиділа на лавчині біля своєї хати зіпершись руками на стегна.

— Як живу, питаєте? — підозріло зиркнула на чужинців. — Було б краще та некуди. Шо то за жице, коли ноги не слухаюцца, а руки ось якіе, — і вона протягла обірвучу, пальці на яких нагадували скручений дріт. — А робити треба, щоб заросити рота...

Поруч із Меланією живе син. Мати пожартувала: до сорока років ходив у сиволях, а недавно надумався — женився й має малу дитинку. Після розвалу колгоспу ніде влаштуватися на заробіток, а тому ходить у безробітних. Харчами таки забезпечуються, але потрібна якась і копійка. Ото й перебиваються гур-

том матиною вісімдесятигрівною пенсією.

— Ваших одноліток багато в селі? — поцікавився наостанок.

— Та є трохи. Гонде, за деском, Настя Стрижеусиха живе. Йой без двох сто лет буде...

Відшукати помешкання Анастасії Тимофіївни було не так і легко. Її обійстя заховалося за густим узліссям. Після того, як нацисти спопелили чимало осель, довелося будуватись, як тут кажуть — “на одишбі”. Фашисти зганяли лють на мирному населенні за те, що так звані місцеві партизани вбили одного чи кількох завоювників. Їм нічого, бо безпечно переходилися в лісах, а страждали зовсім безвинні сільчани.

Навагал жити уосібно — давнішня мрія поліщуків. Природа для них — це все, без неї, себто лісів, річок і боліт, вони не уявляли свого життя. Переселенці, котрі зазнали чорнобильської чуми і вимушені були переїздити в південні райони, й досі не можуть звикнути з новим ландшафтом, і чимало поліщуків вертаються назад.

Але родині Стрижеу-

суворо каралися. І це, певною мірою правда. Однак серед них траплялися непоодинокі випадки мародерства. Як оповів син Анастасії, він був свідком, коли в їхнє село заходили партизани-ковпаківці. Один раз награбували їства та напоїв, другий, а втретє зайшли до багатодітної родини й геть очистили оселю, забрали навіть ложки і миски. Згорьована жінка вийшла на вулицю й стала слізно голосити. На шастя, хтось їй порадив звернутися до вищого начальства. Вона одважилася піти в ліс і поскаржитися вищим чинам. Невдовзі мародери принесли якусь дешицу пограбунків. Однак більшість селян боялися так чинити.

Але найстрашніші часи випали для мешканців лісових регіонів у повоєнний час. Тут аж до 45—46-х років продовжували вести боротьбу проти советів бандерівці. Ми вже достеменно знаємо, що УПА різнозначно боролась як проти фашистів, так і проти більшовиків, котрі вели завоювницьку політику.

— Ми жили в постійному страху, — згадує Анастасія Тимофіївна. — Як наступали сутенки, кожен крайнин трусився од ляку. Серед ночі постукають в око, і хоч-не-хоч, а мусиш одчиняти, бо або двері вило-

ЇЖ БОРЩ ІЗ ГРИБАМИ

...йдуть “каламутити воду”, себто ловити рибу

сів відселяництво завдало чимало страждань. Однак про них трохи згодом. ...На подвір'ї було гамірно. У гості приїхали внуки та правнуки. Коли я розповів про мету перевідин, син застеріг: мати глухувата й майже не бачить, але зголосився “витранспортувати” неньку з оселі.

Розповідь літньої жінки є характерною для поліського регіону. Вона широкосердно зізналася, що з приходом советів життя їхнє значно погіршилося, хоч і за поляків було не з медом. З організацією колгоспів у селян поодбирали увесь нажиток; хто ж перечив — повиселяли в Сибір або ж закатували в застінках НКВС. Фашистська окупація, на яку сподівались ображені сільчани, також виявилася фікцією.

Щонайбільше, як уже мовилося, провокували нацистів так звані партизани. Переважно це були партапаратчики, котрі боячись розправи, пішли в “лісове підпілля”. Ночами вони шастали по навколишніх селах і займалися мародерством: одбирали харчі, одяг і навіть гвалтували дівчат і жінок, — хто намагався протидіяти, з тих жорстоко знущалися, обзиваючи “шмондями”.

Навагал вважалося, що грабіжництвом займалися лише так звані партизани-самозванці. У централізованих загонах такі вчинки

мають, або хату спалять. Найстрашніше було те, що не знаєш, хто прийшов. Одніе звертаюца по-руськи; одкажеш по-руськи — “ах, таку твою мат, ти московка”, а коли своєю мовою — “ах, наволоч, ти з бандеровцями зв'язана”, і навпаки. Шо хотіли, те чиніли: і грабували, і біли, і хлопцов у лес одводили, зводки вони не верталіса. Ой, не доведі Господі, щоб таке ще повторилося...”

Про такі чи подібні історії нам розповідали і в інших селах. Й тут варто сказати про справжніх “лісовиків”. Це були енкаведисти з каральних загонів. Ось що мені розповів відомий дослідник повстанського руху на західноукраїнських землях Григорій Дем'ян. Після сталінградської битви, коли вже стало зрозуміло, що хребет фашистській армаді зламано, совети відчували: їм доведеться вести довготривалу боротьбу з бандерівцями.

З цією метою було створено два спеціальні табори біля Ленінграда й Новосибірська, у яких готували “воєків УПА”. Крайнин пана Дем'яна повідав таку історію. Тоді його війська частина дислокувалася біля Новосибірська. Молодий новобранець ніяк не міг зрозуміти, чому в сусідній дивізії щовечора крокують у бандерівських одностроях молодики і наспівують повстанських пісень.

Отримавши “увольнительну”, він випадково познайомився з солдатом, котрий служив поруч. На запитання, чому в них співають вечорами націоналістичні пісні, за які в Україні саджають за ґрати, той відповів: “Так треба. Скоро ми поїдемо в ліси...” Як неважко здогадатися, в який спосіб репресивна система готувала “бандерівців” — вишколених енкаведистів-провокакторів. Блискучий тому приклад — “розвідник” Кузнецов, який завдав чимало лиха нашому підпіллю і місцевим жителям, ім'я якого ще й досі увічнене в містечку атомників на Рівненщині.

Про те, як діяли “бандерівці” на Поліссі, наведу лише один приклад. У Дубнівському районі, що на Рівненщині, на початку шістдесятих років трапився страшний випадок. Тоді було модно направляти в західні райони з центральних областей молодих учительок. Така ж доля випала випускниці київського педучилища. Вона працювала навчителькою в початкових класах, вийшла заміж за місцевого юнака й народила дитинку.

Удосвіта в її квартиру ввійшло кілька молодиків у бандерівських одностроях. Серед них був і місцевий чоловік. Йому при арешті поставили умову: якщо не зголоситься просто ходити з ними серед одно-

на п'ятах один із негидників схопив за ноги грудне немовля і вдарив головою в одвірток, потім поглумили над матір'ю. З обома переламаними руками її залишили живою як конкретного свідка “бандерівського злочину”.

Про цей жахливий злочин широко трубила вся преса, приписуючи його воєкам УПА. Не довіряти цьому факту не випадає, адже нині розкриті численні злочини енкаведистів: у масових похованнях в'язнів виявлені найстрашніші тортури — при катуванні людобивці забивали цвяхи у скроні, переламували руки, протягували колючий дріт з рота до вуха, відрізали перса в жінок і дівчат...

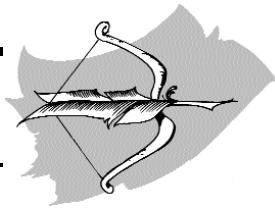
Не кращі часи пережили поліщуки і в перші повоєнні роки. Не така страшна була голодівка 1947 року (хоч і тоді люди пухли від недоїдання й навіть помирили), як масові репресії і виселення цілих сіл у Сибір “за участь і підтримку бандерівців”. Не оминула лиха доля і родину Стрижеусів. За причетність одного із синів до УПА їхнє майно вже було описане для конфіскації, а сім'ю готували до виселення. Врятувало те, що батько родини був червоноармійцем і загинув під Берліном.

— А ще у нас був такий випадок, — пригадала Анастасія Тимофіївна. — Беремена жонка взяла жменьку льону з колгоспного поля, то єе засудили на рок, де вона й народила дитинку. Такий строк давали за чавун бульби чи жмак зобраних на скошеному полі колосків...

— Важкі часи пережили Ви. То що, на Вашу думку, допомогло вам досягти такого поважного віку? — запитав наостанок у пані Насті.

— Ой не згадуйте, чолов'єче. Шо пережила, то пережила: і поляків, і немцов, і советов. Найтяжче було за советов. А як дожила до своїх лет, питаєте? А Бог його святий знає. Може тому, що живу на свіжому повітрі і харчуюся тим, що на городі росте. Тільки ось біда: на старість оглухла й ослебла. Мабуть то од того чортового Чорнобеля, який натворив усе це...

В. СКУРАТІВСЬКИЙ,
“Полісся”

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

Закінчення.
Початок на с. 5

розгрому більшовицьких армій під Варшавою 15 вересня 1920 р. територія Західної України була під владою Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини. Природно, що волиняни, буковинці та закарпатці не могли брати участі в соборі, що відбувався в Києві, який був під владою більшовиків. А галичани практично всі ще перебували в Греко-Католицькій Церкві.

Дії ж Української Автокефальної Православної Церкви з відродження духовності й національної свідомості українців все більше непокоїли вождів Компартії. Лазар Каганович, який з 1925 року очолював ЦК партії більшовиків України, оцінював УАПЦ як буржуазно-націоналістичну організацію. Керована компартією, ВЧК-ОГПУ з 1926 до 1937 рр. знищила практично все священство УАПЦ, усі її церкви були більшовиками закриті.

Відкриємо том I “Мартирологу Українських Церков” і на стор. 106 прочитаємо, звідки прибували делегати на Собор: були навіть з Кубані, а от із Західної України не було. І делегатів було не 180. На ст. 115 читаємо, що “при вирішенні питань про соборну висвяту “за” висловились 310 делегатів, “проти” — 7, “утрималось” — 7”. Отаке було насправді.

Томос (указ) Вселенського Патріарха Григорія VII визнав її як Автокефальну Православну Церкву Польщі і вона стала канонічно незалежною від Російської Церкви, відновивши свій давній, порушений Москвою, статус митрополії Вселенської Патріархії.

Вселенський Патріархат у своїй постанові сказав: “...ми розглянули акт, який підтверджує також історія, що перше відлучення Київської митрополії і залежних від неї митрополій Литви й Польщі від нашої столиці та прилучення їх до святої Московської Церкви було щонайменше не за канонічними приписами”. Тому і в 1992 р. Вселенський Патріархат у листі до Московського Патріарха писав, що Вселенська Патріархія визнає Російську Православну Церкву Московської Патріархії в межах 1593 р. А тоді, як відомо, Київська митрополія ніяким чином не входила під юрисдикцію Російської Церкви.

Автокефальна Православна Церква в Польщі з 1925 р., після вбивства митрополита Юрія московським архимандритом Смарагдом, очолюється митрополитом Діонісієм, який керував цією Церквою і під час німецько-російської окупації Польщі 1939 р. У цій Церкві було 10 єпископів: на Холмсько-Підляського висвячений єпископом Іларіон (Огієнко), а на Краківського і Лемківського — Палладій (Ведибіда-Руденко).

Після окупації Німеччиною України в 1941 р. та проголошення 30 червня 1941 р. у Львові Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери Акту про відновлення Української Держави здійснюються спроби другого відродження Української Автокефаль-

Російська церква не хоче, щоб на київську землю ступив Папа — Велика людина сучасності

ної Православної Церкви. Відкриваємо II том “Енциклопедії Українознавства” (перевидання Інституту Української археології Національної Академії Наук України 1995 р.) на стор. 618: “1942 р. поновлено Українську Автокефальну Православну Церкву. Вона значно відрізнялась од Церкви 1921 р., бо мала вже канонічно-правне духовництво: єпископів висвятив митрополит Діонісій з архієпископом Пинським Олександром, Єпископ Луцький Полікарп став митрополитом. Рукоположено нових єпископів: Никанора, Ігоря, Михайла, Володимира, Платона, Григорія, Генадія, Вячеслава, Мстислава, Сильвестра. Вони рукоположили багатьох священників. Почалося освячування церков”.

Третє відродження УАПЦ в Україні розпочалося в Києві в лютому 1989 року. 15 лютого 1989 р. був створений Ініціативний комітет відновлення діяльності УАПЦ в Україні. 19 серпня 1989 р. перша парафія РПЦ повернулася під канонічну владу митрополита Мстислава. Це була Петропавлівська парафія Львова, де Службу Божу правив обраний пізніше Патріархом УАПЦ Димитрій.

На кінець 1989 р. громади УАПЦ були зорганізовані майже в усіх обласних центрах України. 8 вересня 1989 р. митрополит УПЦ Першоєрарх УАПЦ в діаспорі блаженніший Мстислав вислав “Звернення до всесесного духовенства і побожних вірних на батьківщині і по всьому світу розсіяних”. До весни 1990 р. в УАПЦ вже перебувала більшість православних

громад Галичини.

Остаточне організаційне оформлення УАПЦ відбулося на Всеукраїнському Православному Соборі 5-6 червня 1990 р. у Києві. На Собор з'їхалося 703 делегати з усієї України, з них було 7 єпископів.

Що ж читаємо у листівці Григорія Іванченка? “Ця Церква не визнана ні однією з 15-ти Православних Церков світу, ні одна Церква не має з ними літургійного спілкування”. Читайте самі, шановні земляки, в будь-якій із загальноукраїнських газет за вересень 2002 року про те, що в Києві у вересні 2000 р. відбувся Помісний Собор УАПЦ, на якому духовним керівником УАПЦ України за погодженням із Вселенським Патріархом дав згоду бути митрополитом Костянтин, предстоятель цих єпархій, — патріархом Української Православної Церкви в усіх країнах, де живуть українці. Усі єпархії УАПЦ у всіх місцях розселення українців у світі, куди вони виїхали від московсько-більшовицького терору, в Західній Європі, Канаді, США не тільки визнані, а й прийняті Вселенським Патріархом під свій омофор.

То хто ж тоді з нас сіє ворожнечу і розкол серед українських християн?

Як же може дочірня Російська (Московська) Церква стати матір'ю Української Православної Церкви, для Київської Митрополії чи Київського Патріархату, коли вона, РПЦ МП, історично походить від Київської Митрополії і молодша за неї на 200 років?

І останнє: у IV каноні IV Вселенського Халкідонського (451 рік) та 36 каноні VI Вселенського Константинопольського Собору (680-681 р.) сказано: “Устрій Церковних справ повинен відповідати устрою політичним і суспільним”. Точнісінько так трактує цю справу апофтегма Фотія: “Належить прийняти, що права, які відносяться до Церковних справ... повинні достосовуватися до політичних і адміністративних змін”. І коли Україна вже понад 11 років існує як визнана усім світом незалежна держава, то не може бути так, щоб у незалежного народу Церква залишалася залежною від колишньої імперії.

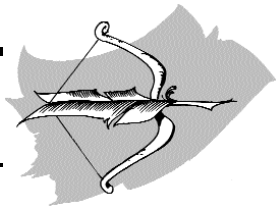
Чим же ми, українці, гірші від православних християн Грузії, Кіпру, Болгарії, Сербії, Румунії, Греції, Польщі, Чехії, Македонії, Албанії та інших країн, тієї ж Росії, де є свої незалежні (автокефальні) Помісні Православні Церкви? Тільки нам, одному з найбільших в Європі народів, що вийшов із колоніальної залежності Росії, ієрархи Російської Церкви всіма силами перешкоджають будувати свою Помісну Православну Церкву.

З Божою допомогою, незважаючи на ворожі підступи, ми, українці, підемо своєю дорогою і будемо будувати свою державу, відбудувати свої поруйновані храми й душі, відкидаючи як нісенітницю та облудну брехню звинувачення нашої Автокефальної Православної Церкви у неканонічності та неблагодатності.

Віктор КІБКАЛО

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

На свято Воздвиження Чесного Хреста в центрі Красного Кута на виділеній селищною Радою ділянці землі біля дитячого парку архієпископом Української Автокефальної Православної Церкви — Ігорем, у присутності багатьох жителів Красного Кута було проведено встановлення та освячення Хреста. Відбулося освячення земельної ділянки, на якій буде споруджено капличку, а відтак храм святих апостолів Петра і Павла. Здавалося, що ця подія повинна була б вселити радість у душі християн. Однак настоятель Свято Архангело-Михайлівського храму Московського патріархату в Краснокутську, який підписується “отець Григорій” (Григорій Іванченко), почав розповсюджувати серед населення листівки, в яких називає появу незалежної від Москви християнської громади у Краснокутську “бідою”. Це той самий “отець Григорій”, який побив у присутності свідків жінку-християнку, що навіть було показано у програмі Харківського телебачення.

Прочитавши цей “твір” настоятеля християнського храму, ми з жахом відзначаємо, що він забув заповіді Божу: “Не свідчи неправдиво на ближнього свого”, бо листівка ця неправдива від початку до кінця. Щоб зрозуміти, де правда, звернімося до історичних джерел.

Коріння християнства на нашій землі дуже давнє. За існуючими переказами перший хрест на землях Київської Русі, а нині України, встановив ще у I столітті після Різдва Христового апостол Андрій Первозванний. Відомо, що ще за часів князя Ігоря до 945 року в Києві вже була християнська церква св. Іллі. У 955 р. християнство прийняла княгиня Ольга, а в 988 р. її онук — князь Володимир, який в 987 р. став християнином і охрестив з допомогою грецьких священників усю Київську Русь.

У 1037 р. за князя Ярослава, прозваного Мудрим, у Києві вже було понад 400 церков, і з благословення Константинопольського Вселенського Патріарха була створена Митрополія Київська і всієї Русі. Ця наша Митрополія канонічно підлягала Вселенському Патріархові, а в 1051 р. на митрополичий престол вперше був обраний за згодою князя Ярослава киянин Іларіон. І ніякої згадки в ті часи не могло бути про Москву, бо лише через 110 років після утворення Київської Митрополії князь суздальський Юрій Довгорукий збудував серед угро-фінівських племен мисливський будинок, куди їздив зі своїми боярами на полювання, місто ж Москва заснувалося пізніше. І лише через 200 років після хрещення Руси-України в Москві була створена Московська єпархія Київської Митрополії.

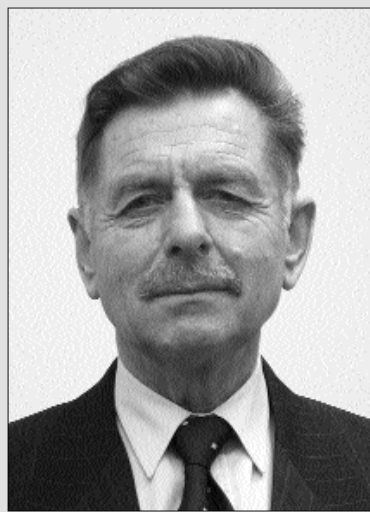
Хоча Київ у ті часи вже значно занепадав, суздальський князь Юрій Довгорукий укладає з половцями союз, одружується з донькою половецького хана Айєпи, а їхній син Володимир—Суздальський князь Андрій Боголюбський, попередник московських князів, як пише проф. О. Субтельний, у 1169 р. напав на Київ і по-дикунському пограбував його. Літопис свідчить: “І грабували вони два дні увесь город... гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю, і не було помилювання анікому анізвідки. Церкви горіли, християн убивали... жінок вели в полон, силоміць розлучаючи з мужами їхніми. Діти ридали, дивлячись на матерів. І взяли вони майна безліч. І церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали всі. І всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерської святої Богородиці”. Це той самий князь-грабіжник Андрій, який підступно вивіз із Вишгородського монастиря ікону Матері Божої, написану апостолом Лукою, у свою столицю Володимир. Тому ікона нині іменується Володимирською.

Використавши занепад Києва, у 1448 р., тобто більш як через 400 років після утворення Київської Митрополії, московські князі, бояри та священнослужителі самовільно, без згоди і всупереч волі Вселенського Константинопольського Патріарха, вигнали митрополита Ісидора, який приїхав у Москву від Вселенського Патріарха, оголосили свого єпископа митрополитом і відділилися від Вселенського Патріарха. Тобто, якщо говорити словами листівки, першими “розкольникми” на Русі стали московити. Але і після того Митрополія Київська і всієї Русі-України була автокефальною, дістаючи від Вселенського Константинопольського Патріарха лише благословення на інтронізацію митрополита.

Україна незалежною державою увійшла в союз із Московським царством у 1654 р., сподіваючись відстояти свою свободу в боротьбі з королями Польщі та Угорщини, султанами Османської імперії та ханами Криму. Та сталося щось інше. Знехтувавши свої обіцянки та порушивши умови Переяславської угоди, Москва накинула Україні зашморг найжорстокішого національного та соціального гніту. Десятками мільйонів жертв заплатив український народ за необачність своїх провідників у 1654 році. Але й нині, коли Україна стала суверенною державою, сучасні московські імперіалісти не втрачають надії знову повернути собі владу над українським народом, щоб знову заволодіти його землею та багатствами.

Велику надію в справі перетворення українців у зденационалізоване “русскаязичне” населення вони покладають на церковно-імперську структуру Російської Православної Церкви та її відділення в Україні — під назвою “Українська Православна Церква Московського патріархату”. Паразитуючи на необізнаності переважної маси українців зі справжньою історією свого народу і своєї християнської Церкви (а українці й не мали змоги знати правду про свою історію, бо вся інформація проходила через густе сито комуністичної цензури), служителі Московського патріархату закликають нас ні в якому разі не розбудовувати своєї Помісної Церкви, а залишити її підлеглою Московському Патріархатові. Вони нічим не гребують при цьому, вживаючи для своїх пропагандистських цілей примітивну брехню та обман.

Типовою для Східної України склалася ситуація, в Краснокутську на Харківщині. Тому ми й вважали за доцільне поділитись із читачами інформацією про ці події в Краснокутську (Красному Куті).

Віктор Кібкало

Молимося за єдину помісну церкву...

І тільки в 1685-1686 роках, через більш як 30 років після Переяславської Ради, де було прийняте рішення про союз із Московським царством, грубо порушивши умови укладеної угоди та провадячи політику розколу нашої держави, московські правителі, що підступом підкорили Україну за величезні хабарі, відвезені до Константинополя, домоглися дозволу Вселенського Патріарха підпорядкувати собі Київську Митрополію. Та вже у 1686 р. Вселенська Патріархія на своєму соборі визнала підпорядкування Київської Митрополії симонією (тобто діями хабарників) і провела детронізацію Патріарха Діонісія, тобто визнала його дії такими, що суперечать канонам і моралі Православної Церкви і позбавила його права бути Вселенським Патріархом.

Московські царі й верховні ієрархи Російської (Московської) Церкви забороняли вживання української мови в Церкві, друкування українських книжок, бо на думку московських

можновладців української мови “ніколи не було, нема і бути не може”.

У той час, на відміну від вчення Московської Церкви, християнство стверджує Божественну сутність мови і здатність людей говорити Божим Даром.

Ще святий апостол Павло у першому посланні до коринфян навчав, що богослужбовою мовою, як це впливає з діянь і вчення Апостолів, має бути мова того народу, серед якого проповідується Євангеліє та здійснюються релігійні обряди: “У церкві говоріть тільки зрозумілою мовою”. “Як говорить хто чужою мовою, той буде тільки самого себе” (1 Кор. 14:4). “А тепер, як прийду до вас, браття, і до вас говорити буду чужою мовою, то який вам пожиток зроблю” (1 Кор. 14:6). “Бо коли я молюся чужою мовою, то молюся дух мій, а розум мій без плоду” (1 Кор. 14:14).

Повага до рідної материнської мови людей була одним з важливих чинників, який допоміг

апостолам швидко поширити й утвердити серед багатьох племен і народів вчення Христове. Здатність розуміти мови інших народів і говорити цими мовами Апостоли отримали від Духа Святого. “Усі ж вони сповнилися Духом Святим і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав” (Дії — 2.4). І тільки ті діячі, хто раніше намагався і нині намагається залишити українську націю у фізичному і духовому рабстві, винищити українство шляхом зросійщення, не боячись гріха, порушуючи Заповіді Господні, відмовляють і відмовляють нашому народові у праві відправляти Службу Божу українською мовою.

Історія повторюється.

Ще у Візантії в IX столітті, коли вчителі і святителі Кирило і Мефодій почали проповідувати серед болгар Христову віру зрозумілою для них мовою болгарською, а не мовою сусіднього народу — грецькою, це викликало лютий опір і напади на них з боку ворогів слов'янства. Тож коли сьогодні противники Української Церкви й української мови у тій Церкві стверджують, що в Церкві повинна вживатись як богослужбова старослов'янська в московській модифікації мова, як мова предків, то вони грішать проти Істини.

Попри величезні потуги уряду Російської імперії та Синоду Російської Православної Церкви на повне зросійщення Української Церкви і всієї України, у нашого народу, і в найсвідоміших священнослужителів-українців не вмирало бажання відновити свої поруйновані та пригноблені Державу і Церкву.

21 квітня 1911 р. через київську газету “Рада” священник А. Євсєєвський звернувся до громадськості України із закликом “Нам, українцям, потрібна Українська Православна Церква”. 1 травня 1912 р. харківська газета “Сніп” висунула вимогу автокефалії Української Церкви. Тому відразу після розвалу Російської царської імперії у 1917 р. на теренах України розпочався широкий рух за відбудову своєї зруйнованої держави і відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Москви, тобто самоврядної чи автокефальної. У листопаді 1917 р. було обрано першу Всеукраїнську Православну Церковну Раду — тимчасовий орган для підготовки скликання собору, яку очолив архієпископ Олексій. Нарешті, незважаючи на всю протидію Московського Патріархату РПЦ, у жовтні 1921 р. в Софійському соборі в Києві відкрився Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

Попри шалений опір ієрархів Російської Православної Церкви та комуністичної партії, яка відновлювала розвалено імперією на своїх “модернізованих” засадах і стала жорстоким противником національно-визвольних рухів пригноблених Росією народів, 14 жовтня 1921 р. на Всеукраїнському Церковному Соборі в Києві було проголошено відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Російської Церкви.

Авторитет Української Автокефальної Православної Церкви стрімко зростав і вже до 1927 р. в її складі діяло 10.657 священнослужителів. Та частина Російської Православної Церкви в Україні, що на чолі з екзархом Михайлом не ввійшла до УА ПЦ, у серпні 1922 р. зібрала свій Собор. Як писав митрополит Іоан: “Ніяких обвинувачень стосовно нашої Церкви (УАПЦ) в ересі або розколі Собор цей не визнав. У травні 1925 р. Собор другої течії російської ієрархії в Україні, що зветься обновленською чи синодальною Церквою, також не визнав обвинувачень нашої Церкви в ересі або розколі”.

Що ж ми читаємо в листівці, яку написав ієрей Григорій про Собор 1921 року? “За вихід зі складу Російської Православної Церкви, частиною якої понад 300 років була наша Українська Православна Церква, проголосувало 60 делегатів, а за те, щоб залишитися в лоні Матері — Російської Православної Церкви, віддали свої голоси 120 делегатів. Але ці 60 членів Собору і певна кількість людей, які стояли за ними, в основному із західних областей України, не підпорядкувалися рішенням Собору, тобто не підпорядкувалися волі Святого Духа, тому вчинили смертний гріх розколу, який, за вченням Святих Отців, не змивається навіть кров'ю. І тоді ж ними була проголошена т. зв. Українська Автокефальна Православна Церква”.

Та відкріємо будь-який шкільний підручник з Історії України і дізнаємося, що ще 25 червня 1919 р. згідно з рішенням Версальської конференції Польща отримала право окупувати всю Галичину, яка до того часу фактично була окупована розгорнутими проти українців польськими загонами, сформованими з польських поселенців у Галичині, військами Польщі та армії Генерала Йозефа Галлера, що була озброєна Францією і діяла переважно під командуванням французьких офіцерів. Після

Закінчення на с. 6

ЗМІЙНИЙ — ОСТРІВ АХІЛЛА

Унікальність Чорного моря пов'язана з тим, що воно — найбільше на нашій планеті водоймище, водна товща якого (понад 150 м) заповнена значним вмістом сірководню, де гине все живе, навіть бактерії... Ситуація не змінюється, хоча впадають у Чорне море найбільші європейські ріки — Дунай, Дніпро, Дністер: рівень його на 35 см перевищує рівень Середземного моря та Світового океану. Як вважають геологи, Чорне море утворилося близько 4,5 мільйонів років тому, і за цей період на дні Чорноморської западини накопичилося багато осадів, товщина яких сягає 14 км. За товщиною осадів Чорне море є одним із найглибших осадкових басейнів світу.

Особливістю його є й те, що воно майже не має островів, а ті нечисленні (Березань, Кефкен, Зміїний), які є, — дуже маленькі. Інші острови представлені мілинами та косами. Зі всіх чорноморських виспів єдиний острів Зміїний, розташований біля дельти Дунаю, має тектонічне походження. Його площа — всього 17 га, берегова смуга (1,973 км) майже на 25–40 м піднесена над рівнем моря. Круті й кам'яністі береги Зміїного справляють незабутнє враження. Дивно, що в найбільшій частині північно-західної частини Чорного моря, де простягаються піщані береги від “золотих” пляжів Болгарії, Констанци в Румунії, Приморського та Кароліно-Бугазу в Україні, примостився скелястий острів. Отож, дарма з ним пов'язано стільки легенд...

Перші писемні відомості про Чорне море дійшли до нас від стародавніх греків. Вони зафіксувалися в міфі про аргонавтів — за часів Ахейської Греції. Мешканців північних берегів Чорного моря під ім'ям киммерійців згадає у своїй поемі “Одісей” славновісний поет Стародавнього світу Гомер. Важливі свідчення про північні народи Східної Європи були подані легендарним грецьким письменником VII ст. до н. е. Арістеем Проконеським та географом VI—V ст. до н. е. Гекатеєм Мілетським. Відомо, що батько історії Геродот у V ст. до н. е. сам побував у Північному Причорномор'ї і залишив особливо цінну працю — “Історію”, у якій подав докладний опис Чорного моря та географію й життєпис народів, що жили в давнину на теренах України.

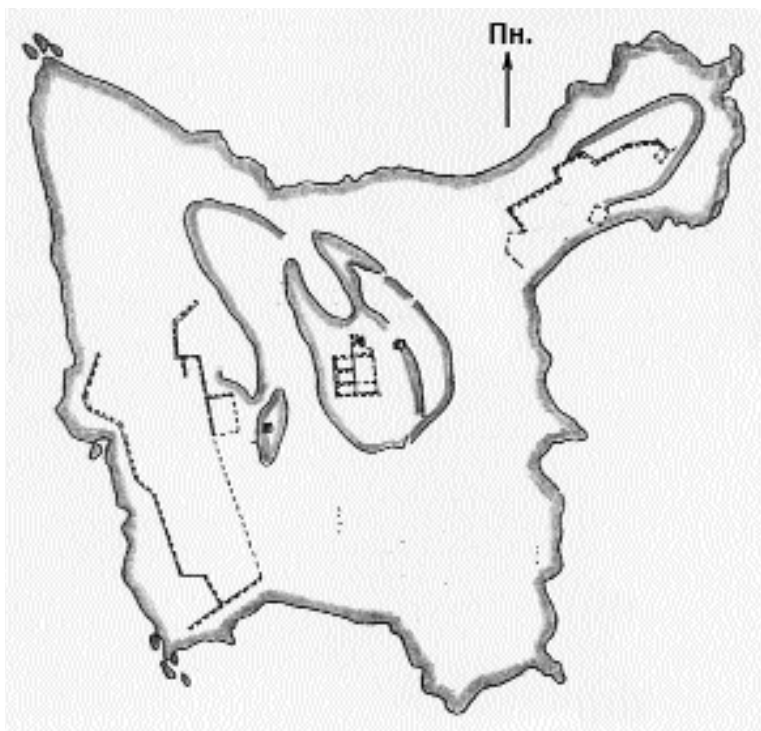
Зі стародавньої історії добре відомо, що в VII—IV ст. до н. е., внаслідок потужної грецької колонізації, на берегах Чорного моря з'явилося багато античних міст-колоній. На чорноморському узбережжі Болгарії були засновані такі міста, як Аполонія, Месембрія, Одесос; у сучасній Румунії — Калатія, Томі, Істрія; в Україні — Тірас, Ніконій, Ольвія, Калос, Лімен, Керкінетіда, Херсонес, Феодосія, Пантикапей; на Таманському півострові, який нині належить Росії, — Фанагорія, Гермонаса, Горгіпія; у Грузії — Діоскуріад і Фіасіс; у Туреччині — Трапезунт, Аміс, Синоп, Гераклея, Візантій та інші. Чорноморський регіон став великою частиною античної цивілізації I тис. до н. е., з якої, певною мірою, виросла і цивілізація Європи, і сучасна світова культура, наука й політика.

Плавання по Чорному морю вважалося справою важкою та небезпечною навіть для таких досвідчених моряків, якими були стародавні греки. До VI ст. до н. е. вони називали його “Понтом Аксинським”, тобто “Негостинним морем”, — через часті шторми і напади морських розбійників. Коли ж були встановлені вигідні торговельні зв'язки зі зміцнілими причорноморськими античними містами й Середземномор'ям, то його назва змінилася на протилежне значення

Тривалий час велися переговори між Україною та Румунією щодо закріплення сучасних кордонів, але основною перешкодою для підписання угоди був острів Зміїний. Румунія навіть висунула пропозицію вважати цей острів “скелею”, а не “островом”, що з правової точки зору докорінно скорочує права України на значну площу зони шельфу. Але ж Зміїний відомий ще 2500 років тому як острів, на якому розташовувалися “святий гай” Понтарха та храм володаря Чорного моря в “Скіфській землі” Ахілла. Храм належав не античним містам, розташованим на теренах сучасної Румунії (наприклад, недалеко була Істрія), а причорноморському міс-

ту Ольвія, що неподалік від Миколаєва. Рештки стародавнього храму, як і інші старожитності острова, вивчалися археологами Одеського археологічного музею, де зібрана найбільша колекція археологічних знахідок...

На думку науковців, Уряд повинен прийняти постанову про створення археологічного заповідника на острові, а Верховна Рада — рекомендувати урядовцям на дипломатичних переговорах залучити в якості доказів письмові, історичні та археологічні джерела про безперечну належність острова Зміїного Україні — з найдавніших часів.

План острова Зміїний, знятий Н. Критським у 1823 р. Посередині острова нанесений план храму Ахілла Понтарха

смертного Пелея. Що тільки не робила Фетіда — перетворювалася то на полум'я, то на змію, але весілля з Пелеєм усе-таки відбулось. Отож, єдиною її радістю став син Ахілл.

На жаль, ця радість була затьмарена застереженням Мойр про те, що Ахілл здійснив багато подвигів, однак загине, як простий смертний. Мати намагалася всілякими засобами змінити його долю, а щоб зробити сина безсмертним, навіть занурила немовля у води підземної річки Стікс. Але звідтоді Ахілл, ставши невразливим для зброї, мусив оберегти п'ятку, за яку тримала його мати.

Виховував Ахілла кентавр — міфічна істота з головою людини та тулубом коня — Хірон. Намагаючись зробити Ахілла витривалим, відважним, справжнім багатирем, Хірон годував його мозком ведмедів, печінкою левів, навчив досконало володіти різноманітною зброєю. Уже шестирічним Ахілл зміг у поєдинку звалити лева, наздогнати оленя. Тож не дивно, що у Троянській війні цей герой здійснив багато ратних подвигів. Але на десятому році змагань він змушений був покинути поле битви. Трапилося це

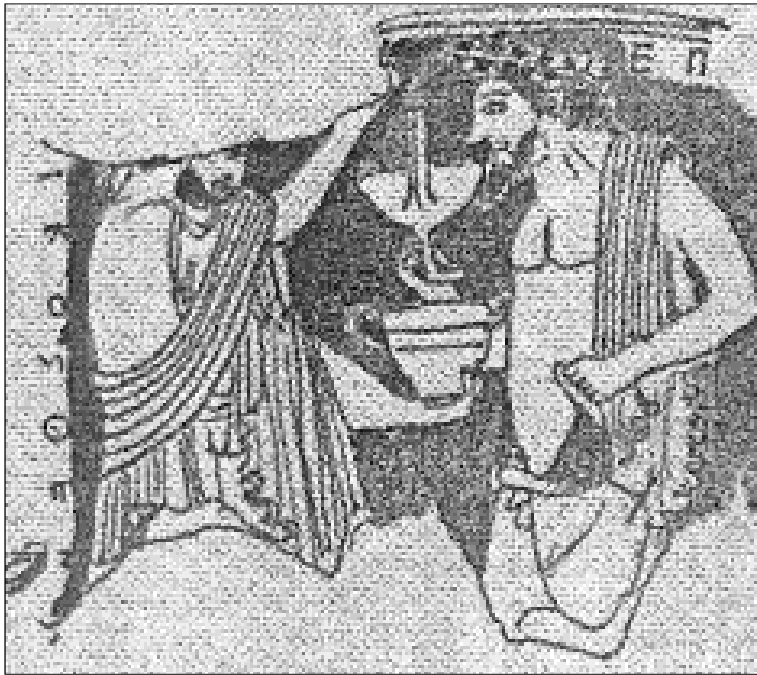
ТУТ АХІЛЛ І ОЛЕНА СПРАВЛЯЮТЬ БЕНКЕТ...

“Понт Евксинський” (“Гостинне море”).

У Середземному морі, де багато островів, плавання було легшим — від острова до острова. У Чорному ж морі кораблі греків просувалися здебільшого вздовж узбережжя. На шляху до північних берегів Чорного моря, біля дельти Дунаю, ними й був помічений дивовижний острів, що носить нині назву “Зміїний”, (елліни називали його “Левкі”, тобто “Білий”). Тут греки й побудували храм на честь володаря Чорного моря Ахілла Понтарха. Згідно з епіграфічними даними, храм спорудили, як уже було сказано, греки з північнопричорноморського міста Ольвії.

ЧОМУ САМЕ АХІЛЛ?

Ахілл — добре відомий (міфічний?) герой стародавніх греків, подвиги якого яскраво оспівав у своїй “Іліаді” Гомер. У XII ст. до н. е. між греками-ахейцями та Троєю, що її руїни дослідив Г. Шліман на малоазійському березі Туреччини, виникла війна, спричинена викраденням сином троянського царя, красенем Парисом, найвродливішої жінки — дружини спартанського царя Менелая — Олени (Прекрасної). У цій війні, згідно з міфом, були задіяні майже всі головні боги еллінів: Зевс, Гера, Афродіта, Афіна та інші. Зібравши величезне військо, греки подалися до Малої Азії та почали облогу Трої. Одним із головних героїв цієї війни і став непереможний Ахілл, син

Уламок чорнолакової вази з розписом грецьких майстрів Епиктета та Нікосфена. Кінець VI — початок V ст. до н. е.

Пелея — царя мірмидонян у Фтії (Фесалії) та морської богині Фетіди. Цей шлюб для богині був небажаним, бо її добувалися багато олімпійських богів, серед них — бог морів Посейдон і навіть сам Зевс. Але віщуни напроорокували, що коли Зевс вступить у шлюб із Фетідою, то народжений нею син буде сильнішим від батька. Тоді-то Зевс і вирішив віддати її за простого

з вини аргоського царя Агамемнона — головного командувача греків, який забрав у Ахілла улюблену полонянку Бресіду. Сварка Ахілла та Агамемнона завдала “ахейцям численних мук”. Троянці, використавши відсутність Ахілла, відтіснили греків до самого моря та почали підпалювати кораблі, аби перекрити їм відхід. Що тільки не робили греки, аби змусити Ахілла взятися до зброї,

ІСТОРИЧНИЙ ДЕТЕКТИВ

але той був неблаганний. Щоправда, він дозволив Патроклу, своєму другові, битися з троянцями, віддавши навіть власні обладунки. Патрокл зумів відбити напад троянців, але сам загинув.

Знову зажурилися греки, бо віщуни сказали про повну поразку, якщо на поле битви не вийде Ахілл. І він забув образи, завдані йому, пообіцяв помститися за смерть Патрокла. На прохання Фетіди сам бог вогню та ковальського ремесла Гефест викував Ахіллові надзвичайні меч та щит. До самих воріт він переслідував троянців, багато з них загинуло б, якби бог Аполлон не спрямував раптом ворожу стрілу у вразливу п'яту Ахілла... Сімнадцять днів оплакували героя греки та богиня Фетіда. Не бажаючи, щоб син згорів на поховальному вогнищі, мати викрала його тіло. Бог моря Посейдон підняв із дна морського у Понті невеликий острів та дозволив матері поховати тут сина. Так немовби і з'явився Зміїний на Чорному морі.

Красу цього острова оспівували такі найвизначніші поети античності, як Арктин Мілетський (VI—II ст. до н. е.), Піндар (IV—III ст. до н. е.), трагік Евріпід (III ст. до н. е.) та багато інших. На берегах Понта Евксинського героя зробили богом-володарем Чорного моря, “Ахіллом Понтархом”, а в Ольвії на його честь спорудили храм. Ясна річ, однойменний храм був споруджений і на Зміїному.

Давньогрецький поет Алкей (VII—VI ст. до н. е.) називає Ахілла “володарем землі скіфської”. Культи Ахілла прославили і острів — згідно з легендами стародавніх греків, сюди потрапили й душі його друзів — героїв Троянської війни: Патрокла і навіть Олени, через яку точилася війна. Саме тут відбувся і їхній шлюб. До речі, сам Посейдон з Амфітрітою, всі Нерейди та всі боги, покровителі річок, що впадають у Меотиду (Азовське море) та Понт Евксинський (Чорне море) брали в цьому участь.

Історія острова обростала все новими міфами та переказами. Розповідали, що на острові живуть білі птахи, які стережуть гай святих дерев. Людям, що плавають просторами моря, не забороняється ступати на острів, бо він є притулком для мореплавців та мешканців, які живуть на берегах Понту, — еллінів та варварів. Хто ж пристав до острова, повинен по заході сонця зробити жертвоприношення та повернутися на корабель, не ночуючи тут, а якщо дме попутний вітерець, то треба вирушати в дорогу, бо саме в цей час якраз і справляють свій бенкет Ахілл та Олена, співаючи про взаємну любов, про Троянські війни та самого Гомера.

Ахілл сповна насолоджувався поетичним даром, переданим йому музою поезії Калліопою... За іншими міфами, він одружився на острові зі жрицею племені таврів Іфігенією, якій боги дарували безсмертя. Іфігенія була дочкою царя Агамемнона, котрий образив богиню — володарку звірів Артеміді, убивши її лань. У відповідь на це розгнівана Артеміда послала на грецький флот, що плив до Трої, ураган. Агамемнон спокутував свою провину тим, що приніс у жертву свою дочку. Богиня пожаліла її, підмінила жертву ланню та віднесла Іфігенію у Тавриду — Сучасний Крим; тут вона стала головною жрицею таврів. І тут у неї палко закохався Ахілл... Він біг за нею до самого Криму — так виникла Ахіллова коса (“Ахіллів біг”), що зветься зараз Тендрівською косою.

Далі буде.

● **Іван ЧЕРНЯКОВ,**
кандидат історичних наук

Продовження.
Початок у ч. 29 за 2003 р.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Керівники українського уряду намагалися помірковано запроваджувати колективізацію. Це викликало неприховане роздратування Сталіна. У постанові ЦК КП(б)У та Раднаркому України від 25 грудня 1929 р. планувалося до жовтня 1930 р. усунути 21,6 % орних земель. Але вже через 10 днів ЦК ВКП(б) ухвалив максимально прискорити темпи колективізації, аби закінчити її до 1932 р. І на жовтень 1930 р. було усунуто не 21, а 70 відсотків усіх орних земель.

Хто ж здійснював цей кріпосницький визиск на місцях?

Левко Копелев — колишній активіст, що згодом розкався, — задує у мемуарах (видрукуваних на Заході) думку, висловлену 1932 року його знайомим — агрономом: “Деякі з них (хосподарів, оголошених тоді куркулями. — В.П.) — герої Червоної Армії, ті самі хлопці, що брали Перекоп і мало не взяли Варшаву. Вони осіли на землі й пустили міцне коріння. Розбагатіли. Лише той, хто не трудився, залишився бідняком. Саме ті, які й на чорноземі не могли виростити нічого, окрім бур’яну, не могли надіти молока від племінної корови. Вони-то потім і верещали про класового ворога, що жиріє на їх поті й крові”.

Такі “революціонери” виявилися надто корисними режимові. І от настало царство можновладних холуйів, бо верховний тиран розумів — тільки на них утримується його трон.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

Яків Менакір (з 1929 р. жив у селі Котюжанах на Вінниччині) згадує в мемуарах, що побачили світ на Заході, про тодішнє сільське керівництво: “Партійний осередок в селі Котюжани складався не більше, ніж з шістнадцятих членів та кандидатів партії, і його постійно очолював Павло Полотнюк. Комсомольський осередок був трохи більший — коло тридцяти осіб. Не всі члени партії та комсомольці були завзятими прихильниками колективізації. Деякі з них належали до заможних селян, так званих середняків, і намагалися співпрацю з владою вберегти себе і свою родину. Опинившись у зграї злочинців, вони слухняно виконували всі накази.

Місце, де збиралися сільські більшовики й комсомольці, було дещо незвичне. Вони вподобали кілька кімнат у великому палаці поміщика Ценіна. Там перебував Котюжанський робфак, на якому навчалися переважно молоді жінки й дівчата. Цю молодь більшовики часто використовували як статистів на всіляких зборах, на які важко було зігнати селян. Таким чином на цих зборах вдавалося одержати кілька десятків голосів на підтримку тих ухвал, які ставилися на голосування.

Серед партійців та комсомольців не було таких, що відмовлялися від доброї чарки та закуски. Усе це вмів добре організувати директор робфаку Соколов.

Це робилося за рахунок “столовки” — ідальні для студентів робфаку. Інколи пиятику влаштовували коштом невеликої групи заготівельників Одеської заготівельної контори; вони діяли в тій місцевості і Котюжани мали місцем свого постійного перебування.

Усі ухвали партійного осередку обговорювали вночі, коли село спало. У палаці збиралися більшовики й комсомольці, ухвалювали рішення, а потім відбувалася пиятика. Ранком, ще вдосвіта, зграя похмелялася і розповзалася селом виконувати ухвалене рішення — найчастіше черговий злочин. Так було від початку 1929 і майже до кінця 1938 року. Час від часу між одним з членів зграї та студенткою робфаку зав’язувався черговий роман, який звичайно закінчувався скандалом. У таких випадках ученицю (найчастіше, вагітну) намагалися стиха виключити з робфаку й усунути з села, а партійний члн комсомольський актив, певна річ, виходив сухим з води”.

Та не всі виявилися холуями. Проти закріпачення народу протестувало українське керівництво. Батогом і прямином, а потім і кинджалом у спину його поступово примусили замовкнути. Протестувала інтелігенція. Її розчавили рішуче і безжалюно, зразу ж.

Уже навесні 1930 р. в Харкові було інспіровано гучний судовий процес проти СВУ (Спілки визволення України) — нібито контрреволюційної організації, якої насправді ніколи не було. Сьогодні вже офіційно доведено, що СВУ вигадана в урядових та енкавєсєвських кабінетах у Москві. Проте тієї вигадки було досить, щоб засудити у відкритому, галасливому процесі 45 знаних науковців, письменників, юристів до різних термінів ув’язнення, де абсолютна більшість їх незабаром і загинула. До речі, керівником тієї організації чекісти „призначили” видатного літературознавця, нашого земляка, академіка

Сергія Єфремова. Ще 5 тисяч інтелігентів було репресовано за участь у тій же неіснуючій СВУ, тільки вже негласно.

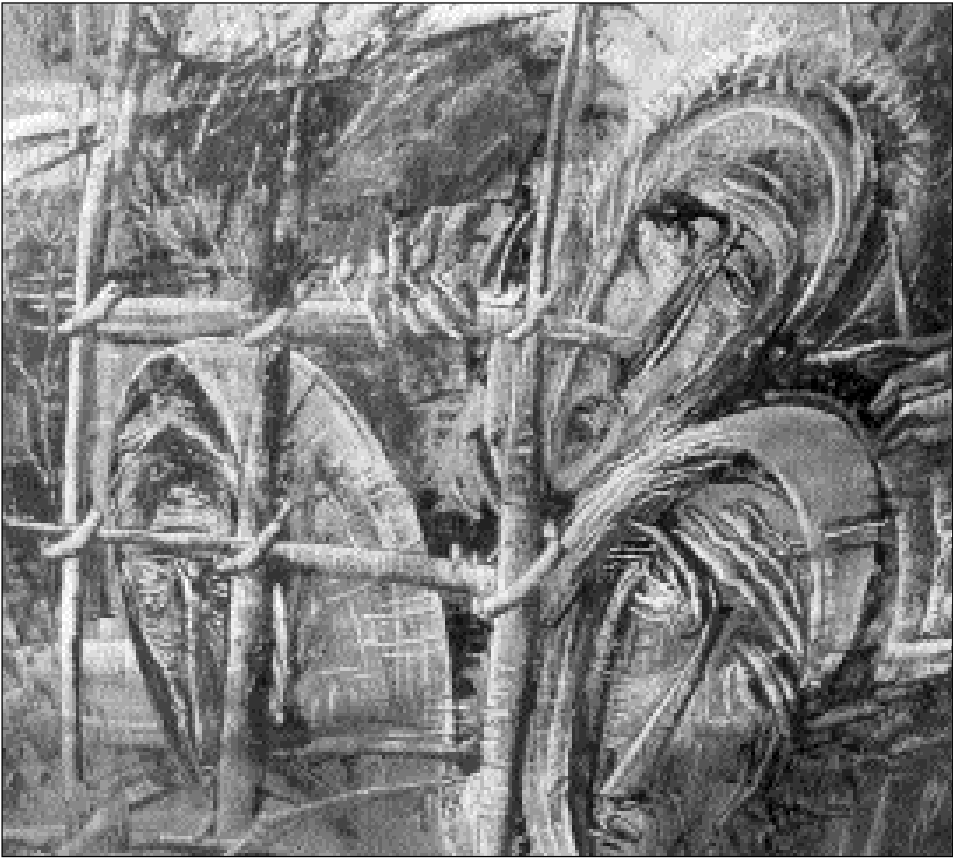
Хай скажуть самі за себе хоча б такі цифри: до 1930 р. в Україні друкувалося 259 письменників. Після 1938 року з них — 36. За цей час, за неповними даними, розстріляно — 17, наклали на себе руки — 8, ув’язнено в таборах — 175 (більшість їх там і замордовано), 16 зникли безвісти, 7 померли своєю смертю.

А тим часом колгоспно-кріпосницька система, тільки народжуючись, уже зазнавала краху. Начальницькими циркулярами, погрозами, катуваннями можна залякати, зламати хлібороба, але примусити його самовіддано працювати на тепер уже чужій землі — ніколи. Як наслідок, з 1928 до 1933 року рівень сільськогосподарського виробництва знизився вчетверо і продовжував спадати.

СТАТИСТИЧНА ДОВІДКА

1930 року Москва збільшила хлібозаготівлі в Україні на 11,5 % порівняно з 1926—1927 роками. З урожаю 33,1 млн. т було забрано 7,7 млн. т. Такий же план було накладено й 1931 року, хоча колективізація зменшила врожай, який становив 18,3 млн. т. При цьому, за офіційними даними, 30—40 відсотків його було втрачено при збиранні. З фактичного збору 1931 р. в 11—13 млн. т. владі вдалося забрати 7 млн. т.

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Виходьте, ви ж люди... Художник Валерій Франчук

Започаткована “Просвітою” та Українською народною партією громадсько-політична акція вшанування жертв голодомору в Україні, що розпочалася 15 липня у Києві та Каневі, тривала в Черкасах, Чигирині, Кременчуці, Миколаєві, Херсоні, а завершилася 20 липня у Севастополі. На черзі — нові акції, покликані повернути увагу суспільства до трагедії етноциду, що спіткала наш народ у XX ст.

Таким чином, селянам для споживання залишилося в середньому по 112 кг зерна на душу.

Врожай 1932 р. був 13,4—14,7 млн. т., але втрати становили 40—50 %. Однак Москва наклала план хлібозаготівель 6,6 млн. т, хоч могла забрати з цього лише близько 5 млн. т. Тому на душу населення в УСРР для споживання лишилося в середньому по 83 кг хліба.

Керівництво Української Соціалістичної Радянської Республіки буквально благало Москву про зниження плану хлібозаготівель, попереджуючи, що Україна в критичному стані. Але Сталін безжалюно йшов до мети. В липні 1932 року він відряджає на III Всеукраїнську конференцію КП(б)У Молотова і Кагановича. У відповідь на скарги одного з лідерів українських комуністів Миколи Скрипника, що в селян “уже нема чого більше забирати, тому що все вичищено під мітлу”, сталінські емісари заявили: “Жодних поступок чи сумнівів щодо питання виконання завдань, поставлених партією і радянським урядом перед Україною, не буде”.

І це в той час, коли план вирощення зерна було виконано на 30 %, картоплі — на 25 %, овочів — на 26 %.

І ось, щоб упокорити селян, примусити їх стати тягловим бидлом, кремлівська кліка зважилася на сатанинський злочин — планомірне винищення за одну зиму мільйонів людей. Розпочалася тотальна війна, жорстокішою за яку не знав світ: людей не рубали, не стріляли — у них просто забрали всю їжу, оточили військами і спокійно дивилися, як вони повільно, у нестерпних муках конають з голоду.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 1932 р. урожай гарний уродив. Але все що було — відібрали. У нас сім’я велика була, то всі пішли на той світ. У колгоспі люди, як мухи, мерли — узяв наряд, поїхав у поле, там і кінчився. Стоять воли, а він мертвий. Мене чоловік знайомий врятував — завфермою був, то й мене в радгосп узяв фураж підвозити. То хоч і воші годував, але пухлий не був — пайок давали.

Той завфермою і батькові передавав:

— Іди в радгосп.

— Дітей не покину, — уперся батько. Прибігав я в неділю додому воші випарювать — верст 4 було з радгоспу. Лду степом — валяються люди то тут, то там. А дома брати лободу варять у бляшанках. Бувало, бурячок украду — принесу додому. І цілюють, і плачуть. Потім приходжу — вже немає когось із хлопчиків чи дівчаток. Тоді не стало нікого. То я вже додому не ходив.

голоду людям обім’ятій і з’їдений колос — уже надія не померти сьогодні”.

Прибувши в Москву, Молотов доповів про цей дивний саботаж Сталіну. Той страшенно розгнівався. А незабаром після цього, 7 серпня 1932 року вийшов так званий “закон про три колоски”. Цей закон приписував властям карати кожного, хто зірве на колгоспному полі хоч би три колоски. Заставали за такою “крадіжкою” переважно дітей, найчастіше їх убивали на місці.

Трохи в кращому становищі опинилося місто. Там був невідгінний мор, адже московський комуністичний режим збирався пожерти світ, спираючись саме на військову й індустріальну могутність. Ще з 1929 р. в містах запроваджено карткову систему. Норми хліба були переважно такими: 200 грамів для непрацюючих, 400 — для службовців, 600—800 — для робітників денно. Люди вистоювали за хлібом часом по кілька дів, і далеко не завжди “доходила черга”. Згодом для робітників на великих заводах відкрили фабрики-кухні, де їжа була краща, а черги менші. Та існували ще, причому весь час, навіть навесні 33-го, заховані від людських очей спецрозподільники для комуністів-апаратників, працівників НКВС, командного складу Красної Армії. Там було все без обмежень...

Уперше в історії село вимирало з голоду, а місто мало харчі. Украй виснажені люди рвалися в міста, навіть в інші республіки, щоб урятуватися від наглої смерті, дістати хоч шматочок хліба вмираючим дітям. Та ось 2 грудня 1932 р. ухвалою ЦВК ССРСР запроваджується єдина паспортна система. Хлібороби паспортів не одержали, що було юридичним підтвердженням ставлення властей до селян як до “контрреволюційного класу”. Тепер їм суворо заборонялося залишати своє село. Невдовзі селянам заборонили працювати на фабриках і заводах, на шахтах. Тих, що працювали там досі, повертали під конвоєм додому на голодну смерть.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Восени 1932 року мій батько, мати і нас четверо дітей виїхали до Московської області. Батько працював сторожем у радгоспі неподалік від Москви. Але весною 1933 року нашу родину органи НКВС силою заставили вернутися на Україну. Батька заарештували там же, у Московській області, і вислали в Мурманськ на примусові роботи. Брата Юхима якось пожаліли і відправили в будинок безпритульних у Томську. Менші мої брат і сестра померли з голоду тут, у Багачівці, коли вернулися”.

(Зі свідчень Марфи Леонтіївни Медведенко, 1919 р. народження, мешканки села Багачівки Звенигородського району Черкаської області)

На станціях та дорогах, що вели до міст, з’явилися спеціальні охоронні загони. Кордон із Росією перекрили війська НКВС, які стріляли в натовпи селян, що тікали від Голодомору.

“Народився я 1923 р. в сім’ї середняка. У батька й діда було 2 корови, 2 коняки, 4 десятини землі. З початком колективізації забрали поступово в нас усю худобу. Безперервно обкладали податками, а тоді і з хати забрали все — і подушки, й навіть ганчірки. Зосталися голе ліжко й порожня скриня, бо не проходили у двері. У жнива 1932 р. була ще купка зерна, намолоченого у клуні, але його забрали одного дня в серпні місяці. А тоді ще ходили зі шпичками і шукали хліб скрізь — і в печі, і під полом, і в горді. Та нічого вже їстівного у дворі не було. Однак продподаток продовжували носити і вимагали його виконання. Батько чогось не хотіли йти в соз, хоч мулярували в радгоспі.

Зимому нічим було протопити в хаті, стіни позеленіли від моху і вільгості. Я ходив тоді у 2-й клас. Спали всі на печі, без ряднини, без соломи. Мама заслабла від недоїдання. Уже й бабуса лежали дуже слабі, дуже побивалися, як забрали останню корову. Дід були трохи міцніші, то хоч води в хату вносили. Дві сестри — старші од мене на 1 і 2 роки — стали здирати кору з лип і товкти у ступі на млинці. Потім і кори не стало — липи голі стояли по всім селі.

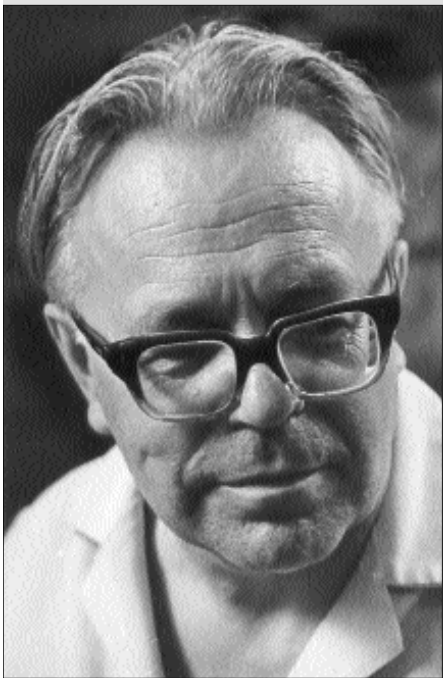
Люди почали пухнути і вмирати. Вмерли наша бабуса, дідуся опухли і вмерли через два тижні. Умерла найстарша сестра моя Ганя. Мама все, що можна було їсти, віддавала нам із сестрою і в березні померла. Зосталися ми втрех. Батько, я і сестра Антося. Батько впросив директора радгоспу, щоб узяти нас із собою на роботу (він мурував цегельню за 3 км від радгоспу). Ми із сестрою насилу туди доходили, щоб увечері попоїсти в ідальні супу з буряків (давали півлітра)”.

Далі буде.

● **Василь ПАХАРЕНКО,** член “Просвіти”, м. Черкаси

МИКОЛА ЛУКАШ, МІЙ НАЙБЛИЖЧИЙ СУСІДА

Думається, кожен, кому пощастило спілкуватися з Миколою Олексійовичем Лукашем, і досі перебуває під впливом теплового погляду його привітних очей, притишеної, але досить виразної і приємної для слуху його мови. Ще під час навчання в університеті чув немало цікавого про нього від старших колег і викладачів як про унікального, талановитого перекладача, а ближче познайомився тільки влітку 1968 року, коли сама доля зробила нас найближчими сусідами в ційно зведеному будинку Спілки письменників України по вулиці Суворова, 3. За двадцять років тих зустрічей і розмов у нас було стільки, що можна написати цілу книгу, та розповім наразі тільки про декілька епізодів.

У ті роки в нашому будинку мешкало близько тридцяти письменників різного віку, різних обдарувань, різних характерів. Одні місяцями не з'являлися на людях, інші щодня в побудіну пору, а ще частіше — надвечір'я збиралися у парку Слави і, ру-

шаючи улюбленим маршрутом — алеями, доріжками, простували до оборонних стін Києво-Печерської лаври, де у затінку дерев гомоніли. Там часто можна було зустріти Миколу Лукаша, Анатолія Костенка, Василя Бережного, Валентина Лагоду, Євгена Гуцала, Михайла Рубашова і багатьох інших. Микола Олексійович умів цікаво розповідати і, як справжній інтелігент, терпеливо, уважно слухати, ніколи не перебиваючи співрозмовника. А вже після виключення зі Спілки його все частіше можна було побачити самотнього біля будинку чи десь на алеях парку, а то й біля Дніпра.

Він завжди охоче ділився своїми думками про мої поетичні чи прозові твори, цікавився, як працюється, як дружина, діти. Уся наша родина пишалася знайомством із видатним майстром слова і мужньою людиною, яка подала голос на захист Івана Дзюби та інших правозахисників у страшні часи тоталітаризму. Микола Олексійович умів широко, по-справжньому радіти творчому успіхові інших письменників, митців. Він, для прикладу, одним із перших привітав мене в 1968 році із виходом роману "Грань", який наступного року перевидали в США, також із появою моєї статті "Собори душ людських" про роман Олеся Гончара. Коли мене звільнили з посади відповідального секретаря газети "Літературна Україна" і я розповів йому, як це брутально було зроблено після вказівки із ЦК КПУ на президії правління Спілки письменників України, він поклав мені руку на плече, побатьківському став заспокоювати: "Олесю, не переживайте, ви вчинили правильно і мужньо. Ви ні серед п'яти критиків, які першими сказали правдиве слово про Гончарів "Собор", це — виклик системі. Проминуть роки і ви будете пишати своєю статтею. А робота знайдеться..." Все так, тільки влаштуватися на роботу було дуже важко і ходив я серед безробітних до 1984 року.

Декілька слів про умови. Нелегко працювалося Миколі Олексійовичу, і не тільки тому, що жив він у постійній матеріальній скруті, мешкав у тісній однокімнатній квартирі, де навіть кухню "окупували" книжки. Часто і знайомі колеги відбирали у нього багато

дорогоцінного часу, я вже не кажу про молодих неофітів, які без попередження просто з'являлися на порозі, вимагаючи виділити для них хвилину-другу, що, зрозуміло, перетворювалися на години. Ще більше часу відбирали приховані недоброчини, які надсилали свої брудні анонімки. Було немало й таких, з якими Микола Олексійович не хотів бачитися, а особливо у своїй квартирі. До нашого будинку навідувалася часто і так звана кололітературна братія, що звикла до єдиного — добре випити за чийсь рахунок і годинами марнувати час пустими балачками. Внаслідок до мого сусіда один колишній його землячок. Довго терпів його Микола Олексійович і врешті перестав відчиняти для нього двері. Непрошеному гостеві не сподобалася така переміна, — наступного разу приходив нападнику і після безуспішного гримання у двері став погрожува-ти: "Лукаш, відчини по-доброму, а то я всім розкажу, хто ти є. Чувеш? Я знаю, що ти вдома, я бачив світло у вікні..." Двері, звісно, не відчинялися, і тоді на весь поверх лунали непристойні, лайливі слова, погрози: "Ах ти, петлюрівець... я тобі ще устрою". Одного разу я присоромив цього нахабу, вимагаючи, аби він залишив у спокої Миколу Олексійовича.

Згодом Микола Олексійович сказав, важко зітхаючи: "Дарма ви заговорили з ним, тепер він і вам не дасть спокою". І справді ще не раз появлявся той чоловічок на дев'ятому поверсі, по черзі гримав у двері то до "петлюрівця", то до "бандерівця", погрожуючи всім розповісти, хто ми є насправді, і нині він ще має нахабність, зустрівшись на вулиці,

вітатися чи починати розмову про те, який у нього геніальний земляк і як він шанував його... Нехай Бог буде йому суддя.

В останній рік життя здоров'я Миколи Олексійовича дуже погіршилося. Стривожилися друзі, колеги, радили чимшвидше лягти на обстеження. Була ще наша остання зустріч... Наступного разу я вже їхав до Миколи Олексійовича на цвинтар. Там зібралися рідні, друзі, колеги, щоб пом'янути його. Щирі сердечні слова говорили Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк і ще хтось, не пригадую. Мабуть, тільки тоді ми всі відчули, якої неоправданної втрати зазнала українська література, наша культура, увесь український народ.

Проминуло небагато часу і в квартирі № 31 з'явилася сестра Миколи Олексійовича Парасковія. Вона часто заходила до нас, бідалася за долю квартири, яку тодішній профком вирішив надати іншому письменникові. І тут виникла проблема: куди примістити велику книгозбірню, меблі... Як і друзі, колеги небіжчика, я підтримував ідею створення меморіальної квартири Миколи Лукаша. Однак ніхто з тодішнього керівництва Спілки не пристав на таку думку, мовляв, музей треба буде відкрити в будинку в Крелеві на Вулиці, де народився письменник.

Переконавшись, що квартира незабаром матиме нового господаря, Парасковія Олексіївна ще більше розхвилювалася, щовечора приходила до нас, запитувала: "Що робити з книгами? Комісія з творчої спадщини радить найкраще передати книгозбірню науковій бібліотеці". Тоді я, працюючи редактором поезії у видавництві, не міг чимось зарадити у такій важкій справі. Свою допомогу виразив в іншому. Побачивши, що майже на всіх книгах немає ні факсиміле, автографа, ні будь-якого знаку, що вже сприяло б їх розпорощенню у майбутньому, порадив замовити у майстерні печатку "Книгозбірня Миколи Лукаша". Невдовзі така печатка була виготовлена і вже наприкінці першого дня сестра прийшла до нас, показуючи сині від пасти руки: "Ой і багато тих книг у Миколи..." Це була нелегка праця, але саме завдячуючи їй, тепер кожна книжка засвідчувала, що то його власність.

Віритися, із часом стане легше жити в незалежній Україні, про яку так мріяв Микола Олексійович, стане заможнішою наша держава і достойно буде вшановано одного з найталановитіших майстрів українського слова, буде опубліковано всю його спадщину, з'являться вулиці, школи та бібліотеки, названі його ім'ям.

● Олесь ЛУПІЙ

У ПОШУКАХ ГЕРОЯ "ПЕРЕХІДНОЇ ДОБИ"

Творчість цього прозаїка давно привертає увагу читачів. Аби втаємничити і Вас, шановний друже, пропонуємо Вашій увазі скорочену передмову Віктора Міняйла до книжки оповідань А. Гая "Блаженна Марія", що вийшла торік у Білоцерківському видавництві "Буква". До речі, письменники Київщини на своїх зборах обрали Анатолія Гая головою обласної Спілки.

Не треба довго доводити, що в кожному письменникові притаївся проповідник. Як і в кожному проповідникові аж кипить та не збігає письменник. Св. Іван Богослов був у миру геніальним письменником, і навіть сам Господь наш Ісус Христос для просвітлення наших убогих умів складав повчальні притчі, які не старіють уже дві тисячі літ. І сьогоднішній літератор, змальовуючи наш суперечливий, складний час, не може обійтися без своєї власної оцінки суспільних явищ, щось із них засуджуючи, а щось схвалюючи, тобто викладаючи свій морально-етичний ідеал.

Але суспільне буття не залишається незмінним і в розвитку своєму зазнає революційних чи еволюційних змін, між якими, хоч як судити, а певний час триває "перехідна доба". Речник суспільної свідомості — письменник, якому випадає обмірковувати цей складний відрізок часу, зазнає великих творчих труднощів, бо, вильняючи паростки нового, ранишся об пересохле коріння старого...

Ось перед нами книжка оповідань досвідченого й, треба сказати, обдарованого письменника Анатолія Гая, творча доля якого склалася майже в згадану "перехідну добу".

Уся книжка "Блаженна Марія" написана автором дуже спостережливим, добре знаючим предмет опису, з майстерними діалогами, які свідчать про потенційні можливості Анатолія Гая і в драматургії — без описових надмірностей, без жодного слова фальші. Під кращими оповіданнями, як то: "Блаженна Марія", "Мічений", "Березовий сік", "Царське полювання", "Рій", підписався б найдосвідченіший майстер.

За кожною книгою автора — нештатна життєва ситуація, в якій він був не лише спостерігачем, а безпосереднім учасником подій, часто дуже небезпечних. За кожною — важка праця. Та найважче писалась ось ця, вистраждана книжка "дорослих" оповідань — роздуми про пережите народом, про втрачені ілюзії покоління, про невизначене майбутнє української нації й прихислених нею народів, про існування люду без видимих ідеалів.

А може, це просто авторський художній засіб — методом виключення примар темного царства підводити читача до випробування протягом двох тисячоліть ідеалів Христа?..

● Віктор МІНЯЙЛО, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка і премії ім. А. Головка

Нещодавно у Київському видавництві "Довіра" з'явилася нова книга. Словник-довідник "Фразеологія перекладів Миколи Лукаша" за редакцією О. І. Скопненка та Т. В. Цимбалюк. Над виданням працював Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Це чи не перша в історії вітчизняної лексикографії книга, яка найповніше описала індивідуально-авторські вживання фразеологічних одиниць, приказок та прислів'їв. Їх до словникового реєстру ввійшло понад 6 тисяч. Погодьтеся, що це — немало.

Закінчення.
Початок у ч. 2 за 2003 р.

Сусіди мерли щодня. У Дмитра Гаврилюка (якого прозивали Англійцем, бо до 1930 р. жив в Англії) було п'ятеро хлопців і троє дівчат. Хлопці були здорові, як дуби, але вже почали пухнути.

Наш батько також раніше їздив на заробітки в Усуйрський край. Привіз звідти срібних грошей 1925 року випуску. От вони й договорилися з нашим родичем дядьком Серафимом, та й поїхали в город. Там у “торгсині” (“торгсини” — спеціальні крамниці, де за коштовності можна було придбати їжу, у такий спосіб держава забирала у народу останні недограбовані реквізіціями цінності.— В. П.) купили за те срібло 2 мішки висівок і вночі, щоб ніхто не бачив, приїхали додому. То вже з Англійців тільки один Сашко остався живий, а то всі померли — і батько, і мати, і діти. А Олексійка вбив сусіда, бо хлопечє заліз до нього в хату і виїв суп, що стояв у печі.

Ми ж рятувалися цими висівками від пухлини. Декого рятувала наша річка — Гірський Тікич, там люди вигрібали граблями равликів, смажили їх і їли. Багато хто з них на річці й помирав, і вода підхоплювала їх, пухлих, та й несла аж до Буків”.

(Зі свідчень криворіжця Михайла Юхимовича Команчука, що народився і пережив Голодомор у селі Вороному Жашківського району Черкаської області).

“Нестерпно, боляче бачити голодну смерть рідних та близьких людей, засуджених владою на страхотливі муки, — із тріщин обезкровленого, брезклого обличчя та тіла невпинно тече рідина. Це вже безпомилкова ознака швидкого кінця.

Особливо багато померло односельців у березні — травні 1933 р. Майже щоранку на однокінній грабарці вивозили до цвинтаря по декілька мерців. Копати глибокі ями для поховань не було кому. Їх глибина сягала не більше одного метра. Знявши з ручиць дошку, мерців штовхали до ями, не засипаючи землею, аж поки не наповниться всередині. І ніяких плачів, обрядів. Усіх хоронили без домовин, їх не було з чого і кому виготовляти.

Наша сім'я із 6 їдців лише чудом вижила, але й ми втратили дідуся Пилипа, якому виповнилося тоді лише 55 років. Він, пасучи колгоспних овець, так і помер на підгір'ї. А дядько Федір ліг недалеко від переповнених зерном паггаузів біля станції Пальмира, куди він дійшов, щоб зібрати жменю зерна, яке висипалося крізь щілини зернохосвищ. Ще теплим його сьак-так зарили біля залізничі чужі люди...

Відчуваючи смерть, люди свідомо чи несвідомо найчастіше вилазили з хат, сідали коло воріт чи під тинном. Так і конали сидячи”.

(Зі свідчень Олександра Пилиповича Батіра, що народився 1916 р. в селі Богуславець Золотоніського району Черкаської області).

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Уряд УСРР продовжував протестувати проти винищення народу. 24 січня 1933 року спеціальна постанова ЦК ВКП(б) засуджує діяльність українських комуністів. Без згоди ЦК КП(б)У Кремль надсилав другим секретарем ЦК КП(б)У і фактичним диктатором України Павла Постишева. Разом з тим довіреними людьми Сталін заміняє керівників Дніпропетровської та Одеської областей, начальника НКВС України, а також надсилає 15 тисяч “крєпких, испытанных большевиков”, щоб зламати опір місцевих властей.

Уряд України благав Постишева зробити останню спробу врятувати людей від неминучої загибелі — видати колгоспникам відібраний у них хліб, який залишився на елеваторах, звідки його вивозили на продаж за кордон. У відповідь диктатор заявив: “Не може бути й мови про допомогу держави доставками зерна для сівби. Зерно повинні знайти й засіяти самі колгоспи...”

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 33-му люди мерли чорно. Був я конюхом тоді. Якось бригадир (усе “чтокав” — росіянин був) каже:

— Отвезі деда Андрона на кладбіще.

Я зайшов у хату, а він скоцюрблений лежить, голий. Злякався я і тікаю. А тітка:

— Підожди.

Найшла рядно, загорнула діда, винесли ми його вдвох і поклали на віз. По дорозі люди кричать:

— Підожди!

Винесли ще бабу і дівчину...

Набралося повний віз трупів. Довіз їх, ніхто й не проводив. На кладовищі саме зрізали хрести — одвозили на дрова в Кіровоград. Ледве знайшов яму — хтось викопав уже. Під'їхав конячиною, підважив, лягнули вони в яму, як оселедці. Хто закопував — не знаю. Я тоді вивговорив бригадиру, і більше він мене не посилав...”

(Зі свідчень Степана Омельковича Мачака, 1912 р. народження, із села Розумівки Олександрійського району Кіровоградської області).

“Один чоловік, Селифон Воронюк, зробив візок, сам впрягався в нього і збирав по селі трупи. На кладовищі викопали кагат, у який звозили померлих. Він не засипався, трупи розкладались, стояв сморід. А Селифон привозив усе нових і нових мерців. Були випадки, коли він кидав на візок іще живих. Пам'ятаю, як один чоловік просився у Селифона: “Побійся ж Бога, я жить хочу!” Селифон відповідав: “А що, буду за тобою ще й завтра їхати?!”

(Зі свідчень Лукії Матвіївни Ткачук, що народилася 1921 року в селі Скалі Оратівського району на Вінниччині).

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Євгенко Жарун і Грищик Фатуран збиралися йти на старий цвинтар нарвати берестового листа. Почався дощ, і Євгенка мати не пустила. А Гриць як пішов, так додому й не вернувся. Батьки забідкались, кинулись сюди-туди. Ніде нема. Хтось підказав, як Іван Ф. завів хлопчика до Г. (приїжджого сім'ї). Протих людей ходили непевні чутки, і батьки Грицеві подалися в сільраду. Звідти прийшли з обшуком. У підпічці у хаті Г. знайшли 6 людських голів...

Яке це страхіття! А Мотря розказує, наче про щось звичайне. Сама байдужа, далека від цього всього, очі геть потухлі. Розказує про те, як чоловік Іван заманював жертву, як її чіпляли до жердки, як вона, Мотря, випускала з людини кишки. Йосип з Іваном рубали, солили і складали в діжку м'ясо.

Їх вели через село в Бабанку (тодішній райцентр. — В.П.). Тоді я вперше почула страшне слово “людодіи”!

Олександра Р. порізала і з'їла своїх дітей Лукійку і Петрика, таке ж учинила зі своїми двома дітьми Настя М., Домніка Д. з'їла Танація Усатенка, Гафію Король, Василя Рябоко-

сотнях міст і сіл Східної України, у тому числі і в Черкасах, досі носять їхні імена вулиці, майдани, школи, стоять їхні пам'ятники.

ЮРИДИЧНА ДОВІДКА

Стаття 1 “Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього” від 9 грудня 1948 р., чинної у більш як 80 країнах світу й ратифікованої також Україною, гласить:

“Сторони, які домовляються, підтверджують, що геноцид, незалежно від того, здійснюється він у мирний чи воєнний час, являє собою злочин, котрий порушує норми міжнародного права і проти котрого вони зобов'язуються вжити заходів запобігання та карати за його скоєння”. Україна також підписала “Конвенцію про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 року...

У полум'ї сталінської колективізації-геноциду згоріло, перетворилося на попіл, за західними даними — р. Конквеста, Ф. Лорімера, С. Максудова, — 14,5 мільйона (!) хліборобів, лише взимку — навесні 1932—1933 рр. штучний голод, організований московськими властями, убив 7 мільйонів чоловік, із них до 3 мільйонів (!!) дітей. Підрахунки, зрозуміло, приблизні, тому зумисне називають дослідники граничний мінімум... Попелом лежать ці мільйони у нас під ногами. Гарячим, пекучим попелом.

Понад п'ятдесят років комуністична імперська влада не дозволяла навіть згадувати ту страхотливу трагедію — намагалася викреслити з людської пам'яті, приховати свій найбільший злочин. Не вдалося. Під вагою пекельних злочинів сама пірнула в небуття навіки.

А намоість потроху оживає пам'ять. На багатьох сільських цвинтарях з'явилися скромні пам'ятники жертвам Голодомору. Про 1933-й видано ряд правдивих досліджень, знято кілька документальних і художніх фільмів. Але все це було зроблено ще на початку 90-х. В останні ж роки про цю найжасливішу катастрофу нації знову призабули. Хтось за щоденними клопатами й нестатками, хтось у гонитві за грошима й розкошами, а чимало владоможців від сільських до столичних — через свої прокомуністичні, проімперські симпатії (невигідно про таке пам'ятати, любовно зберігаючи у сейфі червоний прапор і партквиток).

Якось непомітно минає і сумний сімдесятилітній ювілей Голодомору. Відбулися нещодавно слухання у Верховній Раді, ініційовані “Нашою Україною”. І знову не обійшлося без словесної казуїстики. Дехто намагався доводити, що не такий уже й масовий був той голод, і не проти українського народу, мовляв, скерований, а проти селян-одноосібників, що треба усім усе простити й забути.

Ой ні, якщо забудемо — дамо шанс моторошній історії знову повторитися. Гадаю, насамперед владі годиться відреагувати на сімдесяті роковини трагедії дуже конкретними кроками:

— визнати нарешті штучний голод 1933 р. актом геноциду російського комуністичного режиму супроти українського народу;

— поставити перед урядом Російської Федерації як правонаступниці СРСР вимогу про вибачення перед українським народом та про матеріальне відшкодування жертвам Голодомору (як вибачилася перед світом Німеччина за фашизм і як досі виплачує чималі кошти колишнім оstarбайтерам);

— підвищити пенсію бодай на 10—20 гривень сьогодишнім селянам, які народилися 1933 р. і раніше — цих людей уже дуже мало і зараз саме їм найтяжче, отож, це буде найгуманніший крок історичної справедливості;

— засудити комуністичну ідеологію на рівні з фашистською як тоталітарну, злочинну, у корені антилюдську;

— прибрати пам'ятники комуністичним вождям, перейменувати міста, села, вулиці, майдани, названі їхніми іменами;

— упорядкувати місця масових поховань жертв Голодомору, увіковічнити їх хрестами з терновими вінками;

— створити масштабний музей Голодомору — хоч би в Українському домі у Києві (скажімо, євреї по всьому світу створюють музеї Голокосту, й у всіх куточках планети відома трагедія цього народу під час II світової війни, а ми навіть самі ледве пам'ятаємо свій Голокост...)

Мусимо зробити бодай це, щоб упокоївся нарешті в мирі прах семи мільйонів наших земляків, безневинно замордованих у 33-му. Це потрібно не так їм, як насамперед нам. Адже тільки шануючи предків, пам'ятаючи уроки історії, здобуємо шанс на гідне майбутнє.

● **Василь ПАХАРЕНКО**, м. Черкаси, член “Просвіти”

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Свята печаль. Художник Валерій Франчук

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

За “нерішучість” та “примиренську політику щодо куркульства” 1933 року усунутий з посади Голова Раднаркому УСРР Влас Чубар, включено з партії понад 50 тисяч чоловік, більшість із них заарештовано.

Зрозумівши неправдивість, нечуване жажхиття злочину та свою відповідальність за нього перед народом як комуніста, 13 травня 1933 року застрелився видатний український письменник і громадський діяч Микола Хвильовий. 7 липня покінчив із собою заступник Голови Раднаркому УСРР, член Виконкому Комінтерну, член ЦК ВКП(б), член Політбюро ЦК КП(б)У, Голова Ради Національностей ВЦВК Микола Скрипник.

Малком Маггарідж — один із небагатьох західних журналістів, що наслідили писати вже тоді правду про голодну катастрофу України, — в газеті “Манчестер гардіян” за 27 березня 1933 р. зазначав: “До революції Україна була одним із найбільших у світі виробників пшениці. Навіть комуністи визнають, що життєвий рівень її населення, включаючи навіть незаможних селян, був доволі високий. Тепер хіба що в Аравії можна знайти хліборобів у нужденнішому становищі. Тут, в Україні, також є нові фабрики, грандіозна нова Дніпроелектростанція, нова величезна площа з довжелезними урядовими будинками в Харкові — і продовольство, яке вивозять з Одеси за кордон”.

У це неможливо повірити, здається, найпотворніший маніяк не здатен зважитися на таке. Проте знайшлися ті, що зважилися: 1932 року Советський Союз вивіз у Західну Європу більш як 18 млн. центнерів збіжжя, навіть 1933 року, коли на Україні щоднини зинула від голоду тисяча душ, експорт становив 10 мільйонів центнерів зерна.

Любомудри

ГОЛОД — ЯК ВІЙНА

Непорозуміння викликає визнання трагедії 11 вересня 2001 р. та іншого Зла “...характерним симптомом нинішнього стану розвитку людства”. По-перше, не “розвитку”, а “деградації”, якщо ми погодилися з таким фактом. По-друге, вона — слюза і ще менша частка в системі світових трагічних явищ, які характеризують стан людського падіння з моменту створення світу. Що ж стосується “частки” як такої, то її “наука” відома: американці вбивають арабів, араби — американців. У перші дні після трагедії США сказали Правду: “напад”, “війна”. Зрозуміло, партизанська. Якоїсь іншої араби (і не тільки) вести не можуть. Потім заговорили про тероризм (!!) Так треба. Влада — Неправда.

Причина деградації людства в іншому: спочатку був Обман! Про це саме пише Катерина Омельченко — “Темний бік свободи”, “СП” ч. 18, 30 квітня — 8 травня 2003 р.; Євген Голибард — “Діти хочуть правди”, “СП” ч. 20, 14—20 травня 2003 р.

Обман удосконалюється політикою, наукою, мистецтвом. Плутарх наводить факти історії, коли вбивства собі подібних починалися з ініціативи не імператорів, а плебейської маси! І не за їжу, як стверджує автор наукового проекту. Хіба США голодні?

Наполеон, закликаючи санкюлотів до Єгипту — вбивати мамелюків, обіцяв кожному по три гектари землі у Франції. Санкюлоти залишилися кістками в Єгипті, а Наполеон став імператором Франції.

Сталін після випробування першої атомної бомби казав: “Мир будет сохранен и упрочен, если народы мира возьмут дело Мира в свои руки и будут отстаивать его до конца”. І роздмухав нову війну в Кореї, і став батьком народів світу. Вожді не були голодні.

Ні, не харчування і розмноження є підвалинами нашого розтління і падіння, а Обман і жадоба світової влади у всіх сферах людської діяльності, у т. ч. в науці. Достатньо звернути увагу на сучасну боротьбу за владу, яка віддзеркалює гріхопадіння розумної істоти.

ПРО РІЗНИЦЮ МІЖ РІВНЕМ ДОСКОНАЛОСТІ

“Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити... причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на шаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. ...Напрямок цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети — Розуму”. Дослідження “уможливили визначення першопричин трагедії цивілізації” “недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що

зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування”, “...способу видобутку”, “й розподілу їжі”, “неможливості виходу людини за межі Землі”, “утилізації біовідходів” тощо.

Недосконалість людини обґрунтовується “двома рівнями досконалості: попереднім — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та наступного — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто, ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними станами”.

Такий хід наукової думки породжує питання, протиріччя, дилеми. Організми одноклітинні стали багатоклітинними, свободні — несвобідними, безсмертні — смертними. Чи треба вважати такий крок еволюції “єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети”? Якої мети? Розуму? Вищої організації? Людини соціальної?

ХТО РЯТУВАТИМЕ ЦИВІЛІЗАЦІЮ?

“У людства є шанс вижити”, під такою назвою “СП” ч. 19 ц. р. надрукувала статтю академіка Луценка про порятунок цивілізації, до написання якої його спонукала деградація людини, яка, на думку вченого, “...є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вершині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі і загибелі всього живого”. Природні функції харчування і розмноження вважаються вихідним, базовим Злом. Таке припущення відоме з позаминулого століття (мальтузіанство), але, як бачимо, продовжує хвилювати вчених і сьогодні.

Так усе ж це й призвело до трагедії цивілізації! Що “правильне”? Недосконалість людини як біологічного виду — має шлунок і їсть “борщ з квасолею разом”? Ні! На кожному етапі еволюції був відповідний рівень досконалості, а різниця між ними не є і не може вважатися недосконалістю.

Перший літак, який полетів, був досконалим для свого етапу розвитку. Діоген Синопський (400—325 рр. до н. е.) не був примітивним і хитрим, жив у діжці, називав себе громадянином світу та був героєм багатьох анекдотів того етапу еволюції. Розум на всіх етапах еволюції був розумним і хитрим, але наукові дослідження спромоглися розділити його на 2% розумного Розуму і 98% примітивного. Таким чином два хомо сапієнси перебувають в оточенні дев'яносто восьми хомо фарус — істот диких. А тому

“завжди передусім знищуються розумні індивіди”.

З ЧИМ НЕ МОЖНА ПОГОДИТИСЬ?

На підставі еволюції первнів живої речовини, появи Розуму, шлункової форми харчування, розмноження й агресивності розумної істоти робиться науковий висновок: “Для запобігання незворотньому процесу загибелі цивілізації” є тільки один шлях порятунку — “відкриття принципово нової невичерпної харчової ніші, тобто автотрофного харчування”. Увага! Автотрофні організми синтезують з неорганічних речовин (води, вуглецю, азоту...) органічні речовини, забезпечуючи наше існування, використовуючи енергію фотосинтезу. В чому “відкриття”? Якщо так треба, то нехай буде, але хіба вода, вуглець, азот — невичерпні?

Припустимо, що ми досягли наукової мети. Нові розумні істоти розкошуватимуть, бо в них Розум розумніший за наш. Але то вже не ми...

Яку цивілізацію і хто рятує?

Пропагуючи науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”, автор залучає у свідки, починаючи з позаминулого століття, відомих учених, суміжні науки, дух і тіло розумної істоти. Не дивно, що стаття закінчується “про-токолом намірів”: “Людина знає...якісних змін на антропологічному рівні, а саме: значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний стан розвитку; значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом; значно збільшиться тривалість життя”.

Погоджуючись із безперервністю антропологічних змін і відносності їх певному етапу еволюції живої речовини, маємо збагнути,

НАУКА І МИ: ПОЛЕМІКА

що нам не відома кінцева мета Розвитку, хоча відома абсолютна істина: безперервно існуватимуть два рівні досконалості — “попередній” і “наступний”, 98% і 2%, якщо вони були вираховані на підставі відповідної наукової коректності. Таким чином, твердження про 100% використання Розуму на певному етапі взагалі некоректне, бо різниця між рівнями досконалості завжди існуватиме як даність. Не можна уявити стану, коли Розвиток у Природі припиниться, сягнувши свого 100% рівня. Така наукова концепція заганяє науку в глухий кут протиріч. Істину слід шукати в межах буття. Сьогодні не знайдеться жодної істоти, яка б погодилася, що використовує свій Розум тільки на два відсотки. У т. ч. й пан Луцюк.

ПРО ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ

Життя — акт самовираження істоти. Мішель Монтень у 38 років визнавав себе старим і відійшов від “активної еволюції”, віддавши 100% свого Розуму Франції середньовічного варварства: “Мені довелося жити в такий час, коли навколо надто багато прикладів неймовірної жорстокості”. Але ж можна почути й про 86-річного покійника: “Передчасно пішов”. Тривалість життя метелика — один світловий день, але він літає! Блискавки — декілька секунд, а яке самовираження! Яскраве, хвилююче, сповнене глибокого внутрішнього змісту, як келих Бахуса.

Якщо академік В. Луцюк реалізує свій проект — досягне самовираження. Ото й буде тривалістю його життя. Одноклітинні, вільні, безсмертні організми ступили на шаблі еволюції і створили Розум, Несвободу, Смерть — Зло. Усвідомлюючи недосконалість такого розвитку — деградації, автор наукового проекту передбачає повернення до безсмертя, але не до одноклітинного безсмертного організму, а до багатоклітинного, вищого, з розумним Розумом — людини соціальної. А це в свою чергу передбачає збереження головних функцій деградації — харчування, розмноження, Розуму, Несвободи, Смерті та іншого Зла.

Уникнути Зла людство не зможе. Воно завжди зберігатиме три головні функції буття: Інтереси, Економіку, Політику. Інтереси — харчування, розмноження, захист від несприятливих умов довкілля, боротьба за місце під сонцем для забезпечення фотосинтезу. Економіка — процес керування перетворенням ресурсів Розуму і ресурсів Землі для видобутку засобів існування. Політика — насильство законів. Єдиного мислення, при наявності десятків мільярдів індивідів, не буде. Інакше — ні розвитку, ні деградації. Зло — Добро!?

Зрештою, кожна ідея має право на існування.

● Іван ПРОКОПЕНКО

УКРАЇНА — З ТРИПІЛЬСЬКИХ ЧАСІВ

Видатний учений Сергій Шелухін вважав, що Україна — це земля, УКРАЯНА мечем, тобто, завойована нашим народом. Враховуючи первісне мирне заселення цієї землі нашими прапредками (за даними археології), логічне припустити, що ця свята земля виділена (украяна, викроєна) нам Богом. Український народ дістає у спадок від Бога один із найблагодатніших ареалів планети. Чи не тому Україна несе в своїй назві корінь “рай” (край) — земне пристанище Бога Сонця — “Ра”!

Ра, Ор, Гор, Хор, Хорс, Ур, Сур, Коло тощо — найдавніші назви Сонця у трипільців-оріїв. Сотні українських слів походять від древніх назв Сонця — горб, пагорб, орій, орати, курган, курка, ранок, рай, край, сурма, суржик, колосок, колач і багато, багато інших. Гора Хорив є в Україні і в Синаї. І слово “гора” (ор, гор), і назва гори “Хорив” (ор, хор) тісно пов’язані з правічними назвами Сонця і сонячних божеств.

Світова гора в уяві наших прапращурів — це своєрідна модель Всесвіту. Пам’ять про те, що гори є коліскою цивілізації, що на горах виникло життя, яке згодом перенеслося у долину, збереглося у святах Красної гірки, які раніше широко відмічалися напередодні Юрієвого дня. На горах запалювали ватри напередодні Великодня і в ніч на Купала.

На горі живе Сонце, яке в уяві наших прапрадідів відпочивало там після заходу за горизонт. Безмежні українські степи всіяні високими трипільськими, кіммерійськими,

скіфськими, сарматськими та козацькими курганами — цими рукозатворними горами, до яких так прагнула і тягнулася душа наших предків. Археолог та історик Юрій Шилов при розкопках докіммерійських курганів у Подніпров’ї та Причорномор’ї дійшов висновку, що вони були древніми святилищами й обсерваторіями для оріїв-трипільців. У ті часи протоукраїнцями управляли жреці-брахмани, які володіли священними знаннями, передаючи ці знання у вигляді релігійних наспівів, переказів, легенд...

Про шанобливе ставлення до древніх курганів свідчить і те, що їх використовували для поховань своїх вождів кіммерійці, скіфи, сармати, які запозичили “курганну” культуру від трипільців. Ці земляні пагорби були для Подніпров’я тим самим, що піраміди для Нілу!

Через тисячі років дійшли до нашого часу легенди про рахманів, свято Рахманівський Великдень, назви поселень — Рахманівка, Рах-

манів, Рахмани тощо, козацькі чуби — “оселедці”, поховальні звичаї. З таким же успіхом могла зберегтись і трипільська назва нашої прадавньої землі, тим більше, що українська мова має значну кількість санскритських коренів слів. Від жерців-рахманів до волхвів могла дійти сама назва благодатної землі праукраїнців, щоб відродитись у потрібний час — на тому самому місці.

У літописі “Повість врем’яних літ” збереглася інша назва брахманів — служителів древніх курганів: “Закон же у ІУКТРИЯН, яких ще називають врахманами і АСТОРО-ВИТАМИ, від прадідів за приклад і благочестя взятий...” Отже, наш літопис найосвіченішу касту брахманів називає також уктриянами та осторовитами. Корінь “ук” в давньоукраїнській мові означав мудрий,

розумний, учений. Наприклад, у гуцулів досі є слово “укий”. Звідси і слова наука, неук тощо. Тому логічно припустити, що “ук-трияни” — мудреці, вчені люди. Частка “трияни”, мабуть, те саме, що й “трояни”, тобто, шанувальники брахманівського вчення про триєдність світобудови.

Валерій Ілля в статті “Атлантида, скіфи-боги-велетні та грекоримська міфологія” (“Основа”, №23, 1993) звернув увагу, що в стародавньому Єгипті писарів називали скрібами, а каміння з вишкрябаними письментами — вістряками (в російській мові “острякі”). Ці назви, як не зрозумілі західним ученим, не перекладалися. Але для українця переклад цих слів не потрібний...

То, можливо, остеровити — це люди, які володіли письмом?!

Таким чином, усі три слова “Повісті...” — іуктрияни, врахмани і остеровити — це синоніми, які можуть означати: мудрі, розумні, вчені, письменні люди. Тоді слова “украї”, “Україна” — це земля, країна, на якій проживають мудрі, вчені, письменні брахмани, вони ж уктрияни чи остеровити.

У 1877 році Андрій Великанов назву “Україна” вивів від санскритського слова укхраіа — “пагорб”, “земляний горбок” (сучасне написання — ук(х)раіа), але надав йому значення “рубежа, який охороня-

ГІПОТЕЗА

ється сторожовими пагорбами-кур-ганами”. Тобто, А. Великанов прийшов іншим шляхом, але до тієї ж сумнозвісної “окраїни”. Та тепер ми знаємо, що ці земляні пагорби насипані не на якійсь границі і не на окраїні, а розташовані по всій величезній території проживання наших предків. Та й, мабуть, не існує народу, який би себе вважав окраїнним, другорядним, та ще й тисячі років зберігав би в пам’яті таку непривабливу назву.

Враховуючи дослідницькі збудки Юрія Шилова і трактування А. Великановим слова “укхраіа” в перекладі з санскриту, а також незаперечні свідчення “Повісті...”, можна обґрунтовано припустити, що слово “Україна” — це земля брахманів-уктрів-остеровитів і святилищ-пагорбів (храмів-жител Сонця). Тобто, — **ЗЕМЛЯ (КРАЇНА) МУДРЕЦІВ І СВЯТИХ КУРГАНІВ**. Так само Єгипет називають “країною фараонів і пірамід”.

Назва “Україна” так довго зберігалась у пам’яті наших предків і так шанувалась ними, бо була для них (як і для нас) синонімом **СВЯТОЇ ЗЕМЛІ**.

● Володимир ВІТЕНКО, член ВУТ “Просвіта”, м. Ужгород

Родовід Пассеків і перипетії його історичної долі надзвичайно цікавий і потребує спеціального дослідження. Можливо, допитливі краєзнавці зацікавляться цією темою. То я для інтриги згадаю лише окремі віхи з життєпису цієї незвичайної родини, що походять з Чехії, точніше з Моравії, нащадки оселилися на Харківщині і були поважними представниками козацької старшини. А сам Вадим Васильович народився 2 липня 1808 року у Тобольську, де його батько відбував разом із сім'єю 20-річне заслання.

Прізвище "Пассек" увійшло в аннали української літератури ще й тому, що воно тісно пов'язане з життям письменниці Марко Вовчок. Біографам її творчості відоме захоплення Марії Олександрівни молодим правником (сином Вадима Васильовича) Олександром, з яким вона впродовж восьми років подорожувала країнами Західної Європи разом із сином-підлітком Богданом і чоловіком — відомим фольклористом Опанасом Марковичем, який фактично навернув на українство російську дівчину з Орла. Та повернемося до розповіді про нашого героя.

Одразу після закінчення Московського університету Вадим Васильович поринає у вивчення Слобожанщини. Він не обминає жодного села, хутора, повіту, міста, містечка, детально описуючи все бачене і почуте. Водночас свої враження у формі подорожніх листів об'єднує у книгу, що виходить друком у 1834 р. Наведу фрагмент з одного його листа: "Які мрії пробуджує в мені Україна, як сильно співчуває душа моя її бурхливій, зрадливій долі, її мовчазним курганам, її нерозгаданим скіфським скульптурам, і весь я пориваюсь душею до її давнини, до її войовничих орд і степового привілля природи. Так, українські степи здавалися мені морем, що затихло".

Зрозуміти сучасність і розгадати майбутнє, на його думку, неможливо без знання минулого, хоча й не воскресити. Вчений підкреслював, що життя народів необхідно вивчати, окрім літописів і пам'ятників, в побуті і характерах нині існуючих поколінь, у впливі на них зовнішніх чинників. Отож він зазначає: "Той не розуміє історії народу, хто не обіймає розумом, не співчуває серцем усім рухам його внутрішнього життя, хто думає відтворити його тільки за манускриптами і залишками мистецтва, хто не бачить основних витоків, за якими творилося минуле і діятиме майбутнє".

Або ще так: "Який народ протягом п'яти віків неволі, коли перетворювали на згарича його міста, мучили за відданість релігії, зумів її зберегти, в цей час був не раз грозою своїм гнобителям, і серед цих

катувань створив училища для освіти юнацтва? Цей народ... — малоросіяни!"

Читаєш листи Пассека і дивишся, як людина, що виросла на берегах Іртиша і Тобола, в суворому Сибіру, отримала освіту в Москві, могла стати справжнім патріотом України? Мимоволі напрошуються паралелі з сучасним ставленням слобожан до рідної мови, культури, історії. То ж нехай Вадим Пассек нагадає своїм невдячним нащадкам, як треба шанувати свій народ, любити рідну землю і традиції. Тому й видаються такими цінними нам його мемуари.

Ось ще одна цікава згадка про перші козацькі поселення на кордо-

кафедру так і не збулася.

За дорученням міністерства внутрішніх справ він був зарахований до статистичного комітету для збирання відомостей про Харківську губернію і разом з тим знайомився з природою України, вдачею, побутом, звичаями її мешканців. А поряд із статистикою Пассек займався вивченням давнини — результати своєї праці надав Імператорському товариству історії та старожитностей, і був одноголосно прийнятий у дійсні члени цього Товариства.

Оглянувши городища і кургани, він дослідив більшість укріплень по річках Дон, Уда, Можга, при верхів'ях Коломата і направив Товариству

го генерал-губернаторів, вивчає їх дуже сумлінно, використовуючи для себе багато цінного матеріалу.

Невеличка замальовка слобожанських вечорниць, на наш погляд, може зацікавити читача, не байдужого до традицій цього своєрідного краю. Цікаво, а що сьогодні залишилося зі спогадів подружжя Пассеків, у його мешканців, якщо не в побуті, то хоча б у пам'яті? Пропоную читачам завітати на молодіжні заборони:

"На вечорниці зберуться в одну хату дівчата із гребнями, веретенами, наїдками, з яких господиня готує їм вечерю... Заллються піснями, налетять парубки з музиками, підуть розмови, сміх, танці, вихором не-

У прислів'ї "Що село, то звичай" Вадим Пассек бачить глибокий зміст і говорить, що хоч його знання часто змінюються, але це поняття залишається і завжди проявляється у житті українського народу. В одному з листів він пише: "Поглянь у хату українця. Ось вона: і бідна, без кригого двору. Але, яка вона чиста і біла! Як прибранна і вимазана її призьба! Як вимиті зліпліні вікна... Хата ніколи не буває курною, земляна долівка її вимазана глиною, чиста, виметена; їжа господарів бідна, але борщ дуже смачний, все чисто і охайно".

Оцінюючи "Подорожні нотатки" вченого, варто зазначити, що це не просто мандрівні враження втомленого бурхливим життям романтика,

ВІН БУВ УЧНЕМ ІСТИНИ

(Про дослідника Слобожанщини і Таврії Вадима Пассека (1808–1842))

Вадим Пассек — письменник, історик, етнограф, археолог, статистик. Це рідкісне прізвище знають хіба що науковці. І напевно воно знайоме його землякам з села Спаського, поблизу Валок на Харківщині, де був родовий маєток Пассеків. Прожив Вадим Васильович коротке, але яскраве життя — доля відрахувала йому лише 34 роки. Понад десять з них він присвятив вивченню України, зокрема Слобожанщини і Таврії, історію, географію, побут і культуру яких описав у своїх науково-популярних творах: "Подорожні нотатки Вадима", "Історико-статистичний опис Харківської губернії", "Міста Харківської губернії з картами-планами і гербами", "Про кургани і городища повітів Харківщини" та ін. Його перу належить також фундаментальна праця у п'яти томах "Нариси Росії", видана протягом 1838–1842 років, (разом з І. Срезневським), яка є першою спробою популяризації наукових знань і в доступній формі знайомить громадськість з археологією, етнографією, традиціями України.

ні України з Росією: "Під владою Польщі Малоросія до кінця випила всі біди... Чим сильнішими ставали дні Польщі, чим обтяжливішою її влада, тим швидше переходила Малоросія з побуту громадянського у побут козацький."

Захоплення історією віддалило вченого від гуртка революційно настроєної молоді на чолі з О. Герценом. Проте арешти його членів вплинули і на подальшу долю В. Пассека, йому не дозволили читати лекції ні в Московському, ні в Харківському університетах. Мрія про

звіт про свої дослідження разом із складеними ним картами розташування насипів, а також описом курганів і городищ Харківського, Валківського і Полтавського повітів. Окрім того, привіз для Московського університету три великі кам'яні баби зі степів України, які на ту пору чудово збереглися.

Вадиму Пассеку було доручено від Міністерства внутрішніх справ зробити також статистичний опис Таврійської губернії, для чого він попередньо знайомиться з архівами Новоросійського і Бессарабсько-

сетсья метелиця, тісно у хаті — йдуть у двір, дрібно вбивають дівчата ногами козачка, спритно стукують каблучками парубки гопака, і, присідаючи, викидають ногами різні штуки... А в печі палахкотить солома, киплять борщ і галушки, пахне в хаті гарячими пальницями... — Ні, казали бабусі, ні, тепер не те, що у насі часи, — що це за вечорниці, тепер і парубки не ті; бувало йдуть вони на вечорниці, аж хата труситься: двері в хату не відчиняють, то натиснуть плечем, так і висадять її вон. Тепер — ледащі..."

тини, глибоке знайомство з витоками нашої духовності, коріння якої губиться у темряві тисячоліть.

Серед нащадків династії Пассеків — наша сучасниця Тетяна Сергіївна (1903—1968 рр.) — відома дослідниця трипільської культури, археолог, доктор історичних наук, автор фундаментальних праць про історію трипільських племен Дніпро-Дністровського межиріччя, періодизацію їх поселень, ранньоземлеробську практику.

На сторінці старовини, нашої історичної пам'яті мужньо стояли філософи, славісти, історики, етнографи, які заповідали нащадкам берегти рідне слово, пісню, предківські звичаї та обряди. Пішки ходили вони манівцями, навіть не знаючи української мови, записували латиною, польською. чи російською наші легенди, казки, повір'я, думи, потім за свої кошти видавали збірники в Москві, Петербурзі, Празі, Відні, Парижі, сподіваючися, що їх звияжну працю продовжать спадкоємці наступних поколінь. Вони гаряче обстоювали право на самостійність української нації саме тут, на Слобожанщині, яку сьогодні вважають територією з "російськомовним населенням" і яка й зараз є ареною боротьби за утвердження на ці споконвічні українські землі власної мови, культури, історії.

Цього року минає 195 літ від народження Вадима Васильовича. Поховано його у Москві, на території Симонова монастиря. Вшановуючи щирою подякою вченого, хотілося б висловити сподівання, що його світлі ім'я згадуватиметься не лише в енциклопедіях і довідниках.

Ольга РУТКОВСЬКА,
народознавець

НІНА ТОЦЬКА — ВИДАТНИЙ ФІЛОЛОГ І ПЕДАГОГ

кожен із них і використовувати як зразок поєднання теоретичних знань та практичного втілення їх.

Ніна Тоцька народилася 25 червня 1923 року в селі Озерна Білоцерківського району на Київщині в учительській родині. Після закінчення школи вступила до Київського університету ім. Тараса Шевченка, аби продовжити справу батька — стати викладачкою української мови та літератури. Студенти-філологи зазвичай уже з першого курсу визначаються, ким вони стануть: літературознавцями (таких переважна більшість) чи мовознавцями. Пані Ніна без жодних вагань обрала лінгвістичну ниву і могла стати дослідницею будь-якої царини цієї ниви — лексики, морфології, синтаксису. Мовознавчий хист молодій дослідниці живили й плекали її вчителі — ви-

датні українські мовознавці Леонід Булаховський, Михайло Калинович, Павло Пліущ.

Коло зацікавлень у Ніни Тоцької досить широке. Свідченням цього є її перша наукова праця — дипломна робота "Синтаксичні особливості "Літопису Самовидця" (1947 р.), кандидатська дисертація "Синтаксичні особливості творів Панаса Мирного" (1953 р.). Проте філологічних вершин пані Тоцька досягла в галузі фонетики. Дослідженню звуків рідної мови вона присвятила все своє наукове життя. Можна назвати деякі з її численних праць на цю тему: "Визначення меж голосних фонем на осцилограмах" (1958 р.), "Залежність тривалості голосних української мови від консонантного оточення" (1961 р.), "Голосні фонеми української літературної мови" (1973 р.) тощо. Експериментально-

фонетичному дослідженню голосних присвячено й докторську дисертацію авторки, яку вона захистила 1975 року.

Від 1964 до 1984 року Ніна Іванівна завідувала Лабораторією експериментальної фонетики Київського університету ім. Тараса Шевченка, в якій проводилися теоретичні й практичні заняття, присвячені опануванню вимовних та акцентуальних норм української літературної мови, здійснювалося керівництво роботою фонетистів української та інших мов. Крім великої наукової роботи, Ніна Іванівна читала курси сучасної української мови на філологічному факультеті та на факультеті журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка, якому віддала сорок років свого життя. Її запрошували для викладання спец-

курсів з фонетики до Львівського університету ім. Івана Франка, до Ніжинського та Черкаського педагогічних інститутів.

У 1987 році Ніну Тоцьку запрошено для роботи на кафедрі української мови Вінницького педагогічного інституту, де її захоплено зустріли викладачі й студенти. З 1992 до 1994 року вона завідувала кафедрою української мови відродженої Києво-Могилянської академії, де працювала до 2000 року.

Я мав честь бути разом із Ніною Іванівною в Українській національній комісії з питань правопису, створеній Кабінетом Міністрів 1994 року для вироблення правопису, спільного для всіх українців світу. Усі орфографічні пропозиції Ніни Іванівни були виважені, аргументовані й переконливі.

Своє 80-річчя Ніна Іванівна Тоцька зустріла в дальших наукових пошуках в оточенні рідних, друзів, колег, що, як і раніше, віддають їй належну шану, вважають за честь бути знайомими з нею і пишуться тим, що живуть на одній з нею землі.

Олександр ПОНОМАРІВ

«ЗОЛОТЕ ПІДПІЛЛЯ», АБО НОВІ ВОЛИНСЬКІ НОУ-ХАУ

ЛІТО ФЕСТИВАЛЬНЕ

Клубні фестивали в Україні — порівняно нове явище, викликане розвитком клубної мережі з належною інфраструктурою — сценою, апаратурою, менеджментом. На мій пам'яті це — «Пульс асфальту» (клуб «Баді Гай», Київ) та «Джаз-фест» (клуб «44», Київ). Були спроби проведення кіно- та літературних фестивалів. Але то все — у столиці. І ось прилетіла радісна звістка з Луцька: там стартувало «Золоте підпілля» — фестиваль клубної музики. Дійство розгортається в чудовому, стилізованому під старовинну таверну клубі «Майдан», де постійно звучить жива музика — модерний рок і український фольк.

Почалося все з радіопрограми Василя Рябчука «Золоте підпілля», яка існувала в ефірі радіостанції «Луцьк» з 1995-го до 2000-го року і базувалася на кращих зразках української незалежної рок-сцени. Згодом до пропаганди живої незаангажованої музики долучилися клуби «Майдан» і «Оболонь». Йшлося про трансляцію «живих» концертів у ефірі під егідою добре розкрученої назви «Золоте підпілля». Ці програми досягають неймовірних рейтингів. На радіо та в концертних програмах беруть участь відомі волинські формати «Кінг Сайз», «От вінта», «Шант мулен», «Ауткрай», а також молоді «Своя сорочка», «Зайвий рух», «Тиха думка», «Команда Кусто» та інші. Як наслідок цієї першої фази проекту — поява CD-збірки під назвою «Золоте підпілля. Ексклюзив», де зафіксовано найкращі речі волинських груп. Про початок нового періоду фести-

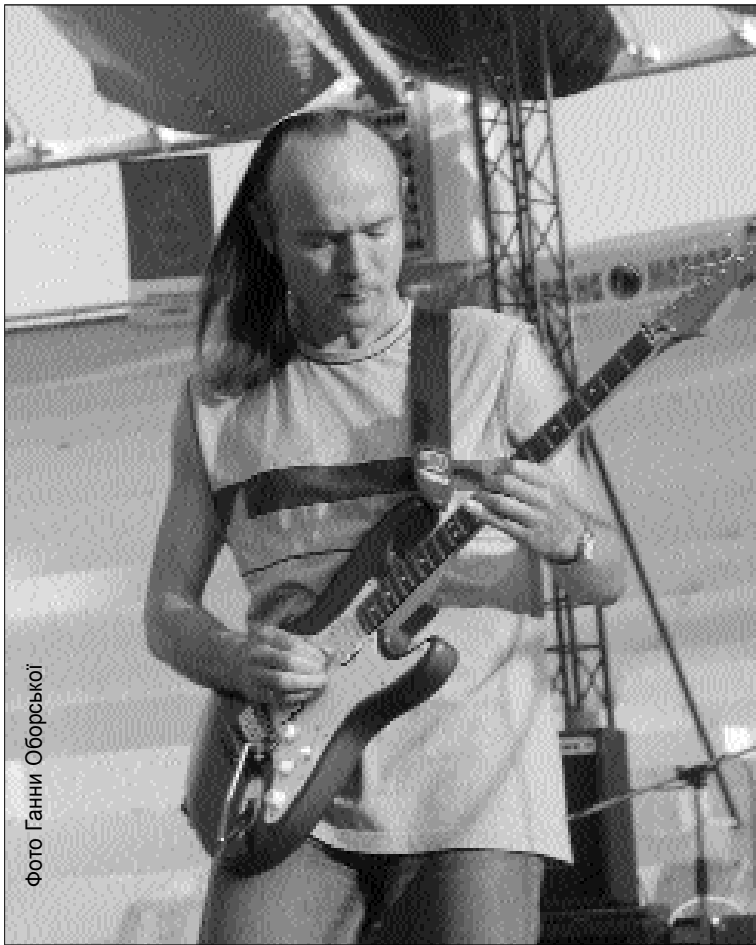

фото Ганни Оборської

Один із учасників фестивалю — гітарист-віртуоз Юрій Товстоган

вальної епопеї розповідає відомий поет-пісняр із Рівного Олександр Смик: «У певний момент постало питання про вироблення нової концепції та ідеології «Золотого підпілля», тому що немає сенсу калькувати вже відомі фестивальні

рухи. Усі відчувають, що потрібен якийсь свіжий струмінь, нове слово. Нове на нашій рок-сцені — це ідеологія спілкування різних поколінь. Зараз кафе і клуби перетворилися на своєрідні молодіжно-інформаційні центри. Там створю-

ються нові кумири, там передається інформація та формується культура поведінки. Ідеться про структуру спілкування, обмін ідеями, проектами в межах такого собі перманентного фестивалю «Золоте підпілля». Важливим є момент визнання кращих та їх заохочення. В усіх країнах існують національні рейтинги із призовим фондом. І це, власне, стимулює національного виробника. У нас жоден телеканал або радіостанція, жодна офіційна структура цим не стурбовані, а між тим нашу культуру поступово витісняють із медіа-простору, а часом безбародноно ігнорують. Ось чому головною інтригою «Золотого підпілля» є фактор «Визнання». Задля цілковитої об'єктивності самого процесу визнання ми запрошуємо не просто фахівців-спеціалістів із кожної галузі, а осіб, які мають незаперечний авторитет. Така людина бере участь в акціях фестивалю в якості «родзинки», ділиться своїми здобутками, думками, планами. Це, фактично, авторський вечір. Один раз на два тижні приїждять такі люди, вони заповнюють анкети, які і є підставою для визначення кращих у різноманітних номінаціях. Цей процес триватиме до 14 жовтня. У цей день — день свята Покрови — відбудеться гала-концерт переможців «Золотого підпілля». До нас прийдуть ті, що будуть визнані кращими. У нас є солідний призовий фонд для заохочення переможців. Зрозуміло, ми передбачили усі супутні медіа-заходи. До нас уже підключилися регіональні й центральні радіостанції і телеканали, які будуть освітлювати перебіг подій на фестивалі «Золоте підпілля».

Олександр Смик захоплено розповідає про людей, котрі долучилися до цієї благородної справи і котрі набагато краще за державних мужів розуміють, як потрібно допомагати вітчизняній культурі, аби ця культура займала гідне місце у власній країні.

● Олександр ЄВТУШЕНКО

ДИСКОГРАФІЯ

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ СПОГАДИ

Якнайдовше ми прагнемо зафіксувати найбільш невловиме і скороминуще — збірку зафіксованих миттєвостей «Рок-екзистенція — 2002» — лише стислий переказ того 10-годинного музичного дійства, яке відбулося 16—17 листопада у ПК КПІ. МА «Арт-Велес» не зрадило своїй традиції і задокументувало краще (на його думку) із зіграного і заспіваного. Що справді з того всього було кращим — зараз визначити важко, бо потужний музичний нон-стоп не залишив місця для аналізування та рефлексії із даного приводу. То був час тільки для неприхованих почуттів. Головне ж — що «вершки» за рецептом «Арт-Велеса» таки смакують. До того ж цього разу ніхто не забутий (на відміну від «Рок-екзистенції — 97») — усі 17 учасників фестивалю втілили свій внесок на диск. Тож концерт не залишився «пустим звуком» — недарма заради якості запису звуку фанати були загнані до зали (і через це обмежені у повноцінному вияві емоцій). Зате не дуже численна поки що колекція «живих» українських дисків поповнилася ще одним.

Нехай вас не вводить в оману миролюбно-біла обкладинка диска (хоч і з червоним Олегом Скрипкою — незмінним обличчям Рок-екзистенції). Вміст — різнобарвна суміш, де кожен знайде собі щось до вподоби. Нагадаємо, що серед учасників були як наші ветерани — «Плач Єремії», «Мертвий півень», «ВВ», «Гайдамаки», «Вій», «Мандри», так і молоді (відносно) гурти. Тож і характер диска — мінливий і непередбачуваний: рокові ритми з фолковими мотивами, веселе хуліганство з невеселою іронією, агресивність із лірикою, стьобова легковажність і поетична серйозність — усе це Рок-екзистенція, яку ми намагаємося відтворити в пам'яті протягом години (тривалість диска). Постійні перепади напруги і настрою не дозволяють занудьгувати і не дадуть підстав для підозри, що наш рок хибив на одноманітність, несамобутність, або, не дай Боже, вмер. Навпаки, наснаги у нього вистачає — зокрема, прямо вказати на те, що заважає йому жити (наприклад, «Переваги окупаційного режиму», «Хата скраю села», «Попс»), і дуже відверто висловитися з цього приводу — суворо, але справедливо. Як то кажуть, із піснi слів не викинеш. Та рокери — неперевершені майстри не тільки протесту, а й добрих розваг. Тому свою киплячу енергію можна спрямувати ще багато куди. Наприклад, поХУЛІГАНИти, повболівати за «Шеву», поМАНДРувати з «Вітром-циганом». Та головне — за будь-яких обставин пронести і не втратити свого «Янгола на плечі».

Для кого все це було зроблено — буклет диска спрямовує за «адресою». «Для тих, хто вижив у цьому огроми, для тих, хто врешті виїшов з оточення, для тих, хто не здався режимові...» (С. Жадан). Для тих, хто не хоче бути, як усі, і слухає справжню музику. Для тих, хто прагне дожити в попсовій культурній облозі до наступної Рок-екзистенції, що відбудеться — страшно подумати — аж у 2004 р. Натомість є концерт у міні-атюрі — екзистенція, яка завжди з тобою.

● К. Т.

«ДЗИГґА». СЕРІЯ ДРУГА

У попередній серії розглядалася музична частина енциклопедії. Якщо музика окупувала один із «томів» енциклопедії цілком, то другий — «Dzyga. ART» (Галерея) зібрав усі інші різновиди культурних акцій. Зокрема велика частина присвячена представникам образотворчого мистецтва (живопису, графіки, фотографії, ікони тощо). У багатьох розділах є інформація не тільки про самого митця, але й галерею його творів, «картинки з виставки», фільм про презентацію виставки, інтерв'ю. Тобто, є можливість знову ж таки заочно побувати на мистецькій акції, гарно все роздивитись і прислухатися ще й до своїх вражень (і натовпи відвідувачів не будуть заважати). Частина розділів взагалі складається з ексклюзивних матеріалів — стилідо, але по-мистецьки яскравої оцінки фахівців.

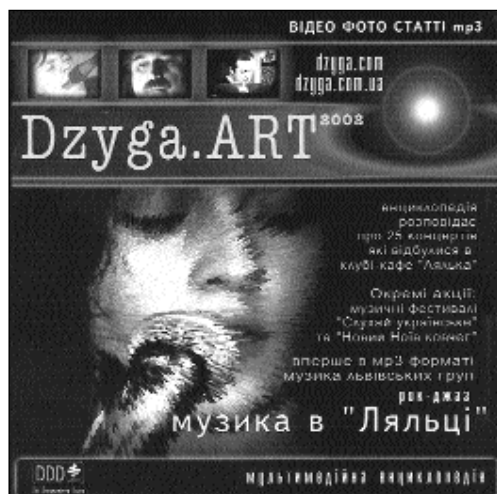
У компанію до образотворчого мистецтва потрапили й літературні презентації (а чим не виставки — тільки не картин, а книжок). Власне, ці проекти не обмежуються тільки показом широкому загалу творчості уже культових майстрів пера — таких як Покальчук, Іздрік, Єшкілев. Презентувалися ще й журнали «Потяг-76» і «Четвер» (у наш час їм хочеться побажати постійності та періодичності — і в творчому осяянні його авторів, і в опублікуванні результатів їхнього натхнення). Зрозуміло, що енциклопедія не подає текстів творів або їхніх фрагментів (не будемо відбирати хліб у наших письменників і видавництв), зате високолітературні промови та коментарі до них усе ж за-

МИСТЕЦЬКІ ПРОЕКТИ

фіксовані — хтозна, може, це ескізи до майбутньої поезії чи прози.

Театр і кіно виявилися не зовсім парафією «Дзиги», але й ці течії мистецтва вона все-таки не оминула увагою. Про кінематограф можна дізнатись у матеріалах про фестивалі «Відкрита ніч» і анімаційний фестиваль «Срібна муха». Заходи під рубрикою «Театр» можна віднести до неї дуже умовно, бо це — не традиційні постановки з режисером, акторами на сцені та глядачами в залі. У театрі від «Дзиги» — кожен сам собі режисер, актор і глядач (а чого варте, наприклад, свято Halloween або готична вечірка! Власне, бачимо наочне підтвердження відомої тези, що весь світ — театр, і всі ми — в ньому актори.

Окремий та дуже інтригуючий розділ — проект «S» (тобто Star) — присвячений культовим постатям. Покликаний допомогти всім зацікавленим наблизитися до розгадування таємниці нестандартної особистості, він подає не сухі біографічні факти, а невимушені, хоч і з провокативними питаннями, бесіди з нашими митцями. Щоправда, потім виявляється, що культових постатей — тільки три (і це все?). А от де всі інші — чи то вознеслися високо, чи навпаки — сховалися глибоко в підпілля: мабуть, зовсім важко стало їх уполовувати. А може, це ще тільки початок великого задуму і заявка на «далі буде»? Взагалі ж, якщо комусь не вистачає інформації в енциклопедії (бо деякі події позначені пунктирно), то в ній є посилання на веб-

сторінки, де можна дізнатися про все докладніше, тож хто шукає — обов'язково знайде потрібне на www.sametak.com.ua.

Загалом можна тільки порадити невичерпності нашої культури. Якщо події тільки одного року і в одному місті (та ще й не всі, а тільки організовані «Дзигою») склали два насичені аудіо-, відео- та друкованою інформацією «томи»... Якщо пофантазувати й уявити, що хоча б частина справжніх культурних подій за кілька останніх років у різних осередках буде перенесена на диски, — то, може, вдасться витіснити все насажене і низькопробне та замінити його своїм — цікавим і якісним? У всякому разі, перший крок до цієї мрії вже зроблено.

● Катерина ТАРЧЕВСЬКА

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво KB № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редакторія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Юшук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: Завулок Музейний, 8, Київ-1, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://www.prosvita.com.ua>
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.